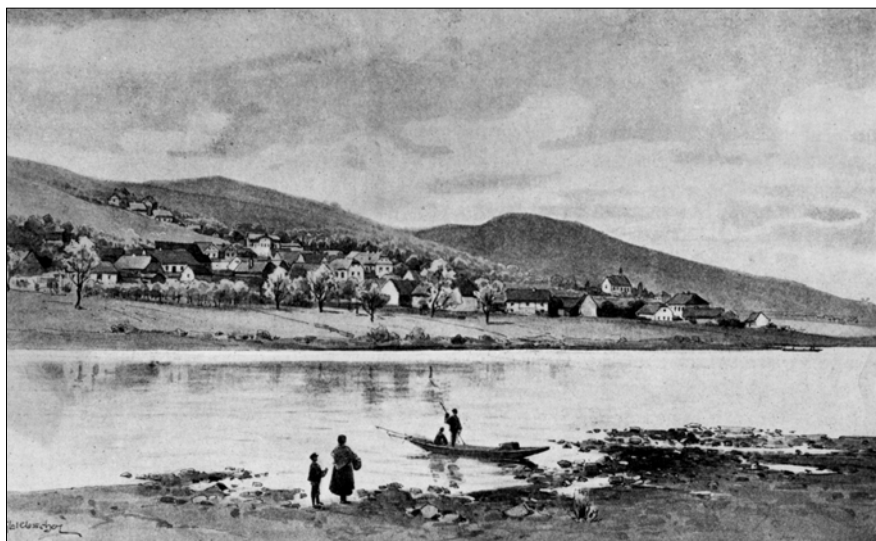

STRADONICE PŘED „STRADONICEMI“ JOSEFA LADISLAVA PÍČE

Karel Sklenář

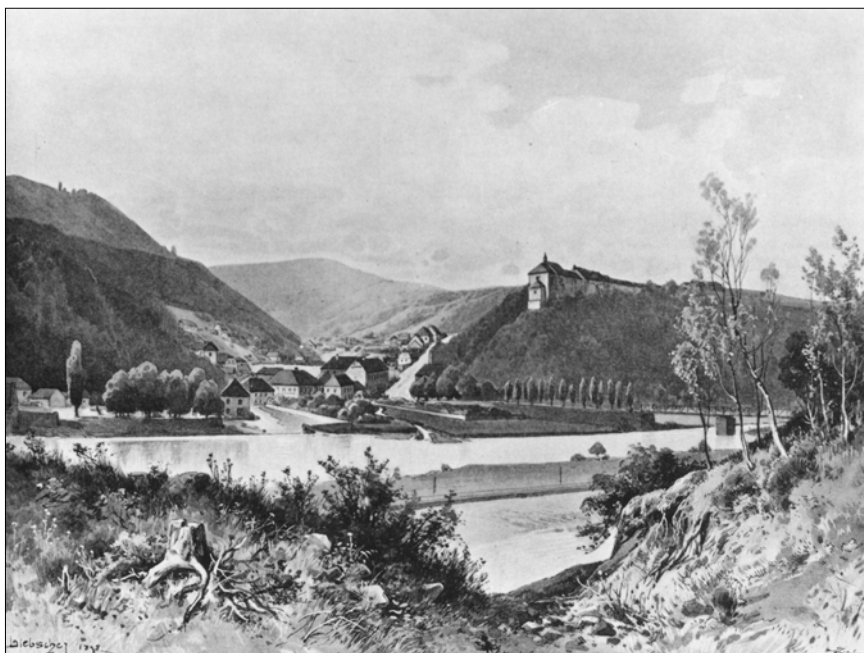
Pokud se dá říci, že kniha „udělala“ lokalitu ve smyslu jejího zakotvení v širším povědomí vědy a pevného umístění v obrazu pravěku, pak to platí o svazku II. 2. Starožitností země české, jemuž Josef Ladislav Píč v roce 1903 – před 110 lety – dal název „*Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum*“. Význam této práce, která sklídila zasloužený obdiv nejen u domácích Píčových odpůrců, ale i mezi vědci v cizině, snad nejlépe vystihl vídeňský prof. Moritz Hoernes: „*Der Hradiště von Stradonice ist nun erst (...) aus den Museen in die Literatur eingeführt.*“¹

To samozřejmě neznamená, že jméno Stradonic bylo předtím neznámé, jakkoli Píčovo úvodní shrnutí předchozích osudů Hradiště je méně než skrovné² – naopak, senzační příběh objevu zlatého pokladu v létě 1877 a následující po něm „zlaté horečky“, popsany už vícekrát,³ jim zjednal takové renomé v evropských kruzích sběratelů, milovníků starožitností i obchodníků s nimi, že nejen v českém, ale přinejmenším středoevropském měřítku můžeme mluvit o Stradonicích jako o „objevu století“. Neméně slavná byla historie stradonických archeologických padělků; jak hluboko se usadila v povědomí veřejnosti, dokládá například poznámka v pamětech později známého historika Josefa Šusty, jenž sám slávu Stradonic rozhodně nepamatoval a přesto při pohledu na falešné starožitnosti nabízené turistům v okolí Říma roku 1898 hned „*vzpomněl na naše Stradonice nad Berouňkou s jejich kdysi tak kvetoucí výrobou podobného zboží*“.⁴

Obr. 1. Stradonice s Hradištěm (pravý vrchol) od jihovýchodu (kresba K. Liebschera in: Jirásek red. 1903, 63)

- 1 M. Hoernes J. L. Píčovi, Vídeň 16. 3. 1903 (Archív NM, fond Píč, kart. 6, č. 351). – O stradonickém oppidu nověji přehledně Waldhauser 2001, 464–468; Čtverák et al. 2003, 293–298.
- 2 Píč 1903, 1–3. Ani později nebyla vývoji poznání Stradonic věnována dostatečná pozornost; v nejnovější době lze uvést některé práce alespoň hlavně pro období po r. 1877 a ovšem pro Píčovo období (Hlava 2012, 470 a n.; Valentová 2013, úvodní partie).
- 3 Sklenář 1974, 226–242, resp. *týž* 2000, 226–238; z hlediska numismatiky Hlinka – Radoměřský 1975, 18–31.
- 4 Šusta 1963, 346.

Obr. 2. Osada Nová Huť (dnes Nižbor) mezi nižborským zámek (vpravo) a Hradištěm (vlevo). (Kresba K. Liebschera in: Jirásek red. 1903, 58)

Obvykle se však soudilo a často soudí, že sice díky pokladu bylo stradonické oppidum objeveno, ale další čtvrtstoletí trvalo, než si jej všimla české archeologie, konkrétně prof. Píč. Tento názor je ale silně nepřesný. Za prvé, stradonické Hradiště bylo známo jako archeologická lokalita už dávno předtím; za druhé, pro vědu byl poklad z roku 1877 objevem pochybné ceny, protože proud starožitností odtud plynoucí v poslední čtvrtině 19. století neměl žádnou oporu v odborném zpracování a kuriózní podoba nálezů, způsobená jednak dosavadní absencí či nerozpoznáním (pozdního) latěnu ve středoevropském prostoru, jednak stále rostoucí příměsí falz často fantastického vzhledu, vyvolávala spíše nedůvěru. Za třetí, vzdor tomu se archeologové na Hradišti objevovali jak před „pokladem“, tak po něm. Je ovšem pravda a nebylo jejich vinou, že se zprvu nemohli při své nevelké finanční síle (až na jednu výjimku – Štěpána Bergra) pustit do konkurenčního boje s jinými zájemci o kopání na Hradišti a jeho výtěžky, a že to byl nakonec právě Píč, kdo díky finančním vstupům nově vzniklé Hlávkovy České akademie a zemského sněmu mohl provést na Hradišti první výzkumy hodné toho označení a podat veřejnosti odborný obraz – nikoli celého tehdy postižitelného nálezového fondu, ale jeho základní části. Tak byly konečně Stradonice zařazeny do archeologického schématu i historického sledu.

Že Píčova představa o datování a interpretaci „Marobudova sídla“ (nebyl to nápad jeho, ale mnohem starší – to za čtvrté k opravám obecně rozšířených omylů) dlouho svého tvůrce nepřezila, to je jiná otázka a tou se zde zabývat nebudeme.⁵ Účelem tohoto přehledu je poskytnout obraz jednak o vývoji poznání stradonického Hradiště před objevem zlatého pokladu, jednak o určitém (byť pozoruhodně málo účinném) zájmu české archeologie o toto místo v mezidobí do vzniku Píčovy knihy. Obě tyto otázky tvoří důležité a nezbytné kapitoly poznání jedné z nejvýznamnějších pravěkých lokalit na našem území.

PŘED ROKEM 1877

Hradiště, vrch či spíše masivní terénní blok na pravém břehu Berounky mezi Stradonicemi a Nižborem (tehdy Novou Huť pod hradem/zámek Nižborem), nemohl samozřejmě uniknout pozornosti okolního obyvatelstva, a zdá se, že nejen kvůli své mohutnosti (388 m n. m, tj. přes 100 m relativní výšky nad hladinou řeky) a výraznému obrysu, ale i díky zříceninám pravěkého opevnění, obklopujícím kdysi jeho přes 90 ha velkou vrcholovou plošinu, jež musely být tím zřetelnější, čím menší čas uplynul od jejich opuštění či zničení. Na jiném místě⁶ jsem upozornil, že právě ony mohly motivovat zmínku Kosmovy

5 Více o tom Sklenář 2012b.

6 Sklenář 2012a, 499.

kroniky o lese zarostlých pozůstatcích hradu knížete Kroka v okolí Zbečna, jinak neidentifikovatelných, protože v tomto prostoru nebyly v Kosmově době jiné zřetelné a tak dostupné. (Křivoklát, Kosmovi známý, ani před tehdejší přestavbou pustým místem v lese určitě nebyl, a mnohem vzdálenější a nedostupnější branovské hradiště bylo svými pravěkými valy nenápadné, pokud vůbec nebylo v Kosmově době znovu užíváno, a lokalizovat je ke Zbečnu není možné. Z povrchních etymologických důvodů dříve nejčastěji v této souvislosti uváděný hrad Krakovec nedává k takové domněnce žádný věcný důvod.)

To je ovšem domněnka, ale zřetelným důkazem o opevnění v povědomí okolního lidu je **pomístní jméno** vrchu – Hradiště, tj. místo, kde stával hrad. Toto jméno je v pramenech doloženo už v 16. století, nejprve k roku 1538, kdy král Ferdinand I. dal vrch Hradiště Janu Otovi z Losu (*Sedláček 1891, 76*), vícekrát pak později⁷ – může ovšem být ještě starší. (Dodejme, že pro vrcholovou část se dříve užíval i název V šancích, ale ten je nejspíše mladší, protože z němčiny přejatý termín pro zemní opevnění šance – Schanze vstoupil do užívání především ve spojitosti s událostmi a zážitky třicetileté války.) To rozhodně neznamená, že by okolní lid měl představu o stáří lokality: pojem „hrad“ se vztahoval jako vždy k době relativně nedávné a ke stavbám dosud srozumitelného účelu. O lidových představách svědčí ostatně i pověsti, vztahující se ke Hradišti a jeho nejbližšímu okolí.⁸

Předpoklady pro archeologické chápání se vytvářely teprve v osvěcenském 18. století. V tomto konkrétním případě sehrály průkopnickou roli zlaté **keltské mince** – jediný typ nálezů, který nikdy neunikl pozornosti venkovanů (také tady šlo o účel odedávna plně srozumitelný). V širším okolí Stradonic docházelo k těmto nálezům nejčastěji, a to už v dřívějších dobách: připomeňme dvojí objev u Broum 1644 a 1646,⁹ nebo dodnes největší poklad těchto mincí, lidově řečených „duhovky“, u Podmokel na Křivoklátsku 1771.¹⁰ Už deset let před jeho objevením uváděl Gelasius Dobner ve své kritice Hájkovy kroniky „*nummi aurei cavi seu scyphati, vulgo Gothici dicti, his annis in terris (...) Egoni de Fürstenberg, Pürglicii, olim Kržiwoklad, nuncupati (...) alibique non parvo numero e tellure effosi*“ (Dobner 1761, 91), a podobně o něco dále k Hájkovu roku 866 zmiňuje „*nummi rudes aurei nullis litteris sed divertis informibus signis figurisque insigniti*“ (Dobner 1765, 72) – a jestliže dodává, že tyto mince „*hodie in veteribus arcibus, humoque defossi reperiuntur*“, může mít na mysli jediné právě stradonické Hradiště.

Je totiž téměř jisté, že prostor Hradiště – jakkoli ještě v době josefského katastru většinou ležel ladem, jen menší část byla střídavě obdělávána – patřil už k těmto raným nalezištím; uváděn však ještě nebyl pod názvem nepatrné vsi Stradonic, ale sousedního významného fürstenberského zámku Nižburku-Nižboru, sídla panství. O ojedinělých a vesměs už nedochovaných nálezích zlatých mincí na polích, zejména čerstvě zoraných, na mezích či pastvinách se zmiňuje poprvé literatura vyvolaná překvapivým objevem u Podmokel,¹¹ a díky jim se nižborské panství obecně dostávalo do povědomí milovníků mincí a starožitností.¹² Samozřejmě jde zpravidla o neurčité připomínky starých nálezů, jen první klasik české numismatiky P. Nikolaus/Mikuláš Adaukt Voigt¹³ uvádí podle neznámého rukopisu archiváře J. J. Clausera přesné datum 1760, kdy se „*nahe bey bemeldtem Nischburg*“ našlo „*eine ansehnliche Menge dergleichen goldenen Münzen*“; podle Clausera popisuje a vyobrazuje z tohoto nálezů dvě mince.

Podrobnější zprávu, vztahující se výslovně ke Stradonicům, najdeme poprvé u Antonína Jungmanna (*Jungmann 1824, 63–64*), lékaře s historickými zájmy, bratra slavnějšího Josefa, jenž píše, že penízky podobné podmokelským „*nalezají podnes po dešti osadníci strádonští a novohutští na hradišti na vrchu (...) Nalezají osadníci na vrchu řečeném i zrna zlatá, je po dešti kudlou vyrývají, (...)*“ Ve 30. letech uvádí shodnou

7 „*Lesowe ktemuž zamku / item Wrch Hradisstie gakž we swem položenj gest*“ – Registra duochoduov k zamku Nyžburku (nedat., 2. pol. 16. stol.?) – Národní archiv, Praha, fond Urbáře, odhady a inventáře, kart. 5, sign. UR-65 Nižbor; pak např. při koupi louky za Hradištěm Jiříkem Otou z Losu 1590 či koupi Nižboru Fridrichem Mičanem z Klinštejna 1613, kdy se uvádí vrch Hradiště – *Kočka 2009, 577, 578* (o Hradišti tamtéž, 589–590).

8 Janoušek 1907; Franěk – Renner 1915 resp. Renner 1933.

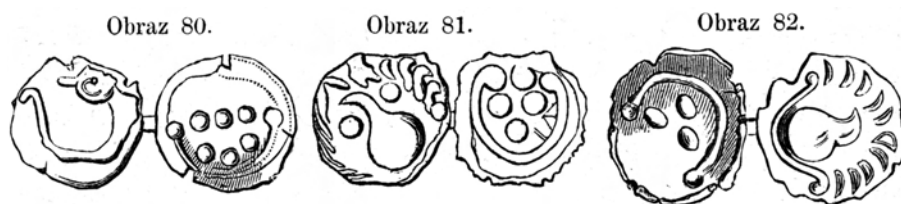
9 Podrobněji *Sklenář 2011, 30* (heslo 45/1).

10 Naposledy *Sklenář 2011, 235–237* (566/1) s literaturou; k duhovkám v tomto kontextu *Sklenář 1999, 97–104*.

11 *Voigt 1771a, 70, 73–74; týž 1771b, 4; Bienenberg – Vydra 1777, 9; Schaller 1785, 148; týž 1796, 336*; citace textů a literatura: *Sklenář 2011, 317–318* (Stradonice, 733/1, 2).

12 *Schaller 1785, 147*: „*In dieser Gegend werden oft die sogenannten Regenbogenschüsselchen gefunden, die am Werth 1–3–6 auch 9 Fl. halten, und von der Herrschaft eingelöset werden.*“

13 *Voigt 1771a, 73–74; týž 1771b, 5*. K Voigtovi (1733–1787), knězi řádu piaristů z okruhu Soukromé učené společnosti v Čechách a autoru první práce o podmokelském pokladu a jeho mincích, obecně *Hanuš 1910; Sklenář 2005, 627*; k jeho numismatice *Nohejlová-Prátová – Šimek 1971, 10–15; Sejbal ed. 1988*.

Obr. 3. Keltické mince z nálezů na Hradišti (Vocel 1866/–8/, 143)

informaci ve svých pracích představitel starší generace romantických archeologů Matyáš Kalina z Jäthensteinu, spojený s tímto krajem,¹⁴ ve 40. letech už i literatura zahraniční,¹⁵ samozřejmě ji čas od času sdělují i místní zdroje.¹⁶ Někdy v téže době se s touto informací seznámil náš nejvýraznější romantik, Kalinův hlavní spolupracovník P. Václav Krolmus, jenž ovšem neopomněl připojit úsudek, že Hradiště muselo být pohanským božištěm.¹⁷ Tento názor sdílel zpočátku i nejvýznamnější archeolog romantické éry Jan Erazim Vocel;¹⁸ v jeho závěrečném životním díle „Pravěk země české“ se ale už odráží pokrok v poznání, který během dalších let učinil: „nejznamenitější naleziště jich [tj. mincí] jest však vrch Hradiště u hradu Nižburku, kterážto místnost (...) zvláštní důležitostí slyňula za doby, když země naše keltickými Boji byla opanována“ (Vocel 1866(–8), 135–136).

Nižborský zámecký kaplan a administrátor fary P. Tomáš Rösler v dotazníku pro novou českou topografii v roce 1826 uvádí, že část monstrance v zámecké kapli v Nižboru je zhotovena ze zlata duhovek nalezených na Hradišti.¹⁹ Lidová pověst pozměnila tuto skutečnost tak, že v této svatyni je obraz Jezulátka s pěti zlatými klasy nad hlavou jako paprsky: jakási žena na Hradišti prý při sklizni na poli srpem usekla pět zlatých klasů a dala je sem jako oběť.

Nálezy pravěkých mincí (jimž se tu ale neříkalo „duhovky“, nýbrž „dukátky z Hradiště“) byly i důvodem různých **pověstí**, sebraných zejména C. Křemenem (*Křemen* 1883), které si o Hradišti vykládal okolní lid; některé mohou mít dosti starý původ, jiné mohly vzniknout analogií k pověstem jiných lokalit. Zlaté mističky – prý střely draků obléhající princeznu v nižborském hradě – ale nejsou jediným produktem zlatonosného Hradiště. Významným bodem folkloru byl tu jakýsi homolovitý pahrbek, jehož poloha nebyla nikde přesně popsána a nejspíše už zanikl. „Pověst velmi rozšířená v celém okolí dří, že v pahrbku tomtó jest zlatá kachna s 12 vejci a zlaté tele.“ Ty sice nikdo neobjevil, ale mince se vyskytovaly poměrně často, takže mnozí soudili celkem oprávněně už dávno před objevem známého pokladu, že tam někde nějaký poklad je, a „staří lidé říkávali, že jest Hradiště tak bohaté, že by za to stálo je, na řešetě přepočítat“ (Lorber 1923, 200).

Lidová pozorování si povšimla i místy výrazných stop opevnění, nepřekročila však úroveň interpretace **zaniklého hradu**; jak obšírněji rozvádí zmíněný P. Rösler: „Obgleich Joh. Beckovský in seiner Poselkyně (...) anno 1700. pag. 70 sagt: ‚Hrad pak Nižbor kde stál, žádná se nenalezá památka‘, so kann man doch mit einer Wahrscheinlichkeit, die an die Wirklichkeit gränzt, behaupten, dass jene Burg Nižbor südwestlich von dem heutigen Nischburg auf dem Berge Hradischtě gestanden haben müsse. Denn bis zum heutigen Tage erhält sich die Sage hierorts: Dort sey einst eine Burg gewesen, welche durch feindliche Kriegsheere zerstört wurde. In dieser Gegend wo jene Burg gewesen seyn soll, fand man und findet noch goldene und grössere Münzen, die unter dem Namen Regenbogen-Schüssel bekannt sind. (Worüber mehreres Aduact. Foigt geschrieben.)“

Tato okolnost vedla dokonce některé autory k tomu, aby jako protiklad ke jménu Nižbor (jakkoli jde vlastně o novotvar, „počeštění“ jména Nižburk, Nížburk z něm. Miesenburg) vyvozovali pro Hradiště hypotetické „původní“ jméno Vyšebor, Vyššíbor. Zatímco Voigt se spokojil s překladovým vysvětlením („dass in eben dieser Gegend ein Berg mit Namen Hradischt, welches von dem böhmischen Worte hrad, ein

14 Kalina 1836, 42; *týž* 1836–1843, 107v; v plném znění uvádí Sklenář 2011, 317.

15 Schreiber 1841, tab. II.; Preusker 1843, 162, tab. III:27d; Mittheilungen der Numismatischen Gesellschaft in Berlin I, 1846, 34.

16 „Unter den Bergen verdient der Berg Hradišt der alten goldenen Münzen wegen, die da vorzüglich auf den neu geackerten Feldern nach dem Regen gefunden werden, einiger Erwähnung.“ Farní pamětní kniha, Nižbor, 1836.

17 Krolmus b. d., 366; jinde zase (Krolmus 1857) označuje Stradonice jako „pohanské hrobiště“. Text obou poznámek publ. Sklenář 1975, 34. O Krolmusovi a jeho cestách naposledy Sklenář 2012b, stručně *týž* 2005, 321–322.

18 „Podmoklskému zlatu podobné mince nalezněš na Hradišti (božišti poh.) u Nižboru, (...)“ – Vocel 1850, 108–109.

19 Archiv NM, fond Eichlerova sbírka, kart. 63, panství Nižbor, fara Nižbor (P. Tomáš Rösler), Beantwortung (...) 4. 5. 1826; též Tabelle (...) 12. 9. 1829. Totéž uvádí Cechner 1913, 83. Monstrance sama je z r. 1724, zmíněná část (melchisedech) je novější, tedy z doby mezi vznikem monstrance a Röslerova zápisu.

*Schloss abstammet, nahe bey Nischburg sich befinde“), vazbu na jméno Nižboru naznačuje už zmíněný Antonín Jungmann („Hradiště snad nižšímu hradu (niedere Burg) nynějšímu Nisburg jméno postoupilo“ – Jungmann 1824, 63–64), výslovně pak užívá protikladu jeden z prvních českých kastelologů Karel Brantl, jenž dává kopci a hradu název *Wyssybor bei Nischburg* (Brantl 1841, 26), a snad od něj se nápad dostal i do první samostatné archeologické mapy Čech z roku 1856, kde mezi Stradonicemi a Nižmburkem najdeme Výšbor se značkou pro hradiště (Schmitt 1856).*

Na jiném místě svých materiálů se Rösler k této záležitosti dostává znovu: „Die Behauptung, dass die Burg Nižbor auf dem Berge Hradischtě, worauf selbst der Namen weiset, gestanden haben müsse, bestätigen auch die Worte Hajeks ad anno 777, In diesem Jahre brachte man dem Hess von jener Burg ein sehr reiches Eisenerz, wohin er Bergleute schickte, und es ausbeuten liess.“

Železná ruda se v tomto prostoru skutečně vyskytuje, i když v množství a kvalitě z dnešního hlediska naprosto neuspokojivé; dokonce roku 1803 byla objevena přímo na Hradišti.²⁰ Dávne zdejší železářství, jehož hospodářský pád v roce 1876 byl vlastně nepřímou příčinou objevu stradonického oppida, má však s Hradištěm a jeho „hradem“ spojitost mnohem staršího data.

Případ ctnostného Fridolína a jeho **cesty do železných hutí** je kuriózním aspektem historie stradonického Hradiště. Nutno objasnit, že jeho podstatu tvoří „Der Gang nach dem Eisenhammer“, jedna z romantických balad Friedricha Schillera, vedle Goetha největšího z německých básníků, napsaná a vytištěná roku 1797. Dramatický příběh nevinného mladíka, vyslaného svým pánem do hutí, kde měl být podle příkazu vhozen do pece, zatímco nakonec je shodou náhod takto potrestán viník jeho možného neštěstí, patřil k oblíbeným básnickovým dílům a v české obrozenské literatuře se také vícekrát překládal (nejprve Antonín Marek v Prvotinách pěkných umění, Vídeň 1813/14, pak zejména S. K. Macháček, J. B. Pichl, J. E. Purkyně) pod různými názvy: Chod do železných hutí, Chod do železnice, Posílka do železnice, Cesta k hamrům, Cesta do hutí, Chůze do slévárny.

Už počátkem 19. století jej pro divadlo zpracoval vídeňský dramatik Fr. Ign. von Holbein. Zakrátko dávalo tuto „rytířskou hru“ i pražské Stavovské divadlo a zalíbila se tehdejšímu přednímu českému divadelníku Janu Nep. Štěpánkovi, který ji přeložil a věcně počeštil; takto upravený příběh byl hrán ve Stavovském divadle roku 1812 jako první povolené odpolední představení v českém jazyce pro „méně vznešené“ české publikum. „Fri/ydolín aneb Chod/Cesta do železných hutí“, činohra o 5 jednáních, se pak hrál vícekrát a slavný loutkář Matěj Kopecký jej upravil pro svou scénu, takže se dostala i do repertoáru loutkoherců.

Tyto okolnosti jsou doložitelné, zato není zřejmé, jak se do širšího povědomí na Křivoklátsku dostalo mínění, že jde o českou a dokonce lokální látku. Není vyloučeno, že znalost balady sem zanesli fürstenberští hutníci, pozvaní hlavně ze Švábska k zakládání či zdokonalení provozu železných hutí ve Staré Huti pod Hýskovem, Nové Huti pod Nižborem či v Novém Jáchymově, ale její naroubování na místní topografii asi už nebude objasněno.

Jisté je, že už v této době (tj. ve 20. a 30. letech 19. století) se rozmohl „český“ výklad; pokud jde o osoby, vycházel ze Štěpánka a některých překladů básně: originální zlý feudál hrabě ze Savernu (Saverne/Zabern v Alsasku) je v této verzi král Václav IV., jeho žena je královna Johana, Fridolín je po česku Jan atd. Zajímavější je ovšem lokalizace: Fridolín/Jan je vyslán z hradu, jímž je buď Křivoklát nebo stradonické Hradiště, do Staré Huti u Hýskova; život si zbožný mládenec zachrání tím, že se cestou zastaví k modlitbě ve stradonickém kostelíku pod Hradištěm.

Tuto verzi nacházíme vícekrát v literatuře týkající se zdejšího regionu nebo dějin literatury a divadla, a to již od doby pozdního obrození jako věc samozřejmě známou a snad i právě působením literatury se pověst dostávala do širšího povědomí (Fridolínovo jméno nesl prý kdysi jako přezdívku i jeden hostinec v Nové Huti pod Nižborem – *Palivec* 1977, 23). Tak už berounský učitel a obrozenský vlastenec Jan Pravoslav Příbík (*Příbík* 1843) tvrdí, že „pověst tato jest nejen ryze česká, nýbrž i z našeho okolí vzata“, později Anonym 1846 (snad zase Příbík?) upřesňuje, že tato schillerovská balada je vlastně „nepamětná pověst v okolí křivoklátském a nižborském“ s výše uvedenou českou verzí osob a míst, a podobně konkrétně i Ano-

Obr. 4. Výřez z archeologické mapy Čech A. P. Schmitta z roku 1856

20 Státní oblastní archiv Praha, fond Vs Křivoklát, Starý a nový archiv, inv. č. 3318, sign. 1687 I.

Obr. 5. Stradonice – výřez z mapy II. vojenského mapování

nym 1852, že „pověst o ‚Chodu do železných hutí‘ vypravují si obyvatelé panství křivoklátského a nižburského v někdejším Rakovnickém kraji“. V těchto letech se zrodilo přesvědčení o českém původu Schillerova námětu a přežívalo – i když už spíše jako nezaručené – až do 20. století.²¹ Přitom je známo, že Friedrich Schiller pobýval v Čechách jen krátce roku 1791, a to ještě jen v západočeských lázních, takže tady „křivoklátskou pověst“ poznat nemohl, a navíc že ve skutečnosti našel námět k baladě v jedné francouzské novele své doby (k tomu např. Beck 1900). Nicméně je také pravda, že jde o „putující námět“, objevující se i jinde v evropské literatuře.

Pro náš předmět je důležité, že už 40. léta 19. století přinesla identifikaci české předlohy „hradu Savernu“ se stradonickým Hradištěm. Tak už šifra Sl. Bud. (1842, 309): „Hrad stál (...) na nynějším vrchu Hradiště zvaném, kdež dosud nízké, přestaré sutiny a v těch i ve vřkolu pohanské dukáty s podivnými znamenými ryb, slunce atd. se nalezájí.“ Na ni navazuje téměř doslovně Příbík 1843: „Hrad, z něhož hrabě Rudolf ze Savernu Fridolína do Starých

Hutí (...) poslal, aby do pece uvržen byl, stál na nynějším vrchu Hradišti zvaném, kdež dosud nízké, přestaré sutiny a v těch i ve vřkolu pohanské dukáty s podivnými znamenými ryb, slunce atd. se nalezájí.“ Zda toto konstatování vycházelo z místní pověsti, nebo zda ji naopak ovlivnilo, nelze dnes rozhodnout.

Vzpomínka na tuto místopisnou identifikaci se časem vytratila spolu se zájmem divadelního publika o drama Fridolínovy pouti. Důležitější je samozřejmě důvod, proč okolní lid považoval Hradiště za hrad – totiž **pozůstatky opevnění**, které by nesporně byly tím výraznější, čím dále do minulosti bychom šli, jak už zmíněno u Kosmovy kroniky.

V novověku se konkrétní zmínky o opevnění objevují už v 18. století, mnohem dříve, než bychom čekali (i když vezmeme v úvahu, že zčásti mohlo jít o záměnu s vyzdívkami zemědělských teras – ale tyto úpravy nejspíše nejsou starší, než uváděné zprávy, spíše naopak, pro jejich vznik resp. pro intenzivnější zemědělské využívání svahů Hradiště se jeví pravděpodobnější 19. století). Byl to již výše zmíněný M. A. Voigt, kdo na okraj sdělení o zlatých mincích podotkl, že tento vrch, „auf welchem noch einiges altes Gemäuer steht, auch in der Landessprache insgemein ‚auf der alten Schanze‘ heisse“ (Voigt 1771, 76).

Tato zpráva je prvním písemným záznamem o pravěkém opevnění na Hradišti, které bylo v následujícím romantickém období archeologie vnímáno jako známá lokalita – někteří romantikové je ovšem vykládali jako „obětní a pohřební horu“ pohanů (to byl tehdy oblíbený pojem, motivovaný nálezy keramických střepů na kopci jako domnělých dokladů pohřbívání /popelnic/ a obětí v /rozbíjených/ nádobách; opevnění pak mělo být zbudováno jako ohrazení, vymezení či ochrana posvátného okrsku (srov. Sklenář 2012a). Takto Hradiště prezentuje ještě ve 40. letech citovaný již Karel Brantl, podle něhož jde o „den höhen oben mit schwachen Erdwallüberresten versehenen Berg“ (Brantl 1841, 26); na rozdíl od Voigta však nemluví o zdech (hradbách), ale o hlinitých valech.

V chronologickém pořadí je ovšem druhý po Voigtovi nižborský farář P. Rösler, jenž se ve výše citovaném, obsírněji zodpovídaném dotazníku z roku 1826 spokojil s lidovým podáním o hradu, naproti tomu v omezených rubrikách farní dotazníkové tabulky v roce 1829 má o Hradišti zajímavější údaj: „Hier ist vielleicht die stärkste Mauer in ganz Böhmen, durch welche der Eingang zur Kirche führet, von 20 n. ö. Schuhen.“ Začal se snad po první topografické akci blíže zajímat o svoji farnost po této stránce a uvědomil si existenci valu v blízkosti stradonického kostelíka, kam chodil sloužit mše? Rozhodně uvádí vůbec první metrický údaj o stradonickém opevnění; šířku dolního valu při bráně (D), kudy šla stará cesta od Nižboru-Nové Hutí do Stradonic, odhadl asi na 6 m.

Protože předchozí Schallerova Topografie Čech dosud stradonické Hradiště neznala (pouze okolí Nižboru jako naleziště „duhovek“), byly Röslerovy zprávy v rámci tzv. Eichlerovy sbírky patrně zdrojem následných informací o opevnění v obsírných i stručných místopisech Čech, které vycházely z tehdy shromážděných materiálů a v nichž už nebylo Hradiště neznámým pojmem. Odtud můžeme odvodit jak obsáhlou pasáž v místopisně zásadně důležitém Sommerově Království českém (Sommer 1845, 288: „Gegenüber von Nischburg, an der rechten Seite des Otročiner Baches, erhebt sich ziemlich steil der Berg Hradischt zu einer beträchtlichen Höhe; auf diesem soll der Sage zufolge eine Burg gestanden sein, doch sind keine Spuren

21 V regionu Renner 1902, 175; B. Č. 1917, 421; Pátek 1927, 21–22; Palivec 1977, 23–26. Jinak je zajímavé, že Hofman 1959 v obsázně kapitole o Schillerovi a českém divadle tuto Štěpánkovu hru nezná.

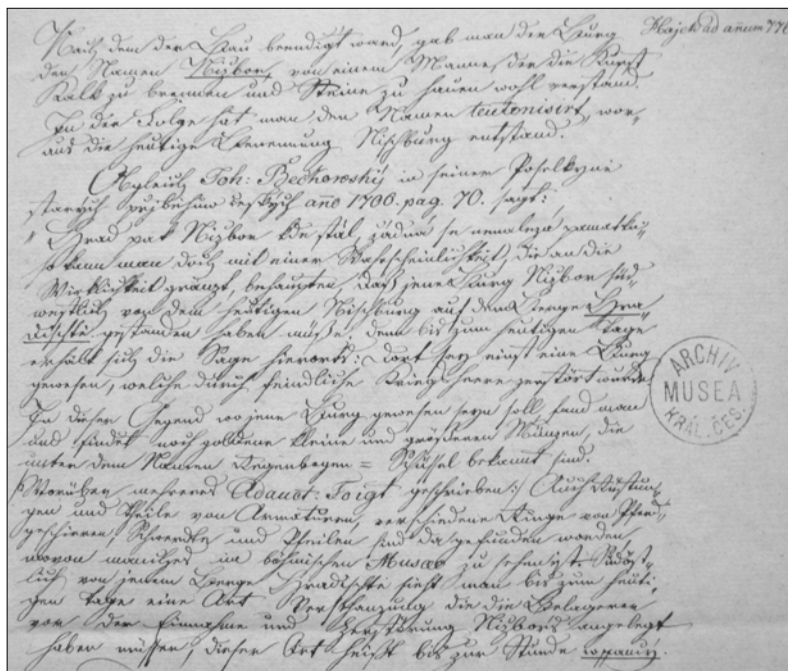
von Mauerwerk sondern bloss Reste von Erdwällen vorhanden, welche vielleicht von einem Ringwalle herrühren, wie deren an mehreren Orten gefunden werden; zuweilen findet man, besonders nach starken Platzregen, in der Dammerde Ringe und andere Geschmiede von Bronze und Goldmünzen, von derselben Form und Grösse, wie die aus dem bei Podmokl gefundenen Schatze herrührenden.“), tak i heslovitou zmínku v souběžně vzniklém topografickém slovníku Watterichově, spokojující se ovšem s lidovým výkladem o hradu (Watterich 1845, 685, 933: „Hradischt, Burg–Ruine bei Nischburg. // Nischburg (...) dann „Hradischt“ Burgbaufgmt.“). (Ze samého konce romantické fáze české archeologie můžeme připojit ještě heslo Stradonice²² v Orthově a Sládkově topografickém slovníku: Orth – Sládek 1870, 766.)

Sommerova charakteristika opevnění však Röslera zdatelně přesahuje a bylo by zajímavé vědět, kdo byl jeho informátorem; musel totiž mít jistou archeologickou zkušenost s hradišti, jakou lze u nás předpokládat pouze u Kaliny z Jäthensteinu a jeho švagra Franze Olbrichta z Teplicka (o žádném z nich ale nevíme, zda Stradonice navštívil).

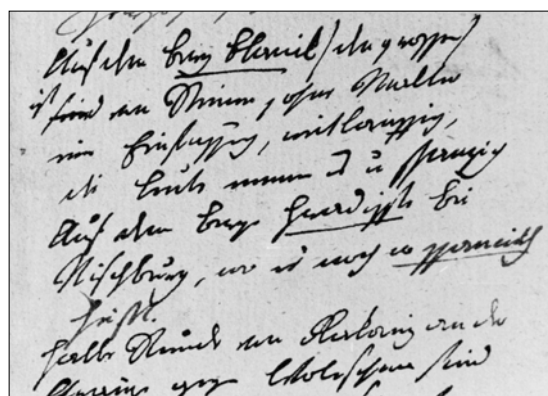
Matyáš Kalina rytíř z Jäthensteinu, nejvýznamnější z první generace českých romantických archeologů, se právě počátkem 40. let nejintenzivněji zabýval studiem českých hradišť, ale nevěnoval přitom Stradonicům zvláštní pozornost, ačkoli ležely vlastně nedaleko od jeho venkovského sídla Zvíkovce. Není s podivem, že Hradiště nebudilo jeho zájem při psaní jeho základního díla, kde sice zmiňoval nálezy zlatých mincí u Nižboru v obsáhlé kapitole o podmokelském pokladu (Kalina 1836, 42) – jediné kvůli tomu na první české archeologické mapě, k této knize přiložené, vyznačil místo „Nischburg“ – ale jinak jej tehdy hradiště obecně příliš nezajímala. Dokonce však ani v rukopisných materiálech k jeho druhému, již nedokončenému spisu, věnovanému naopak pouze hradištím (Sklenář 2012a, 509–513), není k této lokalitě nic podstatnějšího kromě poznámky čerpané z materiálů tzv. Eichlerovy sbírky (viz pozn. 19): „Auf dem Berge Hradisste bei Nischburg wo die alte Burg gewesen seyn soll (vielleicht der Templer da sie Nischburg hatten) findet man die sogenannten Regenbogenschüssel-Münzen (Podmokler – ergo Templer) auch Bruchstücke von Waffen, Ringen, Pferdgeschirre, Pfeile; manches ist in Museo“ (Kalina 1837–43, 110v). Podobně se zmiňuje ještě jeden jeho tématicky související rukopisný zlomek (Kalina b. d.): „Auf dem Berge Hradisste bei Nischburg, wo es noch w ssancích heisst. (...) Zu Nischburg waren Templer nach Peschina und Beczkowsky.“²³

Přitom o existenci Hradiště věděli už tehdy i někteří zahraniční badatelé, pokud se zajímali o tento typ lokalit (Preusker 1843, 162).

Za těchto okolností je celkem pochopitelné, že informace o opevnění či „hradu“ na Hradišti se dostala do prvního obsáhlého díla o českých hradech, jež se

Obr. 6. Záznam o Hradišti v rukopisné zprávě T. Röslera (1826)

Obr. 7. Poznámka o Stradonicích v rukopise M. Kaliny z Jäthensteinu

22 Stradonice je forma chybná, vzniklá chybným přepisem jména a následně se objevující v písemnostech od středověku, ačkoli se pokud známo nikdy neužívala v praxi – viz Profous – Svoboda 1957, 177.

23 O klášteře templářů vícekrát v místopisné a regionální literatuře, např. už Anonym 1781, 176.

psal František Alexander Heber, byť to bylo až v posledním jeho svazku. V souvislosti s hradem Nižborem je tu Hradišti věnován celý obsáhlý odstavec, ze všech dosavadních zpráv nejpodrobnější (Heber 1849, 98–100):

„Der südlich von Nischburg jenseits des Otročinerbaches sich erhebende hohe und umfangreiche Berg Hradišt, der in mehreren Urkunden besonders erwähnt wird, soll ehemals auch eine Burg auf seinem Scheitel getragen haben. Es sind von ihr aber heutzutage keine Spuren mehr übrig und blos die Sage hat sich unter dem umwohnenden Landvolke erhalten, dass die hier thronende Veste von Feinden so oft bedrängt ward, dass sich ihr Gebieter letztlich bewogen fand, nach Podmokl überzusiedeln, wo er aber sammt allen Angehörigen im blutigen Kriege ein trauriges Ende gefunden haben soll. Als Hauptpunkt zu dieser sonderbaren Tradition dienen die vielen Goldmünzen, welche nach plötzlich angetretenen Regenwetter öfters am Hradišt gefunden werden, und mit jenen bekannten Podmokler Münzen sehr grosse Aehnlichkeit haben. Historische Gewissheit über die wirkliche Existenz dieses angeblichen Schlosses ist nicht vorhanden, aber der uralte Name Hradišt liefert den Beweis, dass sich jedenfalls eine Befestigung am Gipfel des Berges ausgebreitet haben mochte.

Heber (či některý z jeho spolupracovníků, informátor nebo přímo autor stati, který v takovém případě zůstal anonymní) tedy zřejmě o stopách opevnění na Hradišti nevěděl, patrně tam nikdy nebyl.

Obr. 8. Jan Erazim Vocel – portrét z období let 1848–53 (muzeum Kutná Hora)

O žádném z dosud jmenovaných ale nevíme bezpečně, zda znal Hradiště z autopsie – včetně P. Röslera, o němž to lze pouze logicky předpokládat. Důležitá je samozřejmě **první doložená archeologická návštěva** Hradiště: vykonal ji Jan Erazim Vocel v doprovodu kaplana P. Jenše z Nižboru 5. 8. 1851 a pokusil se dokonce o dva zběžné náčrtky pohledu na lokalitu;²⁴ v popisu své cesty v příloze českého Vídeňského denníku,²⁵ sledujícím spíše popularizační cíl, věnoval ale stradonickému Hradišti jen nevelký prostor:

„Sledoval jsem stopy pradávných rozsáhlých valů na vrchu Hradišti naproti hradu Nižburku položeném. Tam se po stráních a v rozsedlinách nalezají zlaté mince zvláštního druhu, známým Podmoklským mincím podobné, o jejichž původu a významu mnoho hádáno a rozumováno bylo v numismatice české. V okolí tomto nalezeny byly taktéž i vzácné bronzové předměty, jichžto nemalý počet České museum chová.“

Jisté je z něj tolik, že Vocel tehdy prováděl první, bohužel nedokumentovaný průzkum průběhu patrných opevnění.²⁶

Tentýž nedostatek provází také **první výzkum**, doložený na Hradišti, k němuž došlo zřejmě o rok později a kupodivu neměl nic společného s tehdejší archeologií. V roce 1852 (je-li údaj přesný) Karel Feistmantel (1819–1885),²⁷ knížecí fürstenberský správce hutí, tehdy (1850–53) v Novém Jáchymově

24 J. E. Vocel, zápisník označený „1851 Čechy“ – SOkA Kutná Hora, fond Vocel, kart. 1, č. 16.

25 Vocel 1851, č. 99. O Vocelově životě a činnosti Sklenář 1981; tjž 2005, 625–626.

26 Srov. též Anonym 1851, 481, kde se jen v poznámce k uměleckohistorickému textu připomíná, že Vocel na své cestě do západních Čech viděl i mnoho jiných památností „především pro dějepis náš, jako valy u Nižburku, kruhovitě obkopy na hoře Vladaři u Chýše, mající znamenitou podobnost s celtickými hradišti (oppida) ve Francouzích atd.“ – Na okraj lze uvést, že téhož dne šichtmistr Jan Mareš, správce fürstenberské železné hutí v Nové Huti pod Nižborem, podal Vocelovi informaci o opevněné poloze Žlubinci (Žlubině), ostrožně nad ústím potoka Výbrnice do Berounky na jejím levém břehu naproti stradonickému Hradišti, kde na vrcholové ploše má být za příčným valem dlážděná plocha asi 8 m²: „Na protějším břehu Berounky táhne se hora k východu, která až podnes Zlubená slove; na východním temeni této spatřuje se v hustém lese ohrada z ohromných kamenů složená, a nad ní, na samém vrcholu dlážděná prostora asi 2 čtvereční sáhy obsahující – patrná to památka pohanského žaroviště“ (Vocel 1851, 397). Plánek a bokorys ostrožny ve výše cit. Vocelově zápisníku; Sklenář 2011, 209–210 (heslo 489/1). Podle Lüssnera (příloha 12f) tu před r. 1882 dal kopat fürstenberský hajný Plaček, ale bezvýsledně.

27 Světozor 19, 1885, 812–13, obr. 818; Ottův slovník naučný 9, 1895, 70; Naučný geologický slovník II, Praha 1961, 686; Sklenář 2005, 161; Biografický slovník českých zemí 16, 2013, 94–95 (P. Vlašimský).

(předtím ale ve Staré a Nové Huti, tj. v Hýskově a Nižboru), vedle toho ale začínající badatel v geologii a fytopaleontologii (žák Zippeův na pražské polytechnice 1834–38) s okrajovým zájmem o archeologii a numismatiku, při pátrání po svrchnokarbonských sedimentech, jejichž studium jej později učinilo známým, sondoval na více místech terasovitých polí na svazích Hradiště k Nižboru–Nové Huti, přičemž podle všeho narazil na sídlištní objekty (jámy).²⁸ Nic bližšího o jeho akci bohužel nevíme, kromě části nálezů podle informace F. Petery Rohoznického, o nichž ještě bude zmínka.

Do české odborné literatury se Hradiště významnějším způsobem dostalo teprve zásluhou J. E. Vocela, jenž od počátku 60. let chystal své životní dílo, *Pravěk země české*. V rámci této přípravy vydal roku 1865 hotovou kapitolu o keltských hradištích v Čechách, kde stručně popisuje a hodnotí i Hradiště (*Vocel 1865*, 259–260), týž text pak opakuje v prvním oddělení svého *Pravěku země české*, vydaném o rok později:

„Pravdě se podobá, že vrch Hradiště, na pravém břehu Mže naproti hradu Nižburku se zdvihající, ohrazen byl valy a příkopy za dávných předhistorických věků. Vrch ten vystupuje za Stradonicemi z houští lesa a táhne se až k Otročínskému potoku pod Nižburkem do Mže vtékajícímu. Na rozsáhlém hrbolatém vrcholu hory znamenati lze hluboké prorovy a příkopy, jakož i ostatky valů zemí nasypáných, kteréžto však ve směru archeologickém až posud proskoumány nebyly. U paty a v nejbližším okolí hory té nalezeny byly kruhy a jiné věci bronzové, z nichžto některé českému Museu odevzdány jsou. V roklích a rozsedlinách, jimiž stráně vrchu jsou rozbrázděny, objevily se v hojném počtu zlaté a stříbrné mince, kterýchžto ráz o keltickém původu jich zjevně svědectví dává. Těmito okolnostmi podstaty nabývá domněnka, že na Hradišti ohrada a snad i hlavní středisko okolních kmenů bojských se nalezalo.“²⁹

Uvedená sdělení romantického období byla důvodem, proč v archeologické mapě Čech od A. P. Schmitta (první samostatně tištěné – po Kalinově mapě, připojené ke knize z roku 1836) je Hradiště zakresleno pod jménem Výšbor, i když je označeno nikoli jako „staré kamenné hradby“ nebo „staré násypy ze země“, nýbrž jako „hrad kteréhož místo sotva poznatelné“, zatímco Nižmburk a Stradonice mají značku „pohřebiště pohanské“ (*Schmitt 1856*).

Vocel sám byl v podstatě typem kabinetního učenice a v terénu sice častěji prováděl povrchové průzkumy hradišť (ačkoli do Stradonic se zřejmě už nikdy nevrátil, nepřikládal jim archeologicky velký význam), ale ne vykopávky. V případě Stradonic se k takové akci neodhodlali ani lidé z jeho okruhu – z Archeologického sboru Národního muzea (tehdy Musea království Českého), jakkoli někteří z nich byli k hradištím převážně zaměřeni.

Byl to především František Beneš, který navštívil a popsal řadu hlavně středočeských hradišť,³⁰ ale Stradonicům se, pokud víme, vyhnul; nevelké pozůstatky opevnění jej patrně nelákaly. Poznamenal jen v jednom ze svých rukopisů (*Beneš 1866*), že „*bei unsern sogenannten keltischen Burgwällen am Plešivec, Třemšín, Hradišt bei Hostěmic, Bukovec, Nižburk, Kněží hora (Katovic) finden wir den Quarzit oder die Grauwacke rein auf prismatische hohe Haufen zusammengeworfen und nicht wie am Radelstein, (...) sorgsamer zusammen gefügt*“, ale není nijak jisté, zda šlo o pozorování nebo úsudek na dálku. Teprve ze zápisu schůze Archeologického sboru 7. 11. 1873³¹ se jednoznačně dovídáme, že „*p. kons.[ervátor] Beneš navštívil Křivoklat a Nižburk, kde před lety [žižkovským] podobné mince se našly a dosud ve sbírce se chovají. O této cestě podal p. kons. Beneš delší zprávu*“, která se bohužel nedochovala.

Také ostatní z Vocelova sborového okruhu zanechali jen poznámky. Tak Moric Lüssner popisoval v roce 1873 historiku Antonínu Rybičkoví památky v okolí svého nového působiště³² a zmiňuje přítom

Obr. 9. Karel Feistmantel

28 Sklenář 2011, 319 (heslo 733/7).

29 Vocel 1866(–8), 111; další zmínky v souvislosti s mincemi na s. 136, 142–143.

30 Sklenář 2012a, 523–525.

31 Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 1, č. 13d; v souhrnné zprávě o sboru za rok 1873 v Památkách archeologických 10 tyto údaje uvedeny nejsou.

32 Hořovice 23. 6. 1873 – Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond A. Rybička.

Obr. 10. Moric Lüssner

„hradiště naproti Nižburku, kde až doposud nalézají se zlaté mince keltické, zbytky ohrazení však jsou velmi nepatrné a nesouvislé.“ Lüssner³³ byl v letech 1870–80 okresním hejtnanem v Hořovicích, pod něž spadal tehdy i Beroun, území jeho okresu však končilo před Stradonicemi, které už patřily okresu křivoklátskému; nicméně hejtnanův archeologický zájem se tím neomezoval a Hradiště bylo jednou z prvních lokalit, které z nového působiště navštívil (21. 5. 1873, kdy tu našel svísele rýhovaný střepek nádoby se silnou příměsí tuhy, tedy po Feistmantlově kostce další laténský archeologický nález – viz příloha 12b).

Popis Hradiště a po nálezů pokladu 1877 i několik dalších obsáhlých informací vložil Lüssner do knihy svých rukopisných záznamů (příloha 12), kam později postupně vlepil i čtyři dopisy od Wilhelma Grosseho (příloha 13a–d). Také tento text zůstal v rukopise (Lüssner 1865–75, 309–310), takže v tisku poněkud podrobněji popsali Hradiště před rokem 1877 (kromě Vocela) jen ještě milovníci archeologie z jiného prostředí – studující Wenzel Dressler a Johann Kiemann, napojení na pražský Spolek pro dějiny Němců v Čechách a soustředění na hradiště, o nichž napsali dosti obsažnou stať; tam uvádějí podle vlastního pozorování:³⁴

„Zu dieser Gattung von Bergwällen ist einzubeziehen der auf dem Berge Hradischt, gelegen am rechten Miesufer, gegenüber dem Schlosse Nischburg, hinter Stradonitz. Zahlreiche Reste von Gräben und Wällen sind auf diesem Gipfel anzutreffen, während die Umgebung eine Menge von bronzener Geräthschaften, goldener und silberner Münzen unzweifelhaft keltischen Ursprungs finden liess. Da dieser Berg archäologisch noch nicht durchforscht ist, so erlauben wir uns die Aufmerksamkeit unserer Freunde in jener Gegend darauf zu lenken.“

Nešlo tedy v žádném z dosud uvedených případů o podrobnou publikaci, přesto jsou tyto zmínky důvodem, proč skutečnost, že dávné jméno vrchu Hradiště má své archeologické opodstatnění, byla už od 50. let obecně známá i mimo odbornou sféru. Stačí na ukázkou citovat, co psal v polovině 60. let ve svém historicko-místopisném „průvodci“ pražský německý žurnalista Siegfried Kapper (Kapper – Kandler 1865, 326): „Das massige, röthlichbraune Gefüge des Hradiště (...). Der Name dieses Berges und die Spuren der kreisförmigen Erdwälle, die ihn krönen und denen er ihn verdankt, erinnern an die primitive Anordnung der ältesten gemeinsamen Ansiedelungen der Bewohner unseres Vaterlandes. Dort oben ehemals flammten vielleicht die Opfer eines ihrer Altäre, dort hielten sie ihre Volksversammlungen, dort hatten sie ihren Waffenplatz.“

Oblíbený časopis Světozor (Anonym 1873) přinesl hodně doslovný výtah z Vocelova textu z roku 1866: „Pravdě se podobá, že vrch Hradiště naproti hradu se zvedající, ohrazen byl valy a příkopy za dávných předhistorických věků. Na rozsáhlém hrbolatém temeni hory znamenati lze hluboké prorvy a příkopy, jakož i ostatky valů zemí zasypané. U paty a v nejbližším okolí hory té nalezeny byly kruhy a jiné věci bronzové. V roklích a rozsedlinách objevily se v hojném počtu zlaté a stříbrné mince, jichžto ráz o keltickém jich původu zřejmě svědectví dává. Těmito okolnostmi podstaty nabývá domněnka, že na Hradišti ohrada a snad i hlavní středisko okolních kmenů bojských se nalézalo.“ A první česky psaný místopisný slovník (Orth – Sládek 1870, 766) v hesle Stradonice hovoří také o Hradišti: „Na vrchu tom znamenati lze hluboké příkopy a valy nepochybně z dob keltických, čemuž zlaté i stříbrné mince a rozličné bronzové věci, zde nalezené, nadsvědčovati se zdají.“

Ostatky valů a příkopů bez bližších údajů, v posledních letech podle Vocela připisované Keltům – to byl výsledek všech zapsaných pozorování před rokem 1877. Vědomí o stopách starého opevnění na Hradišti, zatím nic víc. O dávném významu tohoto vrchu však vypovídaly ještě **archeologické nálezy**, o nichž jsou informace pestřejší, i když z dnešního hlediska ovšem zcela nedostatečné. Přehled údajů o nich bude mít celou řadu položek.

Za nejstarší lze považovat poznámku o tom, že u Nižboru (zřejmě na Hradišti?) byly vykopány „římské starožitnosti“, kterou si podle informace získané od Josefa Dobrovského zapsal mladý Eugen hr. Černín z Chudenic: „5. 8. 1818. (...) Bey Nischburg wurden nun mancherley römische Alterthümer, kleine Geräthe etc, ausgegraben, wahrscheinlich eine Beute der Marcomanen.“³⁵ Nálezy nebyly nikde podchyceny

33 (1813–1891), o něm Sklenář 2005, 350–351.

34 Dressler – Kiemann 1867, 196. Srov. Sklenář 2012a, 526–527.

35 Černín 1818, 188; Sklenář 2011, 318 (heslo 733/3). O Černínovi Sklenář 2005, 114–115.

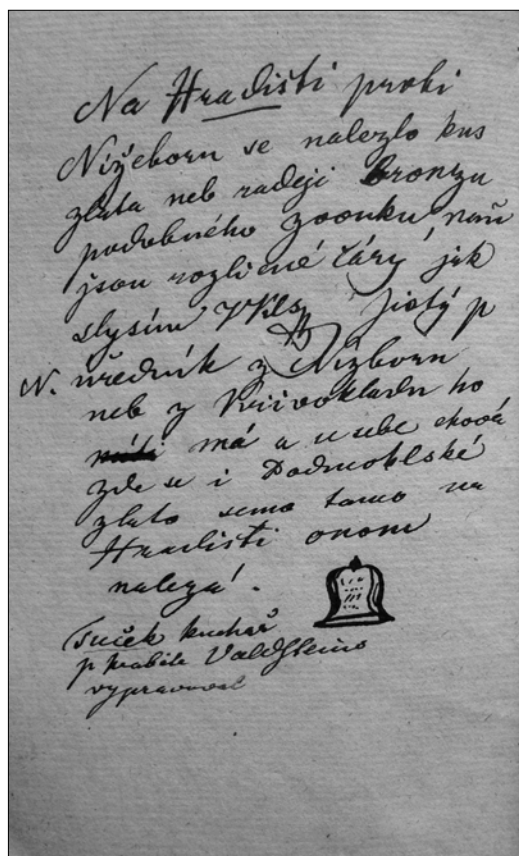
a zmizely beze stopy. Není vyloučeno, že ve vztahu k nim je záznam o starožitnostech nalezených u Nižboru (což by mohlo být Hradiště, i když *Vocel* 1866(–68), 46 z nejasného důvodu je lokalizuje „pod vrchem Hradištěm u Nižburka“), přičemž se uvádí, že část z nich získal Jan Karel Burde, kustos archeologické sbírky Národního muzea,³⁶ a daroval je do této sbírky 14. 11. 1826;³⁷ z toho totiž plyne, že druhá část souboru byla nalezena a muzeu darována o něco dříve. Toho se zřejmě týká i *Vocelova* informace ve výše citované knize (s. 111), že „u paty a v nejbližším okolí hory té nalezeny byly kruhy a jiné věci bronzové, z nichžto některé českému Museu odevzdány jsou.“ Šlo o zlomky bronzových předmětů (kování, jehlic aj.), dva bronzové hroty šípů a horní část bronzové (?) lahvičkové nádoby. O nálezových okolnostech není nic známo.³⁸

Tedy byl položen základ „stradonické sbírky“ Národního muzea, která se ovšem zatím téměř nerozrůstala, i když Stradonice začínaly být známým nalezištěm. Tak už Kalina (1837–43, 110v) k výše citované poznámce o nálezech na Hradišti dodává, že „manches ist in Museo“. Současně Karel Brantl zdůvodňuje svůj výklad Hradiště jako obětní a pohřební hory tamními nálezy střeptů, zajiště z uren (Brantl 1841, 26). Později Dressler a Kiemann³⁹ sdělují, že se tu a v okolí nachází „eine Menge von bronzenen Geräthschaften, goldener und silberner Münzen“.

Ojedinělý bronzový nález zaznamenal a kresbičkou doprovodil P. Václav Krolmus: „Na Hradišti proti Nižeboru se nalezlo kus zlata neb raději bronzu podobného zvonku, naň jsou rozličné čáry, jak slyším VKls. Jistý p. N. úředník z Nižboru pak z Křivokladu ho má a u sebe chová. (...) Tuček kuchař p. hraběte Valdsteina vypravoval“ (Krolmus 1852, 73v.).

Týž rok 1852 ale přinesl i první nálezy ze **záměrných vykopávek**, a to z akce Karla Feistmantla, jenž zde „vypátral mnoho hrobů pohanských popelnatých“ (viz výše). Ten sám o nich nic nenapsal, ale pečlivý informátor P. František Petera Rohoznický⁴⁰ zapsal vše, co se od něho dověděl:

„Hroby na Hradišti u Nižboru, u Nové Huti (...). Asi roku 1852 dal pan Karel Feistmantel se svým bratrem kopati na výšině polní, Hradiště zvané, u Nižboru, a sice na terase toho pole: a tuto na více místech vykopány popelnice černé, takto vyhlížející [náčrtek], do hloubky čárovými linami ozdobené, s popelem, kostmi a parohami jeleními i srnčími, od jeleních jen spodní uříznutý konec u kořene. Také byl při tom kousek plochého železa [kresbička obdélníku] a bronzový půlměsíc [kresbička], též památná kostka, a sice v této velikosti [kresba hranolovité hrací kostky se 3 oky v šikmé linii, d. 3,7 cm]. Jest čtyřhraná, 17 ½''' dlouhá, 3''' silná, plochy 2 širší, totiž jedna 4''' a boční jen 3''' široká, na koncích též plochá, pěkně uhlazená, z kosti barvy bělošedé. Na vrchní širší ploše má tři kulatá oka čili kolečka do hloubky rytá, na spodní 4, na boční severní 5, a jižní 6 ok podobných. Na koncových plochách není nic. Celek jest velmi pevný a dobře zachovaný. (...) Na tomto poli hradišti nacházejí lidé

Obr. 11. Záznam o Hradišti v terénním deníku Václava Krolmuse z roku 1852

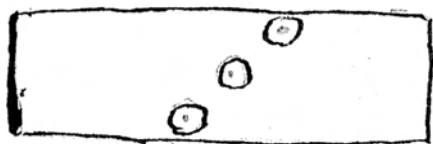
36 Tento dnešní název (resp. zkratku NM) zde budeme pro jednoduchost používat, i když oficiální název se časem měnil.

37 „Pro ethnografickou sbírku: ... Od P. Kustosa Burde, ... některé kovové a skleněné zůstatky starobylých prací u Podmoklí a Nižboru nalezených“ (Anonym 1827, 139).

38 Archiv Národního muzea, fond Registratura NM, kart. 12, č. N2-71: „Vom Unterzeichneten (...) Bei Nischburg gefundene Gegenstände 1) Pfeilspitze von Bronze, fossil. 2) Muthmasslich der Obertheil einer bronzenen Flasche. 3) Stück einer bronzenen Spange. (...) 14. November 826 Joseph Burde.“ Uložení: NMPas ič. H1-65033–5, 65041–4 (ne vše je ale nově evidováno). Časopis NM 1, 1827, 2, 139; *Hlavatý* 1856–7, 188–189; *týž* 1859, 40, 42; *týž* 1863, 17, 19; *Vocel* 1866(–8), 46; *Sklenář* 2011, 318 (heslo 733/4).

39 Dressler – Kiemann 1867, 196.

40 (1798–1877), jeden z posledních romantických archeologů, kněz v důchodu v Praze, člen Archeologického sboru Národního muzea. O něm *Sklenář* 2005, 436.

Obr. 12. „Hrací kostka“ nalezená K. Feistmantlem na Hradišti roku 1852 (kresba v deníku F. Peterý Rohoznického)

zlaté peníze (...) [náčrtek mincí a baňaté zásobnice] Tak mi vypravoval dne 17/6 1863 pan Feistmantel na Břasích,⁴¹ dav mně tu kostku na památku. (...) Tam prý ještě mnoho věcí by se dalo naléztí.⁴²

A ještě na jiném místě: „[17. 6. 1863] mi pan Feistmantel daroval tu kostku z bohanského hrobu, který on 1852 na Hradišti u Nižboru u Berouna byl vyšetřoval (...).“⁴³

Z těchto informací vyplývá, že Feistmantlové narazili nejspíše na sídlištní vrstvu či objekt/y (jámy se tehdy považovaly za hroby), našli tmavé keramické zlomky s hlubokou rytou výzdobou, dále drobnosti bronzové, železné i kostěné a paro-

hové (mj. „hrací kostku“ obdélníkového průřezu z kosti, hlazenou, s oky na delších stranách /3, 4, 5, 6/, o délce asi 40 mm – první známý nález tohoto pro Stradonice dosti typického artefaktu); pak kamenný žernov, zvířecí kosti a parohy. Kostku daroval K. Feistmantel Peterovi Rohoznickému, ostatní věci nejménovanému příteli, žernov mlynáři; nic z toho se nedochovalo.

V dalších letech ještě zachycujeme zprávu z roku 1856, kdy Václav Mareš z Nové Huti pod Nižborem, syn výše zmíněného šichtmistra Jana Mareše, studující v Praze, náhodně našel na Hradišti kromě mincí (zlatých „podmokelských“ a stříbrných) i součást bronzového nože, což vše daroval příštího roku Národnímu muzeu.⁴⁴ V 60. letech či kolem roku 1870 uložil do své sbírky František Pelz, hajný na Kalech u Zbečna, devět „drobností typu stradonického“, nalezených u Stradonic (na Hradišti?) a „rukojeť k bronzovému nožíku“ nalezenou pod Hradištěm.⁴⁵ S jeho sbírkou byly patrně i tyto věci roku 1901 darovány do Národního muzea, kde je však nelze identifikovat.

K šedesátým letům se pojí ještě zpráva, kterou jiný fürstenberský lesník (Vilém?) Jiruš sdělil mnohem později svému příbuznému (bratranci?) Vilému/Wilhelmu Grossemu, řediteli hutí v Novém Jáchymově:⁴⁶ „Von einem Strádonitzer Bauer habe ich damals 2 sehr gut erhaltene Handmühlsteine, derselben Form, wie oben bekommen, die sein Vater am Hradischt ausgeackert hat. Auch die sind im Pürglitzer Museum.“⁴⁷

Po smrti Jana Erazima Vocela a doznění romantického pohledu na český pravěk a jeho památky nastoupilo i v české archeologii období pozitivismu se střízlivým a věcným přístupem, odkazující širší historické koncepce do budoucích časů, až bude k dispozici dostatek archeologicky zpracovaných a rozříděných pramenů.⁴⁸ Tento v podstatě kumulativní a deskriptivní postoj v české archeologii převládá dokonce i na úkor „antropologizace“ archeologie, která poznamenala tuto epochu v sousedním Německu či Rakousku. Jeho představitelem byl Josef Smolík, jednatel Archeologického sboru Národního muzea v Praze a po několik let redaktor hlavního oborového časopisu, Památek archeologických. Okruh sboru pak tvořily dvě až tři desítky aktivních zájemců o archeologii, zpravidla rovněž sběratelů, z nichž odborně nejvýznamnější byli Ludvík Šnajdr, Čeněk Ryzner, Josef (Břetislav) Jelínek a (Emanuel) Štěpán Berger, jako muzejník a popularizátor vynikl Kliment Čermák. Tato generace představuje druhý, kvalitativně vyšší krok v dějinách výzkumu Stradonic.

41 Výzkumy převážně halštatských mohyl mezi Kříšemi a Břasy na Rokycansku, prováděné Peterou v letech 1862–64 (Sklenář 2011, 142–143, heslo 343/3).

42 Petera 1862–64, 17; Sklenář 2011, 319 (heslo 733/7, reprod. kresby tab. XVIII:3).

43 Petera 1863a, 93.

44 „Mareš Václav z Nové Huti, žák české vyšší reálné školy ... 5 stříbrných mincí, 1 zlatá mince, 1 starý nůž, } nalezené na Hradišti vrchu u Nižboru.“ Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 19, č. 41/57 – záznam o daru 23. 1. 1857; srov. Sklenář 2011, 319 (heslo 733/8). Snad s tím souvisí poznámka o „starém hrobišti“ ve Stradonicích v deníku V. Krolmuse (Krolmus 1857, list 35a).

45 Staré inv. č. Píčov inventáře bronzů 5913, dále neevidováno. Sklenář 2003b, 21; týž 2011, 319 (heslo 733/10).

46 Lužná b. d. (před 16. 4. 1878). Dopis vlep v Lüssner 1876–85 za str. 50 s Lüssnerovým přípisem: Abschrift eines Briefes des fürstenbergschen Forstbeamten Jiruš in Lužna an den jub. fürstenb. Berg- u. Hüttendirekt. Grosse in Neuhiitten.

47 Fürstenberské archeologické i jiné sbírky tvořily v 19. stol. knížecí muzeum, uložené původně na Křivoklátě (něm. Pürglitz), od jara 1882 na zámku v Nižboru, kde byly nálezy z Hradiště vystaveny (Šedý 1887; Sedláček 1891, 72–73); později načas v Lužné (ve správě Jirušově) a posléze opět na Křivoklátě, kde je dodnes – ovšem kromě některých lepších věcí, odvážených do hlavní knížecí sbírky v hlavním sídle rodu, jihoněmeckém Donaueschingen.

48 Sklenář 1984, 7–70 (s. 31–36).

OBJEV ROKU 1877 A „ZLATÁ HOREČKA“

Sedmdesátá léta 19. století začala pro zdejší kraj nepříznivě už kvůli obrovské povodni v létě 1872, která na druhé straně jaksí předznamenala stradonické objevy, když prý pod Hradištěm rozvodněná Berounka vyplavila dílnu na výrobu bronzové industrie s hotovými výrobky i surovou rudou připravenou ke slévání (*Vávra 1899, 7*); nic bližšího však o tomto nálezů není známo.

Za necelý rok nato první velká hospodářská krize, spuštěná „černým pátkem“ 9. května 1873, zhroucením vídeňské burzy a celé konstrukce horečných burzovních spekulací posledních let, ukončila éru poměrné konjunktury, stovky společností postupně ohlásily úpadek. Na podzim vypukla krize z nadvýroby v důsledku nahromadění nadbytečných výrobků a úvěrového zadlužení, které většina podniků následně nebyla schopna splatit. Železářství na fürstenberském královském panství nebylo ovšem ušetřeno. Jestliže Břetislav Jelínek vzpomínal na ještě nedávný výhled z Plešivce k severu, kde „z lesů mraky dýmové z Nové Hutě vystupující nám polohu hradiště nižborského naznačují“,⁴⁹ nyní to už neplatilo. Výroba v Nové Huti pod Nižborem, nedávno (1872) těžce postižená zmíněnou mimořádnou povodní na Berounce, se zastavila roku 1876, v nedalekém Novém Jáchymově dokonce už o rok dříve, a r. 1877 byla huť opuštěna. Podobně v hýskovské Staré Huti.

Nezaměstnaní a jejich rodiny z obcí pod Hradištěm hledali samozřejmě jakýkoli náhradní zdroj obživy. Tehdy prý si dělník Oberstein z Nové Hutě nebo snad jeho žena vzpomněli na kosti vyskytující se na povrchu polí na Hradišti a lidé z okolí tu začali kopat. Někdy se uvádí, že to bylo v létě 1877, ale zdá se, že to bylo už v těsně předchozích krizových letech a že např. Š. Berger získával nějaké nálezy od Obersteinů už před objevem pokladu – prý mu Obersteinův syn František podle doporučení huťmistra z Nového Jáchymova donesl nějaké nálezy do Sv. Jana a byl jím vyzván k dodávání dalších za finanční odměnu. Rozhodně *Osborne 1878a* uvádí, že kosti zde kopou nezaměstnaní dělníci „*schon seit mehreren Jahren*“.

Kosti se prodávaly na výrobu kostní moučky, zčásti snad též kostní černi („Beinschwarzfabrik“, tj. výrobu černého barviva přepalováním kostí, zmiňuje Šnajdr v jedné ze svých zpráv do Berlína – *Šnajdr 1879*), ale především na spodium, které cukrovary – nepochybně v blízkém okolí⁵⁰ – potřebovaly pro rafinaci surového cukru.⁵¹ Nevíme přesně, jaké množství bylo takto vytěženo, ale jistou představu dává údaj získaný Štěpánem Bergerem od přednosta novohuťské železniční stanice: jen do 26. 11. 1877 na vagonu naloženo 33 017 kg kostí. O něco později uvádí Grosse (*1880?, 11*) podle svých informací sumu 4 000 centnýřů, což mohlo být až 400 000 kg.⁵² O původu kostí na Hradišti se říkalo, že tam býval buď hřbitov nebo nějaká bitva (*Osborne 1878a*); snad nikdo si nevšiml, že jde o kosti zvířecí, a určitě už ne, že některé jsou opracované.

Lidé motivovaní i pověstmi o pokladech kopali dosti hluboko a oprávnění jejich nadějším dal pověstný nález **pokladu zlatých keltských mincí** ve čtvrtek 2. 8. 1877 v poledne na poli rolníka Malečka ze Stradonic⁵³ naproti nižborskému zámku, kterému se pak začalo říkat „dukátové pole“. V sousedství tohoto pole byl roku 1977 zřízen malý pomníček, dnes už zmizelý, v nedávné době osazen na jiném místě nový (k oběma podrobněji *Sklenář 2014b, 925–926*).

Obr. 13. „Dukátové pole“ na severním svahu Hradiště (foto autor 2014)

49 Jelínek 1877, 692.

50 Mohlo jít jedinečně o Beroun a snad i Zdice – oba sice upadly v důsledku krize do konkurzu, ale v roce 1877 už zase pracovaly s novými majiteli.

51 Zjednodušeně: surový cukr se rozpustil za horka, filtroval se mechanicky, pak přes spodiové filtry (spodium – tzv. kostní uhlí, prášek z prepálených a rozdrcených kostí), které odbarvily cukrovou šťávu, čistá se pak svařovala na cukrovinu.

52 A. Stocký později ve svém rukopise (cituje *Hlava 2012, 470*) uvádí, že pravěké kosti po čase přestaly být cukrovarem vykupovány, protože pro výrobu spodia nebyly dosti kvalitní; tato informace může být relevantní vzhledem k tomu, že Stockého tchán Albin Sieber byl v 80. a 90. letech ředitelem cukrovaru ve Zdicích. Zmíněné údaje ale pro úplný konec obchodu se stradonickými kostmi nnesvědčí, ostatně na výrobu kostní moučky se hodily bez problémů.

53 Přesněji na jeho okraji – Lüssner, viz příloha 12c.

Přesné okolnosti zprvu utajeného a rychle rozneseného nálezů nejsou známy, údaje se rozcházejí. Tak např. měl být poklad nalezen v hloubce 2 stop (Lüssner – příloha 12c) nebo asi 15 palců či 3 stop v železném rezavém hrnci (Anonym 1877a; 1877h; P. 1877), jindy v hliněném hrnci, nebo v neurčeném hrnku (1877b), ve zpráchnivělé hmotě pocházející z dřeva či kůže (Osborne 1878a, 3), v zemi s otiskem koženého měšce utaženého řemínkem (Lorber 1923), nejspíše ale ve skutečnosti jen v prosté kamenité zemi promíšené uhlíky a kostmi (Lüssner – příloha 12c), v níž případné stopy organického obalu nemohl poznat amatérský kopáč, tím spíše kopáč spěchající sebrat zlaté mince.

Těch mělo být podle různých údajů 80–200 nebo i přes 200, takovou sumu uvádí i Píč (1903, 1); kladenský sběratel Eduard Lorber zjistil později dotazy na místě a zaznamenal,⁵⁴ že v tomto případě snad jde jen o první nález, který učinil syn stradonického hrobníka Liborius Lebr, jenž jako najatý kopáč hledal kosti spolu s několika jinými. Podle Lorberových informací přítomný Petr Maleček kopal v této jámě po Lebově odchodu dále a našel níže ještě 500–600 mincí, jež prodal za 4 500 zl. a vystěhoval se do Ameriky, poté tu měl ještě hutník Hebr najít asi 20 mincí a jednu poslední prý vykopal novohuťský Oberstein; lidé pak měli ještě posbírat určitý počet mincí poztracených prvními nalezcí. Z této informace vychází novější literatura (např. Militký 2008, 125; Smejtek – Lutovský – Militký 2013, 343–344).

Také osud mincí není jasný: první nález podle některých Lebr odnesl domů, podle jiných (např. Osborne 1878a, 3) je lidé rozebrali a pak prodali v Praze, dohromady prý za 8 000 zl. (což by podle Lorbera 1923 odpovídalo asi 700 kusů „duhových misek“, ovšem skutečný výnos jistě nikdo přesně nespočítal, určitě nebyl veřejný, a číslo mohlo být pověstmi zvlečeno – úhrnný počet 700 je tedy spíše spekulativní). Poté byly mince roztaveny až na několik zachovaných kusů; zatímco Berger (1877) hned po nálezů ujišťuje, že „téměř celý jich počet jest již v rukou pražských přátel numismatiky; unikly šťastně zkáze“, pražský starožitník a finančník E. Mikš prý (podle osobního sdělení Lorberovi) koupil asi 500 mincí a většinu jich roztavil.

Samozřejmě nyní i jindy bylo mnoho mincí nepochybně zatajeno; v této souvislosti je ale zajímavé, že úřad fürstenberského panství, který před sto lety v podmokelském případě postupoval při vynucování návratu roznesených mincí do vrchnostenského majetku až drasticky, nyní se patrně o případný podíl ani nepokoušel – při rychlosti, s níž se vše sběhlo, by neměl naděje na úspěch ani v případě, že by šlo o knížecí pozemky – a následné horečné překopávání Hradiště bylo už nekontrolovatelné i pro vlastníky pozemků.

Další mincovní poklad se už nepochybně neobjevil, ačkoli „zlatá horečka“ po prvním objevu vyháněla na Hradiště prý až tři stovky hledačů najednou a kopalo se místy až do hloubky asi 6 metrů. Pověsti o něm se samozřejmě vyskytly, ale nijak doložitelné nejsou. Mnozí z okolí, zejména majitelé polí ovšem postupně shromáždili určité obnosy z náhodných nálezů – nejvíce, kolem 40 kusů, stradonický rolník Bernard a zedník Froněk (Píč 1903, 10).

Naděje na velké bohatství tak rychle klesala, naproti tomu zlatokopecké úsilí na hradištských polích přinášelo stále více **archeologických nálezů**: „rozličné starožitnosti jako prsteny, jehlice, šípky, hroty atd.“; plné koše nálezů prodali prý dělníci obchodníkům a překupníkům, směřujícím na Hradiště a v některých případech se i snažícím koupit zde pole. „Od té doby jsou okolní vesnice milovníky starožitností téměř zaplaveny“, všímá si Anonym 1877c.

Přímé svědectví zanechal i archeolog-sběratel Wilhelm Osborne (1878a, sep. 4): „Als ich den Hradischt besuchte, etwa drei Wochen nachdem der grosse Fund gemacht worden war, boten die Felder daselbst einen eigenthümlichen Anblick. Es war nach der Ernte, die Felder alle abgeräumt, die Gelegenheit zum Graben günstig. Allenthalben sah man Leute eifrig Löcher in den Erdboden graben, die manchmal so tief waren, dass kaum noch der Kopf des Grabenden zu sehen war. Bald hier, bald dort wurde die Hacke eingeschlagen und Jeder betrachtete seinen Nachbarn mit misstrauischen, neugierigen Blicken, ob er wohl einen günstigeren Platz zum Nachgraben gewählt habe.“

Přicházeli sem ovšem od počátku i novináři, aby opatřili přímo na místě zprávy o místě vzrušujícím čtenáře jejich listů. „Na nejzazším hornatém severním výstupku na temenu příkrého vrchu“, vypráví jeden z nich (Anonym 1877d), „nalezeno bylo úžasné množství nejrozmanitějších věcí. V délce asi dvaceti a v šířce dvou až tří sáhů každým kopnutím do země byla nějaká starožitnost vynášena. (...) Nejtuknější ornice (...) jest asi tři čtvrtě sáhu hluboká (...) Pod ornici nalezá se asi půl sáhu vysoká vrstva popele a pod ním půda, která nese známky, že na ní zapalovány byly ku počtě bohům žertoy. Jest dosud červená a tvrdá. Pisatel zprávy této žádal dělníka, aby vrstvu tuto prokopal. Dělník tak učinil a přišel v hloubce asi půl lokte na skálu. V hořejší i v dolejší popelné vrstvě nalezeny byly nejpamátnější dosud starožitnosti (...)“

54 Koncept dopisu býv. starostovi Stradonic Josefu Holečkovi, 2. 2. 1908 (SOKA Kladno, fond E. Lorber); cituje Drvola 2014, 8. Publikovány však tyto informace byly až mnohem později (Lorber 1923).

Tato i jiné zprávy uvádějí například jako nejvzácnější nález „formu k lití zlatých penězů“, hojný jantar; došlo i na pochopení významu kostěné industrie, která se tak také stala předmětem obchodu.

Strmý nárůst „archeologického“ zájmu dal tedy za pravdu okresnímu hejtmanu Lüssnerovi, jenž se ve výše citovaném dopise z roku 1873 představuje příteli A. Rybičkovi jako „opuštěný starožitník“ a stěžuje si, že „není tu i v celém vřkolu človíčka, který by za sebe důležitější starožitnost jen sklenici plzeňského obětovoal, vyjmouc ovšem ten pád, žeby s tím mohl udělat jakýsi výnosný ‚kšeftek‘“.

Anonym 1877b tuto situaci komentuje: „Hradiště jest nyní stále četnými přáteli starožitností hojně navštěvováno a nalezené kusy prodávají se za slušnou cenu. Venkované ovšem pozdě toho litují, že tamější starožitnosti, kosti atd. prodávali dříve tak levně zejména židovským obchodníkům a hledí zpeněžití rozličné zbytky nástrojů z kostí shotovených neb střepy z popelnic atd. (...) Jest srchovaný čas, aby povolání znalcové Hradiště důkladně prozkoumali a zejména pro naše museum zachránili, co vůbec ještě zachrániti se dá.“

Ti však do Stradonic kupodivu nespěchali. Profesor J. L. Píč o čtvrt století později v úvodu své monografie o Hradišti poznamenal o tomto období: „Dostavili se na místo nálezu i odborní archaeologové, ale nikdo neujal se soustavného badání, snad proto, že kupování nalezených věcí bylo lacinější a pohodlnější. A ještě bylo štěstím, že byla ochota ke kupování, neboť této šťastné náhodě musíme děkovati, že nalezené předměty soustředily se v soukromých sbírkách“ (Píč 1903, 2). Pokusme se tuto situaci zpřesnit v obou uvedených ohledech – pokud jde o amatérské sbírání i o odborný výzkum – a objasnit její příčiny. Nejprve se přesvědčme, jak to skutečně bylo s účastí odborných archeologů (čímž jsou míněni dobově odborně dobře kvalifikovaní amatéři, protože profesionálové nebyli).

ARCHEOLOGOVÉ NA HRADIŠTI PO ROCE 1877

„Povolání znalcové“ se na archeologicky bohatém návrší, kde se starožitnosti „těžily“ tímto způsobem až do počátku 80. let,⁵⁵ skutečně objevovali ze všech druhů návštěvníků nejvzácněji, navzdory množícím se výzvám tisku k zájmu „kompetentních kruhů“, což je na první pohled s podivem; na druhé straně není pravda, jak se tvrdí, že si tohoto naleziště vůbec nevšíмали.

Patrně první z nich sem přišel hned v srpnu 1877, veden ovšem především sběratelským motivem: Štěpán Berger (podrobněji o něm níže), jenž do Stradonic neměl ze Sv. Jana p. Sk. daleko. Rozhodně jako první z tehdejších archeologů informoval veřejnost o dění na Hradišti zprávou v listu Pokrok již týden po nálezu pokladu (9. 8. 1877) a přicházel sem pak častěji sbírat i nakupovat. V Archeologickém sboru NM podával o Stradonicích první zprávu 23. 11. 1877 (viz příloha 6). Berger jako první z českých archeologů dával na stradonickém Hradišti také záměrně kopat, nešlo ale o odborně motivovaný výzkum, nýbrž – tak jako v řadě jiných podobných případů – jen o najímání kopáče či kopáčů, kteří na Hradišti samostatně kopali a nalezené věci svému zákazníkovi dodávali. Berger k tomu využíval hlavně Františka Obersteina, nezaměstnaného dělníka z Nové Huti, jemuž dával pevný měsíční plat.

Zároveň s ním, ne-li o málo dříve, tedy už 6. 8. sem z Hořovic dorazil okresní hejtman Moric Lüssner, jenž už Hradiště jako archeologickou lokalitu znal a byl ve styku s důlním a hutním ředitelem Grossem; toho také jako prvního navštívil, udělal jakousi první evidenci stradonických zlatých mincí dochovaných v soukromých rukách v nejbližším okolí a sám získal do své sbírky určitý počet nálezů, doplněný pak ještě koncem srpna zásilkou od velitele četnické stanice v Berouně Antonína Novotného (příloha 12c) Prohlédl také v nejbližších dnech sbírku Grosseovu (tu sledoval a prohlížel několikrát), v září pak Bergerovu a Jelínkovu.

Obr. 14. Emanuel Štěpán Berger

55 Srov. např. W. Osborne Šnajdrovi 13. 3. 1880 – Muzeum hl. m. Prahy, odd. archeol. sbírek, fond J. A. Jíra, sv. 85/I. Situaci podrobněji popisuje M. Lüssner v příloze 12d.

Obr. 15. Josef Smolík v 70. letech 19. století

Obr. 16. Ludvík Šnajdr

O účasti archeologa z Lochovic Břetislava **Jelínka** nevíme nic bližšího, ale jestliže mu Berger ve schůzi Sboru děkuje za mimořádné úsilí vyvinuté pro záchranu stradonických starožitností (rozumí se pro jeho sbírku), musel se i Jelínek ještě na počátku podzimu ve Stradonicích také angažovat.

V říjnu se na Hradišti objevil prof. Josef **Smolík**, jednatel a vůdčí duch Archeologického sboru, jenž pak o této návštěvě napsal: „*Trval jsem totiž asi deset dní na tomto nejen pověstném, nýbrž velice důležitém místě a jsa přítomen kopání skoupil jsem některé předměty, které posuzovány s ostatními zde nalezenými (jichž se na 4000 alespoň počítá) – zvláštní dosud nikým tušené světlo vydají o domácí naši archaeologii a částečně zvrátí staleté náhledy a domněnky archaeologů střední Evropy.*“⁵⁶

Pravdy na výtkách soudobým archeologům je tolik, že se nikdo na Hradišti nezdržel déle, aby se pokusil o soustavnější sledování nebo o vlastní výkop. Musíme si ale uvědomit, že nikdo z nich nebyl archeologem z povolání (ti neexistovali) a obor pěstovali jako dobrovolný doplněk k vlastnímu zaměstnání (Berger advokát, Lüssner státní úředník, Smolík středoškolský profesor, Beneš hospodářský úředník atd.). Svobodnější v nakládání s časem byl Břetislav Jelínek, ale ten se jednak právě vrátil z dlouhodobého pobytu v Rusku, jednak měl už existenční problémy s krizí doléhající na rodinnou továrnu v Lochovicích a konečně byl aktivní v terénu především ve svém okolí na Hořovicku. Celkem najisto by se byl na lokalitu vydal z Prahy penzionovaný farář František Petera Rohoznický, ale naneštěstí toho roku v únoru zemřel.

Za takových podmínek pracovalo všechno členstvo Archeologického sboru Národního muzea a podle toho ovšem vypadala i jeho reakce: trvalo čtvrt roku, než si Sbor plně uvědomil, jaká příležitost se tu objevila, a i potom reagoval poněkud byrokraticky. Ve schůzi 23. 11. 1877, kde Berger podal své názory o stáří a významu stradonických nálezů (*Anonym 1877a*), „*všeobecně bylo (...) pronešeno přání, aby se vydal pokud možná důkladný popis Hradiště s dostatečným počtem obrazů, představujících předměty tam nalezené.*“ Rychlá publikace nálezů (evidentně cizích) byla nesporně dobrou ideou, ale neméně dobré by bylo bývalo vyvinout úsilí k získání nálezů pro vlastní sbírky.

O něco opožděný, ale odborně důležitější než předchozí pokusy byl zájem Ludvíka **Šnajdra**,⁵⁷ jenž sem přicházel vícekrát na povrchové sběry v letech 1879–1881, přestože jako správce (ředitel) cukrovaru v Jičíně měl zájem o Hradiště

komplikovaný nejen povoláním, ale i vzdáleností; v polovině března 1881 tu byl podle svého pozdního udání naposledy (*Šnajdr 1911, 60*), ale tehdy sám uvedl,⁵⁸ že ještě v létě toho roku navštívil Hradiště, aby zhotovil první (dodnes v originálním otisku dochovaný, ač jeden čas nezvěstný) plán lokality – a to tak, že do podkladu sesazeného z katastrálních map (stradonickou část překreslil u tamního starosty, nižborskou pak v pražském archivu katastrálních map), „*znamenal po několik dní topický ráz hradiště*“ a vyznačil některá archeologicky důležitá místa.⁵⁹

56 Smolík V. Divišovi-Čistecckému 26. 10. 1877 – LA PNP, fond V. Diviš-Čisteccký. O Smolíkovi (1832–1915) *Sklenář 2005, 518–519; Bečvářová 2007.*

57 1839–1913, o něm *Sklenář 2005, 570–571 s lit.*

58 *Šnajdr 1881*, část „Památky po hrnčířích v Hradišti Stradonickém“, s. 1.

59 Plán existoval ve velké a malé verzi. Jeden otisk plánu (které verze?) se z pozůstalosti Karla Buchtely dostal do archivu map a plánů Archeologického ústavu AV ČR v Praze (sign. PY000106001 – publ. *Venclová – Valentová 2012, 7*). O jiném

Obr. 17. Nejstarší dochovaný plán Hradiště u Stradonic od L. Šnajdra z roku 1881 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

Šnajdrův plán nebyl první, jak ukazuje záznam ze schůze Archeologického sboru NM dne 11. 1. 1878 v Památkách archeologických 11, 46: „Z dopisů čten byl list od p. A. Urbana v Nové Huti u Nižburka a předložen půdorys Hradiště nad Stradonicemi, který týž sdělal dle příslušné mapy katastrální“ a daroval Muzeu. Knižecí fürstenberský inženýr F. Urban provedl ovšem jen výkres z katastrální mapy zřejmě bez vyznačení archeologických bodů, ale přidal i popis; nic z toho se bohužel nedochovalo.

Senzacechtivé zpravodajství o nálezů mincí ve vídeňských listech vzbudilo pozornost C. k. Ústřední komise pro výzkum a zachování památek, která si vyžádala přesnější zprávy od svého konzervátora pro město Prahu Františka Beneše (příslušný bývalý Pražský kraj měl konzervátora – M. Lüssnera – až od r. 1880). Beneš psal komisi 22. 8. 1877, že už 50 let jsou Stradonice známým nalezištěm „duhovek“, nyní bylo vykopáno i mnoho jiných předmětů železných a kostěných, málo bronzových, a šíří se i falšování zdejších starožitností; hořovické okresní (Lüssnerovo) hejtmánství upozornilo konzervátora na důležitější případy nálezů, jejichž dosavadní počet lze prý odhadnout na 4 800 kusů.

Podle těchto sdělení byla zpracována zpráva v časopise ústřední komise (*Anonym 1877p*). Beneš sliboval zaslání podrobnější nálezové zprávy; neuvěřitelný rozmach a nekontrolovatelnost výkopové činnosti však zřejmě učinily takový záměr iluzorním.

Obr. 18. František Xav. Josef Beneš (portrét z roku 1877)

víme, že jej dostal od Šnajdra Břetislav Jelínek (viz koresp. Jelínek Šnajdrovi, /Praha-/Smíchov 16. 2. 1883, Muzeum hl. m Prahy, odd. archeol. sbírek, fond Jíra, sv. 85/1; Šnajdr Jelínkovi, Smiřice 29. 11. 1892, Archiv NM, fond J. Matiegka, kart. 9, č. 411).

Z Vídně se pak ještě v srpnu 1878 dostavila na Hradiště první víceméně úřední osoba – geolog a archeolog prof. Ferdinand von **Hochstetter**, první předseda Prehistorické komise právě zřízené při matematicko-přírodovědné třídě vídeňské císařské Akademie věd, na jedné ze svých prvních průzkumných cest v této funkci; navštívil patrně i sousední mohyly na Lísku a místo nedávno (1874 při stavbě železnice) objeveného bylanského žárového pohřebiště v Hýskově-Staré Huti. V Praze pak 29. 8. koupil Hochstetter několik stradonických mincí pro vídeňské Naturhistorisches Hofmuseum.⁶⁰ Zřejmě jediným účelem této cesty bylo poznání uvedených míst z autopsie. Prehistorická komise sice hned po svém vzniku zařadila Stradonice mezi několik prvních lokalit v předlitavské části monarchie, která chtěla ještě roku 1878 zkoumat (*Andrian-Werburg 1884*), ale pak se zaměřila spíše na rakouské země a Moravu a záměr se Stradonicemi byl zřejmě z neznámých důvodů (snad v obavě z přílišného porušení lokality?) opuštěn, jakkoli z formulace ve zprávě komise (*Deschmann – Hochstetter 1880*) by se dalo soudit, že tu k nějakému kopání (sondování) došlo.

Vzdor všem zmíněným krokům nedokázala tedy ani česká, ani oficiální rakouská archeologie provést jediný archeologický výzkum hodný toho jména. Po Feistmantlově raném pokusu z roku 1852 víme už jen o dvou dalších, které oboru příliš čest nedělají: „kopání starožitností“ najatým kopáčem pro Š. Bergera v roce 1877 už bylo zmíněno a k tomu lze připojit informaci M. Lüssnera (*příloha 12f*), že sběratel W. Grosse dal někdy před rokem či v roce 1882 kopat na Hradišti v poloze Na boku (kde pak v roce 1929 probíhal výzkum A. Stockého), ale tehdy žádné nálezy nezískal.

První a poslední fázi odborného zájmu české archeologie o řádný terénní výzkum na Hradišti v 19. století představuje tak první ze dvou zdejších výzkumů prof. Josefa Ladislava Piče (1894) – jedna z jeho prvních terénních akcí ve funkci správce pravěkých sbírek Národního muzea; k té se vrátíme později.

Obr. 19. Ferdinand von Hochstetter

TERÉNNÍ ZJIŠTĚNÍ V PRŮBĚHU 19. STOLETÍ

Opevnění

Viděli jsme už výše, že stop opevnění na Hradišti (tehdy nepochybně patrnějších než dnes) si všímali ti, kdo místo navštívili, už odedávna: pomístní jméno Hradiště a pověsti o hradu to jasně dokládají už v předchozích staletích, M. A. Voigt v roce 1771 uvádí dokonce ještě „*jakési staré zdívo*“ (snad viděl odkrytou kamennou strukturu ve valu); počínaje K. Brantlem v roce 1841 hovoří referující v duchu nové doby o valech. Jejich obecnou povahu nastiňuje archeolog Moric Lüssner, jenž po své návštěvě „*hradiště naproti Nižburku*“ píše (23. 6. 1873 A. Rybičkovi), že „*zbytky ohrazení jsou velmi nepatrné a nesouvislé*“. Podrobnější informace však chybějí.

Nález pokladu přivedl k těmto postupně mizícím pozůstatkům opět pozornost všímavějších návštěvníků Hradiště. *Anonym 1877d* soudil, že návrší bylo opevněno snad již v předhistorických dobách, o čemž svědčí „*z větší části ještě zachovalé bašty naproti Nové Huti na příkrém návrší v polokruhu vystavené. Celkem jest zachovalých bašt těchto pět*“.

Ve schůzi Archeologického sboru 23. 11. 1877 sdělil Š. Berger, že na severovýchodním svahu Hradiště jsou patrně asi 3 terasy zděné nasucho z větších kamenů, ale není jasné, zda souvisejí s pravěkým městem či s pozdějšími zemědělskými úpravami. Tady se narazilo na problém, který zatížil i pozdější soudy o pozůstatcích opevnění Hradiště, a je zajímavé, že nikdo z předchozích zpravodajů o něm si tuto „kontaminaci“ zřejmě neuvědomil. Snad proto také archeolog Wilhelm Osborne, který se do domovské Prahy a do Čech vracel ze svého nového bydliště v Drážďanech, názor o opevnění nesdílel: už brzy po objevu pokladu Stradonice navštívil a při přednášce v sekci pro prehistorické bádání drážďanského (přírodovědeckého) spolku Isis pak vyslovil názor, že Hradiště už je beze stop opevnění (*Osborne 1878a*). Později reflektoval (bez klasifikace) výše zmíněný nález, když uvedl (*Osborne 1880a*, 6), že tu

60 K této cestě *Anonym 1879a*, 73; *Deschmann – Hochstetter 1880*; *Michálek 1999*, 15.

sice nejsou patrné stopy opevnění („keine sichtbaren Spuren von Wällen oder Gräben“), ale jméno vrchu svědčí pro takové využití a nedávno se tu narazilo na hrubé zdivo z místního valounového kamení (Feldsteine).

V téže době L. Šnajdr po svých návštěvách Hradiště, věnovaných ovšem především keramice, jen stručně a v poznámce dokládá, že pozoroval opevnění a dokonce rozlišoval akropoli a dolní hradiště.⁶¹

Připomenout lze ještě poznámku M. Lüssnera (příloha 12f), že v poloze Na boku byly (počátkem 80. let) stopy opevnění nejzřetelnější a tvořily jakýsi čtyřúhelník.

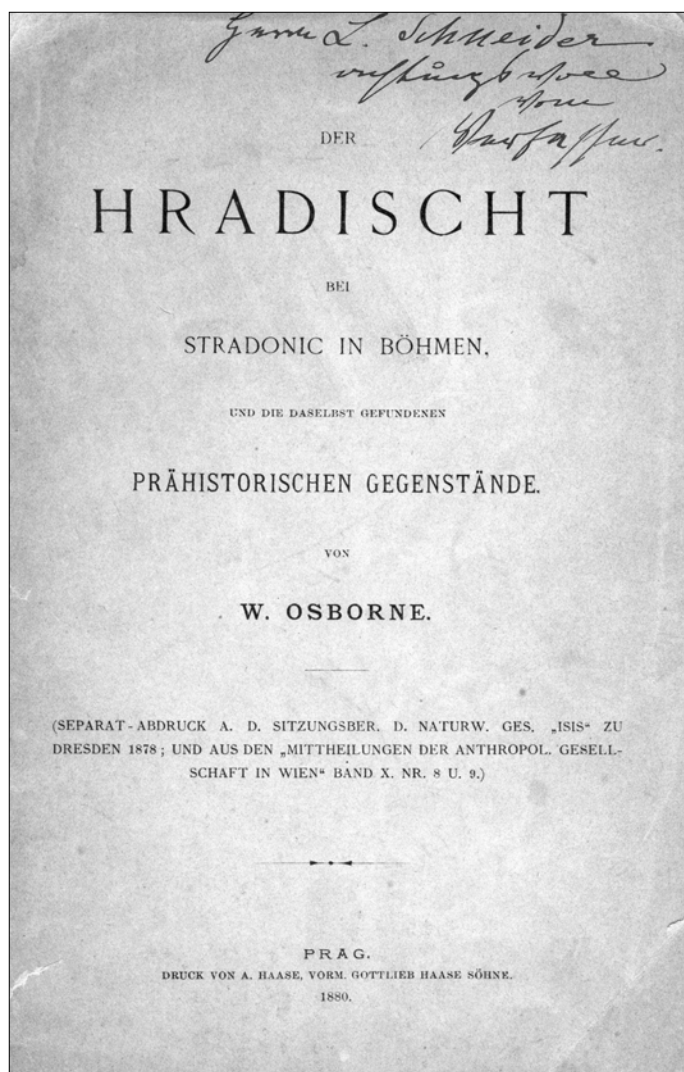
Poznatky získané z místních a zčásti i literárních údajů a z vlastního průzkumu sumarizoval potom Píč (1903, 3–7), jenž se o stopy opevnění zajímal už při svém prvním výzkumu roku 1894: „neviděl jsem sám zbytky oné zdi,“ uvádí později (Píč 1897, 532), „ale několik zcela hodnověrných občanů vedli mne podél jihovýchodního svahu hradiště, ukazující, kde souvislou zeď rozebírali.“

Pohřebiště

Větší problém představovala pro vykladače Hradiště absence jednoznačných hrobových nálezů. Ještě před deseti lety by většina archeologů považovala zdejší motivé nálezy za doklady „pohanského pohřebiště“, nyní ale už většina chápe sídlištní povahu místa a díky bohatství nálezů se rodí představa o pravěkém městě, ke kterému ovšem muselo patřit pohřebiště.

Indicie byly různé. Mezi kostmi na vrcholových i svahových polích se objevovaly i **kosti lidské**, dokonce **lebky**. Informace o nich začínají dokonce už v samých počátcích archeologie, kdy výše citovaný lékař s historickými zájmy prof. Antonín Jungmann podal v prvním česky psaném vědeckém časopise zprávu o jejich výskytu „na hradišti na vrchu k polední straně od Nižburku, kdež i kostlivce vyvorávají hlavou k východu položené jako jistý Strádonský sedlák jednou brázdou dva vyvoral“ (Jungmann 1824, 63–64). V době po nálezů pokladu koupila prý A. Lehmannová (viz níže) lebku z hrobu vykopaného z hloubky 6 stop, tj. asi 180 cm (Anonym 1877b). Pozornost vzbudil zdobený zlomek lebeční kosti, nalezený v jedné z „cisteren“ na vrcholu Hradiště, o němž pojednal J. V. Želízko (1897a, 104; srov. Waldhauser 2001, 93).

Na dotaz dr. H. Crednera, saského geologa a paleontologa (Credner 1879, 28–29 – dopis Bergerovi, o který tu jde, byl ale odeslán už v říjnu 1877), zda se na Hradišti (Hradischtje) nacházejí celé kostry nebo jen pohřbené lebky, sdělil Š. Berger, že hroby se tu neobjevují vůbec, lebky pak jen v jamách a popelištích, kam se už patrně dostaly oddělené od těla (Credner uzavírá, že se tedy pohřbívalo i v obydlích); nacházejí se také v cisternách někdy dosti hlubokých – v jedné z nich byly čtyři rozmačkané lebky a pět mlýnských kamenů. (Šnajdr 1904, 4 vyslovil domněnku, že lebky asi byly při dobytí uřezány padlým a vhozeny do jam či cisteren, zatímco těla zůstala na povrchu a zanikla přirozenou cestou.)

Obr. 20. Titulní list separátního tisku článků W. Osborna o Stradonicích (1880)

61 Šnajdr 1881, část „Hroby ze Stradonické doby a příslušná osada u Nového Bydžova“, s. 2 o svém plánu Hradiště, „z kterého vysvítá, že ohražená část obou Hradišť (hořejšího i dolnějšího) zaujímá plochu asi 900.000 čt. metrů (...) o polovici větší než Pompeje.“

Obecně byla sounáležitost těchto nálezů s (latenským) osídlením Hradiště spíše zpochybňována až popírána (např. už *Osborne 1880a*, 7), ale ve světle dnešních poznatků o výskytu lidských pozůstatků na mlado- či pozdnělatenských sídlištích včetně oppid, případně i keltského kultu lebek, ji lze připustit, i když jde spíše o ojedinělé pohřební či kultovní úkony spojené se sídlištěm nebo náhodné případy než o stopy pohřebišť.

Že na svazích Hradiště, zejména jižních a jihovýchodních, jsou popelnicové hroby s celými nádobami, patřící ke hradišti, tvrdil *Osborne (1879a*, 52), aniž by toto sdělení blíže doložil.

Spíše kuriozitou určenou pro veřejnost je novinářská zpráva o tom, že na Hradišti „nejvíce budí pozornost navštěvovatele kuželovitý pahrbek, který byl dle úsudku každého (...) zhotoven rukou lidskou. Má se všeobecně za to, že jest to hrobka pohlavárů zde pohřbených (...)“ (*Anonym 1877d*).

Jestliže snad přímo na Hradišti stála pravěká mohyla, zanikla beze stopy. Pokud jde ale o mohyly, hrály v úvahách o hledaném pohřebišti odedávna určitou roli mohyly na polích a v lese pod samotou Lískem jižně nad Stradonicemi, v sousedství Hradiště. Těm a otázce jejich možné souvislosti s Hradištěm byla věnována hlubší pozornost jinde, zde tedy jen stručně.

Mohyly na Lísku (o nichž v tomto časopise podrobně *Sklenář 2013b*) byly známy od poloviny 19. století, ale teprve rozpoznání sídlištní povahy nálezů na Hradišti poskytlo důvod k úvaze o jejich spojení s ním v pohřební funkci, což se ovšem nabízelo od počátku jako nejprostší řešení. *F. von Hochstetter (1878b)* jako první vyslovil mínění, že podle dostupných zpráv o nálezech není Hradiště pohřebištem, ale obrovským sídlištěm, a že nedaleko odtud je pohřebiště, kde už bylo 40–50 hrobů otevřeno. Přitom – ačkoli *Píč* podle údaje „na pravém břehu Berounky“ soudil doslovně na břeh řeky pod Hradištěm, kde se skutečně v polovině 20. stol. objevilo sídliště doby římské – měl na mysli Lísek, což jednoznačně vyslovuje po návštěvě na Hradišti v srpnu 1878: k tomuto významnému sídlu patří mohyly na Lísku a (halštatské) žárové hroby u Hýskova-Staré Huti (*Anonym 1880*, 73). V téže době i *Osborne (1879*, 52) soudil, že na Lísku se spalovali a pohřbívali zemřelí obyvatelé Hradiště.

Později se ale objevil opačný názor: už *Ludvík Šnajdr (1883*, 124) – dávno před *Píčovým* výzkumem, ale už s vědomím latenské povahy materiálu – soudil, že pohřebiště k hradišti dosud není známo, ale mohyly k němu nepatří, jakkoli jejich postavení je nejasné.⁶² Později to zdůvodňuje: mohyl je málo na takovou funkci, odlišují se od latenských plochých hrobů tvarem i obsahem; snad prý to mohly být hroby obléhatelů Hradiště. Ještě později (*Šnajdr 1891*, 68) došel ke správnému závěru, že mohyly nemají s hradištěm nic společného, s chybným odůvodněním že nálezy v nich jsou starší. Je zajímavé, že nakonec se vrátil k domněnce o hrobech dobyvatelů Hradiště, aniž by tuto změnu zdůvodnil (*Šnajdr 1904*, 4): nálezy lebek na Hradišti prý mohou pocházet z doby jeho dobytí nepřitelem a patřit jeho obhájcům, zato „své vlastní mrtvé (...) pochovali nájezdníci ovšem po svém způsobu a zdá se, že hroby jich jsou mohyly na ‚Lísku‘ naproti hradišti, tedy na té straně, se které město stradonické asi dobyté bylo.“ Tento názor však zůstal v odborné diskusi ojedinělým. Ačkoli datování líseckých (náleзовé chudých žárových) mohyl je dodnes nejasné, jejich mlado/ pozdnělatenské stáří stěží připadá v úvahu. (Už *Píč 1897*, 533 je zařadil do „poslední české doby pohanské“, tj. raného středověku, což je varianta nejpravděpodobnější.)

Další terénní pozorování

Osborne (1880a, 8) mluví o mocné kulturní vrstvě na Hradišti, vcelku jednolitě s rovnoměrným rozložením nálezů. Podrobnější výklad podal už na schůzi Archeologického sboru 23. 11. 1877 *Š. Berger (Anonym 1877g)*: na okrajích (vrcholové plochy) Hradiště se nalézají mohutná „popeliště“, jejichž mocnost na severní straně dosahuje na nevelké ploše až 5 m; dále byly při výkopech hledačů pozorovány „jámy popelem naplněné asi metr široké a tolikéž hluboké, pak cisterny v tvrdé půdě sdělané zhloubí až 5 metrů, rovněž zasypané větším dílem popelem a bohaté i na památky starší i na kosti zvířecí“.

Asi nejpozoruhodnější archeologem získaný nález na Hradišti se podařil *Ludvíku Šnajdrovi*, když v létě 1881 najal jistého O. (opět *Obersteina*?) jako místního znalce, aby mu ukázal nejvýznamnější místa nálezů a na jednom z nich, „kde byl O. na stráni u samé paty valu kdysi zakopnuv veliké množství střepů nalezl“, z asi 50 nádob, a opět zakopal. *Šnajdr* po svém výkopu na tomto místě dochází k závěru, že jde o materiál z hrnčířské dílny (zkaženou vsádku?), vyhozený za val.⁶³

62 „Wichtige Aufschlüsse kann man erwarten, falls es gelingen wird, die zu der Stradonicer Stadt gehörige Necropole zu entdecken. Die Tumuli, welche im Walde Lisek, gegenüber dem Hradište, sich befinden, sind es keinesfalls; (...)“

63 *Šnajdr 1881*, část „Památky po hrnčíři v Hradišti Stradonickém“, s. 1–2.

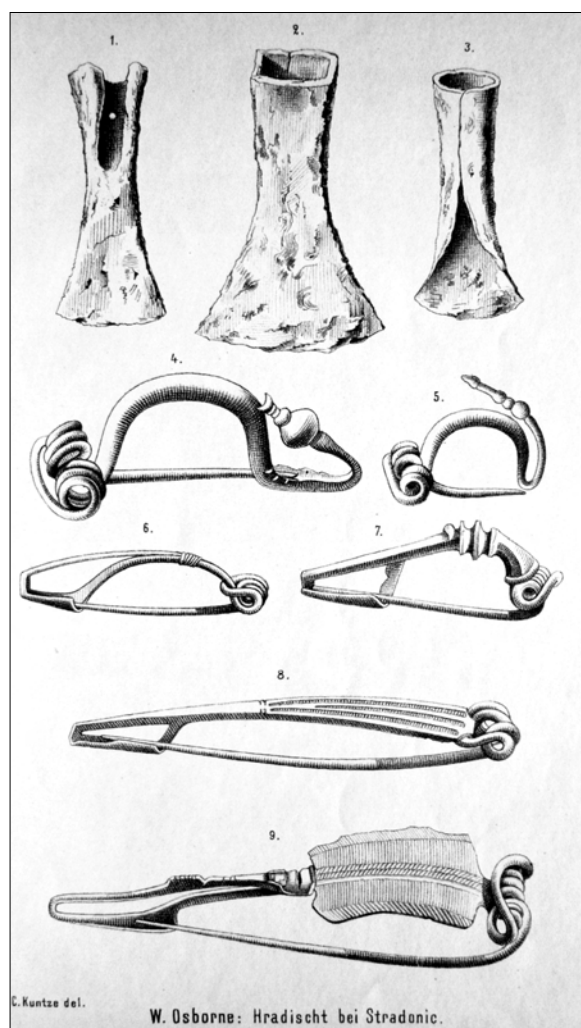
MATERIÁL A JEHO ULOŽENÍ

Movité nálezy

O druzích archeologického materiálu nacházeného na Hradišti není třeba se šířit, představu o něm poskytuje jak jeho svod v Píčově práci, tak i dochované muzejní sbírky. Připomenout lze jen tolik, že tyto sbírky (i četné sbírky soukromé, z nichž obvykle muzejní sbírky nákupem či darem vznikly) představují jen menší část toho, co se na hradišti v roce 1877 a několika následujících letech vykopalo. Už současné zprávy dokládají, že nálezy rozprodané obchodníkům se starožitnostmi a překupníkům – a to hlavně bronzy, které budily největší zájem – se daly měřit na koše (*Anonym 1877a*); druhy nálezů podrobně vypočítává *Anonym 1877h* a zejména pak *Hochstetter 1878a,b* na základě návštěvy v Bergerově sbírce, kde ale patrně omylem považoval za stradonické i věci, které se tam najisto nenašly a byly buď z jiných lokalit, nebo Bergerovi podvržené jako stradonické (např. „frühste Steinzeit“, jemně opracované pazourkové nože a hroty kopí).

Ponechme stranou mince. Nejběžnější z nálezů, ačkoli nejméně ceněné byly jistě **keramické** nálezy, ať už střepy nebo dokonce i celé nádoby, tradičním termínem „urny“ – to tvrdí *Osborne 1879a*, jenž je zná ze sbírky Grosseovy, hlavně prý z jižního a jihozápadního svahu. (Ještě krátce předtím – *Osborne 1878a*, 5 – uvádí, že podle jeho vědomostí se tu dosud žádná celá nádoba nenašla; později ale potvrzuje – *Osborne 1880a* – že se na Hradišti našlo více docela dobře zachovaných nádob, hlavně v tzv. cisternách vytesaných ve skále.) Nahoře na Hradišti bylo podle jeho sdělení keramiky jen málo, většina se nachází na strmých stráních, proto se při prvotním kopání na polích objevovala jen zřídka (užitkové nádobí), zato na svazích jsou prý popelnicové hroby s celými nádobami. Pokud se celé nádoby najdou, prodávají se prázdné, obsah se vysype a zahazuje a pokud se v něm něco najde, prodá se odděleně; jen výjimečně když se poštěstí přijít přímo k nálezu, je možno koupit nádobu i s obsahem. – Zbývá dodat, že výroba celých nádob či spíše nádobek byla oblíbeným odvětvím falzátorské činnosti, na což sběratelé přicházeli teprve postupně; Osborne to pochopil ještě během roku 1880, o čemž níže.

Z obrovského množství střepů, vyskytujících se všude, odvozuje rovněž *Osborne (1880a, 13–16)* poznatky, že skoro vše je vyráběno na kruhu, že zlomky patří 3 typům nádob: 1) větší silnostěnné, hrubé, často s příměsí tuhy, spíše nehlazené, svísele hřebenované, se zesílenými okraji; 2) jemně vyráběné, šedé či červené, tenkostěnné, různých tvarů, někdy zdobené např. vlnovkou, která se rozhodně liší od tzv. vlnovkového ornamentu „hradištního typu“ (ten se zde nevyskytuje); 3) shodné, ale s po-

Obr. 21. Keramika a spony z Hradiště (Osborne 1881)

vrchem barevně lakovaným (červená/bílá nebo černá/šedá). Podobně si Šnajdr při rozboru materiálu z „dílny hrncířovy“ na Hradišti všimá jen zcela náhodného výskytu keramiky vyráběné v ruce, absence uch, výskytu tuhové keramiky (odlišných tvarů od běžné stradonické keramiky, snad tedy dovážené z jižních Čech) a naproti tomu vymizení keramiky tuhované.⁶⁴ Malovaná keramika se v jeho textu objevuje poprvé, dříve patrně zůstávala podstatněji nepovšimnuta. Nebylo jí ostatně v nálezech mnoho, ještě královský František Čermák v dopise Národnímu muzeu v roce 1899 uvádí, že „vzorkovaná neb malovaná střepina velmi zřídka se najde. Ty co se tu a tam nachází jsou skorem vesměs hladké (nevzorkované) a nemalované.“⁶⁵

V inventáři Grosseovy sbírky se objevil i zlomek terry sigillaty (*Grosse 1880?*, 13; *Šnajdr 1904*), jde ale o nález nejistého původu (*Sakař 1956*, 62 jej označuje jako nález nerevidovatelný); rozhodně o něm nevěděl Píč, když za první v Čechách označil nález ze Sobčic na Hořicku (*Píč 1895*, 766).

Jinou zajímavostí pro tehdejší dobu byla hliněná závaží a přesleny, které například 19. 2. 1880 demonstroval W. Osborne v zasedání drážďanského spolku Isis. (O jejich hromadném nálezů věděl B. Jelínek – viz příloha 12h.)

Snaha o obchodní úspěch vedla i tady (nemluvě o padělcích zmíněných níže) ke kuriózním objevům, které nepřekročily úroveň denního tisku: střep s nápisem COBI z jižního svahu Hradiště – prý první jasný pravěký nápis, podle některých „znalců“ vykládaný jako řecké οός tvůj, tj. asi dativ οοις(τ) Tvým (tj. věnováno, tedy asi urna), nebo hrncovitá nádoba z téhož prostoru, mající na spodku esovité a jiné znaky archaického vzhledu, znamenající prý asi etrusky Hossene – jméno pohřbeného? (*Osborne 1879a*, 55). Nicméně nelze vyloučit možnost, že písmenové obrazce, případně i skutečná písmena např. etruská se na zdejší keramice mohla objevit, i když žádný doklad o tom neexistuje.

Podrobnější zobecňující údaje o stradonické keramice shrnuje v popisu své sbírky Grosse (1880? – viz příloha 11); to platí také o dalších druzích, např. o **bronzech**, k nimž je třeba doplnit, že příspěvek o stradonických bronzových kroužcích s nálitky publikoval Václav Schulz, správce prehistorické sbírky Národního muzea před Píčem, v dopise, který původně poslal J. Szombathymu po uveřejnění jeho článku o tomto typu bronzů v Berlíně, a Szombathy jej zaslal rovněž do Berlína k uveřejnění (*Szombathy 1891*; *Schulz 1891*).

Mezi **kostěnou** industrií, jež podle dobových svědectví představovala hlavní masu nálezů na Hradišti, zaujaly pochopitelně nejvíce hrací či početní kostky, předmět odjinud neznámý, na něž upozornil Osborne (1878a, sep. 5; *týž 1879b*; podrobně *týž 1880a*, 24–26; ke stradonickým kostkám též *Hlava 2011*, 119–121). Osborne si všiml, že ani na jedné z mnoha nalezených kostek nejsou čísla 1 a 2 (o málo později se prý ale o takových nálezech dověděl). Už tehdy se objevily názory, že nejde o skutečné hrací kostky, ale spíše o početní pomůcku nebo dokonce odznak kmenové příslušnosti.

Podrobněji se k nim vyjádřil při popisu své sbírky W. Grosse (1880?, 10): „*Stangenwürfel, eine Specialität des Fundortes Hradischt; wird mit Punkten und einfachen- oder Doppeltkreisen gefunden; weist aber normal nur diese in der Zal 3-4-5-6 nach. Das ist bisher nicht erwiesen, ob diese Stangenwürfel bei einem Spiel verwendet wurden, oder ob sie eine religiöse Bedeutung hatten, somit ein Cultusgegenstand waren oder als Stammesabzeichen und je nach der Dimension für Familien-Abzeichen galten. Ebenso wenig ist ein Volksstamm erwiesen, dem sie eigen waren. Diese Stangenwürfel sind, wenn echt, stets geschliffen und mit der blosen unnachbildbaren Knochen- oder Steinpatina überzogen (einer glasharten Ausschwitzung von Kieselerde?). Flache Würfel wie Fig. 1. 2. 10. sehr selten. Fig. 20 zeigt ein unfertiges antikes Würfelstück. Ein dem Stangenwürfel ähnliches Stück Fig. 12 als Unicum zeigt Serie I Tafel 2 Fig. 23. Im Pfahlbau der Neuchateler Sees, Canton Neubeburg, Station la Tène, wurde der einzige, ganz mit Hradischer Funden conforme Stangenwürfel aufgefunden; also ebenfalls nur mit 3. 4. 5. 6. Kreiszeichen bezeichnet und auch aus Knochen. Befindet sich in Biel, Sammlung Schwab, und ist im II Pfahlbaubericht von F. Keller auf Tafel 7 abgebildet.*“

(Rovněž na s. 18 při popisu nádoby zdobené shodnými kroužky opět poznamenává: „*neige ich mich zur Ansicht, dass die als Hradischer Specialität auftretende Stangenwürfel, keine Spielwürfel, sondern ein Familien- oder Stammeszeichen waren.*“)

Je zajímavé sledovat, jak se oka kostek (ryté kroužky, někdy zdvojené soustředné, s tečkou či důlkem ve středu) stala nejoblíbenějším výzdobným motivem falzátorů, především na keramických výrobcích a ovšem na falešných kostkách; výslovně si jejich hojného výskytu povšiml už Berger, podle jehož sdělení konstatoval Credner (1879, 28) jejich výskyt „*in hervorragendem Maase (...) so zu sagen an allen Artefacten*“ – snad jen kromě kamenných.

64 Šnajdr 1881, část „Památky po hrncířiv v Hradišti Stradonickém“.

65 Dopis 9. 11. 1899 – Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 52, čj. 1229/1899.

Zvláštní a nejhojnější skupinu by tvořily **kosti** různých druhů zvířat domácích i lovných (podrobnější výčet podává *Grosse 1880?*, 11–12), kdyby se sbíraly – ty ale téměř vesměs skončily v mlýnech továren. Jen např. některé psí lebky se dostaly do sbírky Bergerovy a jejich určení prováděl prof. J. N. Woldřich (1882a,b).

O **kamenných** artefaktech se obvykle hovořilo jako o četných, štípaných (pazourkových) i broušených, ale Osborne, jenž znal místní situaci, uvádí, že jen málo z nich odtud skutečně pocházelo, především sem byly donášeny z okolí a prodávány pod stradonickou značkou, nebo dokonce falšovány, a asi jen brusy a žernovy byly vždy místní. Také Šnajdr (1891, 67) nenašel při svých sběrech na Hradišti nic kamenného a pazourek správně označil jako donesený z jiných lokalit.

Kromě druhů víceméně běžných se tu prý objevovaly věci **zlaté** a **stříbrné**, které ovšem ihned mizely v soukromých rukou nálezců či obchodníků a do sbírek zejména muzejních se obvykle nedostaly. Dále např. **jantar**, jehož pravost potvrdil Smolíkoví analýzou některých zlomků ze sbírky NM chemik prof. Antonín Bělohoubek (*Bělohoubek 1879*). Naproti tomu korodované **železo** pro svoji rozpadavost a nevzhlednost nebylo předmětem velkého zájmu, i když také ono se hojně nacházelo a prodávalo (zda vždy pravěkého stáří, je sporné). Již Osborne (1878a, 6) si ale povšiml, že zbraně, meče a kopí se v nálezech neobjevují.

Padělky

Ještě je třeba na závěr této partie se zmínit o jedné vlastnosti, kterou měly všechny sbírky ze Stradonic společnou: větší či menší podíl padělků určených na výdělek (ojedinělý? případ podvodu žertem líčí *Anonym 1877f*) – nemluvě o originálních nálezech odjinud, za stradonické pouze vydávaných, což se v případě věcí z doby laténské či římské nedá snadno prokázat, zatímco u padělků naopak prakticky vždy. I tato stránka stradonické archeologie je obecně známá⁶⁶ včetně prodejních technik, z nichž nejdůmyslnější bylo zahrabat předmět na Hradišti a nechat jej zájemce vlastní rukou vykopat.

První falza se objevila již v srpnu 1877, výroba ve velkém začala od října 1877. Šlo o produkci několika jednotlivců či malých dílen vzniklých zejména v Nové Huti, kde bydlil i Bergerův hlavní a jím dokonce placený informátor a dodavatel František Oberstein junior, syn výše vzpomenutého dělníka. Byl to zřejmě on, o němž hovoří Ludvík Šnajdr ve spojitosti se svou poslední návštěvou Hradiště v létě 1881: „*Hned po příjezdu mém přidružil se ke mně jistý O., jeden z nejčinnějších kořistitelů na hradišti, který však nemaje dosti předmětů pravých, ani dost málo se nerozpakuje padělati takové, ba dle všeho nejpřednější z falsatorů Novohuťských byl a jest.*“⁶⁷

Výroba, jak referuje už *Hochstetter 1878b*, byla zaměřená především na nejjednodušší vyrobitelné artefakty z kosti a také keramiky. Zpočátku to byly hlavně oblíbené kostěné „hrací kostky“, pisátka a hladítka, brzy ale i kamenná kladiva, přesleny, dokonce bronzové jehlice a spony⁶⁸ – nic kromě zlata nebylo ušetřeno paděláním. Vyrábělo se ze všech dostupných surovin od měkkého kamene až dokonce po ševcovskou smůlu (uvádí *Šnajdr 1891, 67*).

To už výroba nabyla velkorysých rozměrů a produkovala stovky kusů určených hlavně nakupujícím zájemcům bez odborné kvalifikace (to neznamená, že se jimi nenechali oklamat i tehdejší archeologové jako Berger, a tím spíše sběratelé jako Grosse, který měl ve sbírce řadu padělků keramických nádob). Styl padělků např. v Bergerově sbírce je vcelku jednotný a zdá se, že šlo o produkci jedné (Obersteinovy?) dílny pracující snad výhradně pro Bergera (*Neustupný 1939, 153*). Už ve 20. letech 20. století bylo ze stradonického fondu v Národním muzeu, pocházejícího téměř vesměs z Bergerovy sbírky, vytrženo na 800 padělků, tedy celá dvacetina předmětů (*Stocký b. d., 1*).

V rychlém sledu za výrobou se vytvořila obchodní síť: falzátoři navazovali vztahy s obchodníky, získávali od nich návod na další druhy padělků, náročnější falza prý přímo vyráběl i nejmenovaný pražský obchodník se starožitnostmi. Rozhodně podoby egyptských „bůžků“ či paleolitických harpun – nebo keramické náramky z dutých polokoulí, které v bronzovém originále ve Stradonicích nebyly a falzátor je musel znát z nějakého muzea či být někým známým o nich informován – nevznikaly z poznatků novohuťských vesničanů, i když také oni jistě byli schopni neobyčejné výtvarné fantazie, jakou projevují nádoby obtočené hady či skupinové sošky s lidskými i zvířecími figurami. Nejspíše byla tato falza pro kupující atraktivnější než „obyčejný“ originální materiál.

66 O ní *Sklenář 1995, 88–89; týž 2000, 231–233*.

67 *Šnajdr 1881*, část „Památky po hrncířích v Hradišti Stradonickém“, s. 1.

68 Ty se vyráběly z měděného či mosazného drátu a buď zahrabávaly do hnojiště, nebo máčely v octě nebo moči, pak se natíraly kopálovým lakem (kopál – různé pryskyřice ze /sub/tropických stromů, užívané k výrobě laků, ale i umělého jantaru), který ale taje při 100 °C, takže se zahřátím prozradil.

Obr. 22. Domnělé starožitnosti ze Stradonic – falza v hradní sbírce na Křivoklátě

Keramika byla vedle kosti nejoblíbenější, ale naproti tomu tehdejší archeologové už o ní ze zkušenosti věděli poměrně dost, takže byla zřejmě první sférou odhalování padělků. Zajímavě se to odráží v korespondenci Wilhelma Osborna s Ludvíkem Šnajdrem,⁶⁹ který se ze všech současníků zabýval klasifikací keramiky nejhlouběji.

V březnu se Osborne z Drážďan obrátil ke Šnajdrovi, jehož referát o prehistorickém hrnčířství v Čechách četl ve zprávách o zasedání berlínské antropologické společnosti, s písemným dotazem:⁷⁰ na Hradišti se zpočátku nacházely jen zlomky hliněných nádob, v poslední době ale poměrně značný počet polovypálených nádob často divných tvarů (*sehr absonderlich*); hodně jich viděl u Grosseho v Nové Huti, má i jejich vyobrazení. Prosí, zda by mu ty obrázky jako znalci keramiky mohl poslat, protože v něm rostou pochybnosti, zda jsou pravé. Bylo by ovšem třeba vidět originály a jejich materiál.

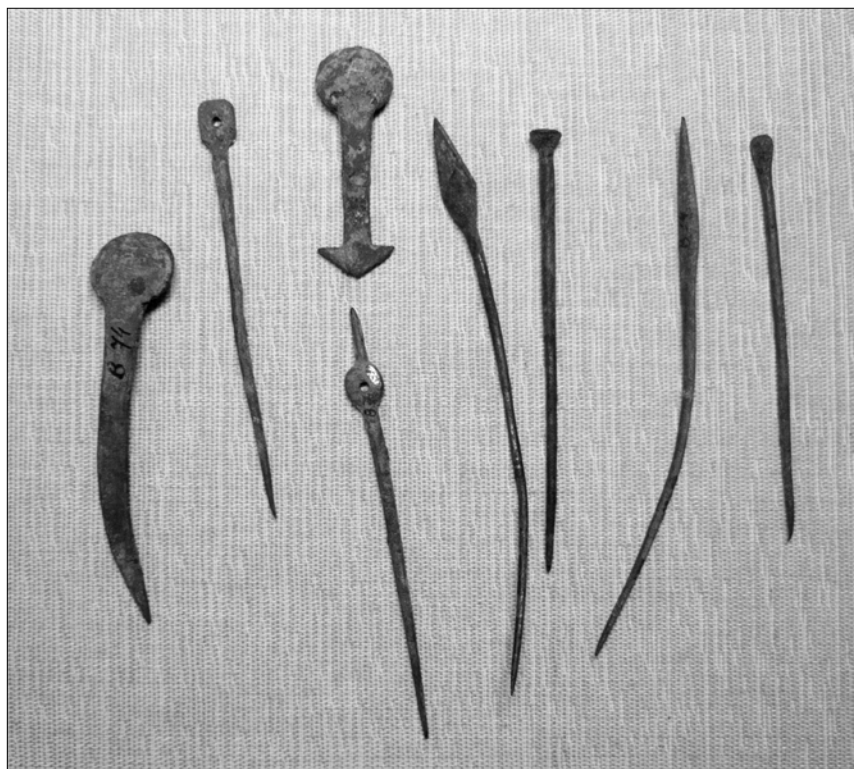
26. 3. 1880 mu pak zaslal několik kreseb nádob „ze Stradonic“ z Grosseho sbírky, o nichž velmi pochybuje. „Že se ve zdejším okolí hotoví hodně falsifikátů, je mi známo“; co se nabízí ke koupi, liší se silně od věcí původně tam nalezených – ty tvoří jeho sbírku, nakoupil je hned na podzim 1877; tehdy se ještě nenacházely celé nádoby, jen střepy, hlavně na kruhu a tvrdě vypálené, zvonící, svísele rýhované či lakované ve vodorovných pásích. Teprve asi půl druhého roku se objevují i nádoby celé, ale vyráběné v ruce! polovypálené. Některé mohou být pravé, ale nebudou z Hradiště, jen jako takové prodávány pod tou značkou. (Tuto okolnost připomíná i L. Šnajdr: „do sbírek muzejních i do sbírek soukromých dostaly se ze Stradonic mimo bezpočetné falsifikaty /velký hrnec tlustých stěn v museum/ též předměty pravé, ale na místech zcela jiných nalezené, jako krásný nožík z pazourku a podobné.“)⁷¹

23. 4. děkuje Osborne Šnajdrovi za zprávu o stradonické keramice a za fotografie; vše potvrzuje jeho mínění o Grosseho nádobách, že jsou zčásti falešné; musí ale odporovat, že by na Hradišti nebyly vůbec žádné střepy v ruce robené a ucha – sám tam obojí nacházel, i když vzácně. Také mj. střepy černě, červeně, bíle lakované.

69 Originály i Šnajdrovy opisy v Muzeu hl. m. Prahy – archiv odd. archeol. sbírek, fond J. A. Jíra, sv. 85/I.

70 W. Osborne L. Šnajdrovi, Drážďany 13. 3. 1880 (tamtéž); to platí i o dalších Osbornových dopisech.

71 Šnajdr 1881, část „Hroby ze Stradonické doby a příslušná osada u Nového Bydžova“, s. 2.

Obr. 23. Padělky bronzových ozdob ze Stradonic ve sbírce Ústavu pro archeologii FF UK v Praze

Stradonice v soukromých sbírkách

V první vlně získávali nálezy místní hledači pokladů, kteří ovšem sbírky nezakládali (kromě zlatých mincí, ovšem s materiálním záměrem, jako např. stradonický Bernard – většina však zůstala pochopitelně v anonymitě) a své nálezy prodávali účastníkům druhé, v řádu dní následující vlny – sběratelům starožitností a obchodníkům s tímto zbožím, pro něž jméno Stradonic, obíhající denním tiskem, znamenalo neocenitelnou obchodní značku; obchodníci ovšem tvořili sbírky jen výjimečně a přechodně a své zisky zpravidla prodávali sběratelům – zčásti archeologům či lidem v tomto oboru angažovaným, kteří však vlastní výzkumy neprováděli a omezili se na nákupy. Víceméně třetí vlnu tvořili zástupci muzeí, která přicházela spíše opožděně, na místě už jen paběrkovala a nálezy do sbírek kupovala či jinak získávala od obou skupin druhé vlny. Pro budoucnost měla význam především druhá vlna, z níž si připomeneme osoby a sbírky nejvýznamnější.

Mezi obchodníky měl nejlepší zisky vyhlášený obchod s uměním (přesněji prodejní galerie, „salon“ se stálou uměleckou výstavou) Nikolause/Mikuláše **Lehmann**a (1827–1906), rodáka z bavorského Nördlingen, nacházející se od r. 1870 na Ferdinandově (dnes Národní) třídě v Praze v místech dnešní Akademie věd.⁷² Lehmann sám, původně knihkupec v Karlíně a milovník výtvarného umění (hlavně malířství), se ale o starožitnosti nezajímal; za tyto akvizice obchod vděčil jeho manželce Antonii **Lehmannové** (1840–1916) – „dámě vkusu vzácně vytříbeného a jemného uměleckého smyslu“, jak praví Ottův slovník naučný⁷³ – která podle dobových svědectví byla „duší“ prvního stálého výstavního salonu v Praze, těšícího se stále přízni Jana Nerudy, a angažovala se i v budování víceméně prodejní sbírky starožitností.⁷⁴ Jako první obchodní zájemce dojížděla do Stradonic a získala (zčásti sama nasbírala na

72 V prostoru později zastavěném rozsáhlým palácem České spořitelny (dnes AV ČR) jeho obchod vícekrát měnil místo (srov. *Prahl* 1997). V době stradonické kampaně sídlil v čp. 1014/3 při schodech do Divadelní ul., v letech 1880–90 vedle v č. 338/5 v sousedství původního paláce spořitelny, při jehož rozšíření (1896, dnes celé Národní 3) oba tyto domy zanikly. Na obchod vzpomíná např. *Kuba* 1955, 72.

73 Heslo Lehmann 10) Mikuláš, Ottův slovník naučný 15, 1900, 800–801.

74 Antonie Lehmannová roz. Dyková pocházela z mlynářské rodiny v České (tehdy Německé) Bříže čp. 25 na severním Plzeňsku; zakládala si ale na rodinné tradici o urozeném původu z Holandska a tento omyl se dostal i do literatury (blíže o tom a o ní *Dyk - Dyk* 1940, 43–47). Získala jisté vzdělání ve Vídni a v Praze (ucházel se o ni neúspěšně novinář a pak spisovatel Jakub Arbes) a měla aktivní zájem o malířství a kresbu, původ zájmu o archeologii není jasný. Kromě Stradonic koupila např. pozůstalost F. Petery Rohoznického († v únoru 1877).

polích) přes 600 kusů, které v galerii vystavila (*Anonym 1877c*). Byla již zmínka o lidské lebce (*Anonym 1877b*), jinak šlo o nejrůznější materiál stručně popsany v novinářských zprávách (*Anonym 1877b,c,d*). Největší pozornost budily dosud neznámé kostěné hrací kostky s rytými oky, zde poměrně četné (a zčásti padělané), ale zpočátku často prodávané s ostatními kostmi do cukrovarů. Na padělky byla vůbec lehmannovská sbírka mimořádně bohatá (*Lüssner v příloze 12d*), ale určujícím kritériem tu zřejmě byl vnější efekt, protože konečným smyslem kolekce byl prodej a ten směřoval i do blízkého i vzdáleného zahraničí, kde sběratelé neznalí situace kupovali především značku „Stradonitz“ či „Hradischtie“.

Pozoruhodnou památkou na tuto sběratelskou činnost bylo fotografické album lehmannovské sbírky (našité na deskách či postavené na policích), dokumentované v 70. letech na volných tabulkách a pořádané do jakési ediční řady pod souhrnným latinským názvem *Monumenta populorum varia* (Rozmanité památky národů) ... „collecta a Nicolao Lehmann“, jakkoli je sbírala jeho žena. Není zřejmé, kdy přesně, ani kolik tabulek (postupně?) vyšlo a zda je někde zachován celek.⁷⁵ Jisté je, že tabulky předvádějící stradonické nálezy byly takto označeny jako samostatný soubor už zhruba rok po objevu (*Lehmann 1878*), potom ale přibývaly do kolekce mj. i další předměty ze Stradonic (o nich *Lüssner 1882b*), zatímco původní byly časem rozprodávány.

Méně významný byl Emanuel **Mikš** (1823–1900), pražský finančník (majitel firmy Christoph Gruss), numismatik a obchodník se starožitnostmi na staroměstském Uhelném trhu, který sice nedávno vybudoval velkou sbírku nálezů ze Šárky u Prahy (prodal ji Národnímu muzeu v roce 1871), ale jeho zisky ze Stradonic tak velké nebyly (nepočítáme-li už zmíněné mince z prvních nálezů, které ovšem dal roztavit na zlato). Staly se součástí druhé sbírky, kterou začal tvořit v 70. letech; ta byla po jeho smrti prodána K. Buchtelovi a tím pak 1922 do NM, ale její část ještě za Mikšova života koupil Š. Berger. Nicméně jeho syn a nástupce Rudolf Mikš prodával ještě později nálezy ze Stradonic, např. J. A. Jírovi (*Hlava 2011, 113*).

Zásadní role v záchraně stradonického nálezového fondu připadla sběratelům, mezi nimiž bezkonkurenčně přední místo zaujal JUDr. Emanuel Štěpán **Berger**.⁷⁶ Zamožný pražský advokát, syn majitele vcelku nedalekého velkostatku Svatý Jan pod Skalou na Berounsku (později jeho majitel, zemský poslanec a konzervátor I., tj. prehistorické sekce státní památkové péče, člen správního výboru Společnosti Musea království Českého a spoluzakladatel Muzea hl. m. Prahy) byl jednou z nejvýraznějších osobností pozitivistického období české archeologie v 70. a 80. letech 19. století. Od poloviny 70. let byl znám jako sběratel a zasvěcený amatér, dopracovávající se postupně k odbornému hodnocení svých zisků a nálezů.

Význam jeho sbírky, „ *kterou nešetřil ni znamenitého nákladu ni času v pravé vlastenecké pili sestavil si ze starožitností nalezených na Hradišti nad Stradonicemi*“, pro poznání archeologické povahy této lokality převyšoval všechny ostatní. Berger byl mezi prvními, kdo se po nálezů pokladu na Hradišti dostavili a ještě téhož roku 1877 po své návštěvě u Bergera v Praze (v jeho bytě v Krakovské ulici 582/23 na Novém Městě), kdy sbírka měla asi 3 000 kusů, napsal přední berlínský archeolog Adalbert Voss ke svému překladu zprávy o Stradonicích z Národní politiky, „*dass diese Funde epochenmachend sind nicht nur für die Archäologie Böhmens, sondern auch Norddeutschlands*“ (*Voss 1878*). V té době viděl sbírku také F. von Hochstetter (1878) a podle drážďanského Osborna o něco později to již bylo „*ein kleines Museum für sich*“ (*Osborne 1880a*).

Na rozdíl od ostatních sběratelů Berger spolupracoval s Archeologickým sborem Národního muzea, s nímž měl styky už dříve, ačkoli teprve v dubnu 1875 se stal jeho členem. Např. ve schůzi 23. 11. 1877 předložil asi 350 předmětů ze své sbírky a jako první referoval o nalezišti.⁷⁷ V roce 1880 byla do programu antropologicko-archeologické sekce prvního sjezdu českých přírodovědců a lékařů v Praze zařazena i prohlídka Bergerovy sbírky v jeho bytě v Krakovské ulici, přičemž důvodem a hlavním bodem zájmu

75 Např. v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Praze je 17 tabulek, původně z archivu válečného Amt für Vorgeschichte v Teplicích – č. př. 1676/51. 19 kusů včetně všech 8 ze Stradonic se nachází v Jírově fondu v archivu oddělení archeologických sbírek Muzea hl. m. Prahy (sv. 79). Národnímu muzeu daroval Lehmann mezi říjnem 1877 a červencem 1878 soubor 22 tabulek (Památky archeologické 11, 46), z nichž 10 bylo r. 2003 v archivu nálezových zpráv oddělení prehistorie a protohistorie, na nich ze Stradonic jen jedna nádoba (viz *Sklenář 2003, 22*); dnes je v archivu odd. pravěku 30 tabulek, z nichž 3 se stradonickou keramikou publikuje *Valentová 2013, 25–27* (k Lehmannově sbírce s. 24). Další exempláře tabulek jsou také v archivu muzea v Olomouci (*Skutil 1956*) nebo ve Státní vědecké knihovně v Plzni (3 B 164/1).

76 * 25. 12. 1844 v Praze, † 22. 2. 1897 v Praze. Biografická literatura chybí, pouze Ottův slovník naučný III, 1890, 799, pak stručné nekrology: v Památkách archeologických 17, 1897, 467; v Českém lidu 6, 1897, 494 a v Časopisu Společnosti přátel starožitností českých 5, 1897, 31. Nověji *Sklenář 2005, 74*; *týž 2006*; *Tošnerová 2014*.

77 Zápis ze schůze – Archiv NM, fond Archeol. sbor, kart. 1, č. 13; *Anonym 1877g*. Viz též *příloha 6*.

byla právě rozsáhlá stradonická kolekce.⁷⁸ Když se potom v roce 1882 v Praze o svatodušních svátcích odbýval II. sjezd lékařů a přírodopytčů českých, mezi jehož odbory byl i antropologicko-archeologický, provázela jej výstava v Měšťanské besedě (referoval o ní *Jelínek 1882*); na ní byl Berger největším vystavovatelem a Stradonice těžištěm jeho kolekce.

Po roce 1884 už jeho sbírka nebyla uložena v Praze, nýbrž v zámku (přestavěném barokním klášteře) ve Sv. Janě pod Skalou u Berouna. Širší veřejnost ji pak poznala na „retrospektivní výstavě“ (součásti pražské Jubilejní výstavy v roce 1891), v jejímž výboru byl Berger místopředsedou a vystavoval zde mj. celou vitrinu laténských nálezů ze Stradonic (srov. *Píč 1891*). K dalšímu osudu sbírky se ještě vrátíme.

Doplňkem můžeme připomenout sbírku dalšího podbrdského archeologa té doby, Bergerova nejbližšího přítele Břetislava **Jelínka** z Lochovic (ten se potom roku 1881 díky Bergerovu vlivu stal prvním správcem a pak ředitelem pražského Městského muzea a v roce 1893 vedle toho i krátkodobě druhým pracovníkem právě založeného pravěkého oddělení Národního muzea spolu s J. L. Píčem). Jelínkova sbírka byla ovšem podstatně menší a pokud v ní byly stradonické věci, nebylo jich mnoho; víme, že už pár dní po nálezů pokladu se Jelínek snažil zprostředkovat Národnímu muzeu koupi pěkné mince ze Stradonic od jejího majitele v Nižboru, bohužel neúspěšně.⁷⁹ Sám se ale na stradonickém hradišti pracovat nepokoušel. Později si vypůjčil od Ludvíka Šnajdra jeho plán Hradiště,⁸⁰ ale to se už zřejmě vztahovalo k přípravě jeho spisu o hradištitích obecně (*Jelínek 1885*, o Stradonicích s. 101, 125).

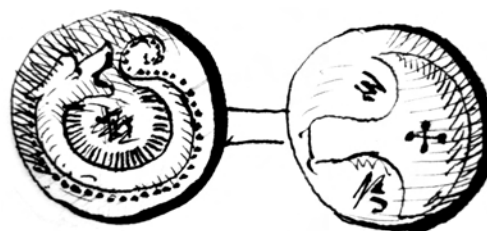
Druhou největší stradonickou sbírku po Bergerovi, která už záhy obsahovala asi 4 000 kusů (*Osborne 1878a*, sep. 4), vytvořil Wilhelm/Vilém **Grosse** (1810–1893), vrchní správce a pak ředitel knížecích fürstenberských dolů a hutí,⁸¹ v 60. letech ve Staré Huti (Hýskově), nyní v Nové Huti pod Nižborem (dnešní obec Nižbor). Zprávu o ní podal vídeňské památkové Ústřední komisi M. Lüssner (1882a). Ukázková kolekce byla vystavena v etnografickém oddělení světové výstavy v Paříži 1878 v novém paláci Trocadéro.

Grosseova sbírka (tehdy v rozsahu 1 019 kusů) se už velmi brzy – roku 1881, tedy ještě předtím, než tam vzniklo prehistoricko-etnologické oddělení (1889) – dostala do C. k. Dvorního přírodovědného muzea (K. k. Naturhistorisches Hofmuseum) ve Vídni, a to včetně plánu a vyobrazení nálezů. Zřejmě po odchodu na odpočinek měl Grosse důvody k prodeji, a to přes prostředníka: vídeňské muzeum podle svého evidenčního záznamu koupilo sbírku v srpnu 1881 za 1 500 zl. od Tempského, což byl nejspíše významný pražský nakladatel a knihkupec odborné literatury Friedrich/Bedřich Tempsky.

Dodatečně však dal Grosse zhotovit 44 tabulek fotografovaných kreseb nálezů z Hradiště a k nim jako rukopis rozmnožit (litografovat) podrobný popis všech kusů s úvodními poznámkami k lokalitě i jednotlivým druhům materiálu (*Grosse b. d. 1880?*); jestliže pražské Národní muzeum nezískalo ze sbírky žádný předmět, dostalo alespoň darem jeden obrazový soubor a jeden výtisk těchto „Notizen“.

Tabulky zaslal Isidor Weinberger, centrální ředitel České montánní společnosti ve Vídni,⁸² výtisk pak nejspíše z jeho pověření jistý A. Haloch, úředník této společnosti, která v té době skupovala fürstenberské železářny (nemohly tedy pocházet přímo z pozůstalosti nedávno zemřelého Grosseho?). Soubor, v NM krátce po nabytí svázaný do knihy (jen 44 tabulky – jedna, č. 8, už při darování chyběla), si ponechal ke svým pracovním potřebám prof. J. L. Píč a opatřil jej svým osobním razítkem; zřejmě teprve po jeho smrti, v r. 1913, byl vzat do evidence knihovny a opatřen signaturou (75 b 97), ale bez autora a názvu nebyl zachycen v lístkovém katalogu. Podařilo se jej znovu objevit teprve v březnu 2015 (za účinnou spolupráci v této věci děkuji PhDr. Evě Lachmanové, vedoucí oddělení základní knihovny KNM).

Díky tomu (i díky záznamům M. Lüssnera – viz *příloha 12d*) máme dobré informace o tom, co sbírka původně obsahovala a jak se svému tvůrci i jeho době jevila, už z popisu vysvítá přibližný podíl padělků

Obr. 24. Mince z Hradiště, kreslená B. Jelínkem v jeho dopise Národnímu muzeu (1877)

78 Oznamovatel sjezdu českých lékařův a přírodopytčů v Praze 1880, č. 4 (19. 5.), 23, 33; *Sklenář 2013c*, 9–10.

79 Dopisy A. J. Vrtátka (z Lochovic 12. 8. a 9. 9. 1877) – LA PNP, fond A. J. Vrtátka. Minci koupil novohuťský ředitel W. Grosse. – Něco ale odtud Jelínek získal musel, protože ve schůzi 23. 11. 1877 Archeologický sbor NM děkuje bývalému starostovi Stradonic Lochovskému a B. Jelínkovi za obohacení sbírky (*Anonym 1877* – ale v Památkách archeologických 11, 45 n. není o tom žádná zmínka).

80 L. Šnajdr B. Jelínkovi in litt., /Praha-/Smíchov 16.2. 1883; Muzeum hl. m. Prahy – oddělení archeol. sbírek (OAS), pozůstalost J. A. Jíry, sv. 73. K plánu viz pozn. 59.

81 Hutí železných, nikoli sklářských, jak se někdy uvádí. V Nové Huti byly dvě vysoké pece.

82 Dopis z Vídne 12. 10. 1894 (Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 41, čj. 912).

(viz příloha 11). Popis je uveden obecnou informací o Hradišti. Obsah je rozdělen do 12 skupin zhruba podle suroviny, každý celek je ukončen „summariem“, číselným shrnutím, a „obecnou poznámkou“, hodnotící výskyt daného druhu na Hradišti a jeho specifika. Vcelku je zajímavé pozorovat, jak se autor-majitel úplně stejným způsobem, jako kdysi velký sběratel Josef Pacht vůči Národnímu muzeu, snažil zvýšit hodnotu sbírky: téměř každý předmět je označen jako *Unicum, Seltenheit, besonders interessant, höchst interessant* apod.

1. sešit (tabulka 1–4) zahrnuje I. skupinu – kamenné artefakty (46 kusů/obrázků, z toho 36 celých): pazourkové odštěpky, zde ojedinělé, pak nevrtnané nejstarší zbraně (Waffenmeissel), vrtnané z mladší doby (Streitaxte), Handhämmer, brusy a brousky z nejjemnějšího pískovce z okolí; vyniká tu spodek sarkofágu z jemného pískovce, obětní kámen s bůžkem či kámen ručního mlýnku z hrubého pískovce s písmeny či ozdobami. (Připojen byl obrázek, jenž „zeigt die Construction der am Hradischt häufig aber meist in grösserer Tiefe, sogenannter Cisternen aufgefundenen Handmühlen“.)

2. sešit (tab. 5–10, 199 kusů) tvoří II. skupina – kostěné artefakty: četné nože nejrůznější velikosti, vždy s broušeným hrotem (největší podle Grosseho snad byly zbraněmi), hladítka, různé rukojeti a kladiva z kosti a parohu, „Straffirwerkzeuge“ ke zdobení uren, bodáky či harpuny (Stichwaffen mit Blut-rinnen), šipka, brusle, jehly, písátka (jedno ze slonoviny), ozdoby, zvířecí hlavičky, amulety, jehlice, hřebeny, závěsky. Nechybí ani miska z lidské lebky, amulet a lžička. Výzdoba rytými kroužky se středovými body je zvláště četná; to se týká především „hracích kostek“ (11 kusů).

3. sešit (tab. 11–21) zaujímá III. skupina výrobků z hlíny: 157 předmětů, z toho 119 celých – nádoby na vodu, olej, sůl aj., vázy, slzničky, misky, zdobená urna z dětského hrobu, jiná urna se zvířecí hlavou a s uchem, nádoba ze spletených hadích těl, poklička se třemi zvířecími hlavami, vykuřovadlo se železným prstencem pod okrajem, neobyčejně masivně zpracované; nádoba zdobená písmeny; vázovitá nádoba na třech pěkných nožkách nějakého obojživelníka, zdobená kroužky; luxusní nádoba se čtyřbokým spodkem, v jehož bocích jsou otvory (3, 4, 5 a 6 jako bodů na kostkách), jimiž se asi přiváděl vzduch ke žhavému uhlí. O pravosti těchto unikátů není třeba mít iluze; naproti tomu originální byly určitě střepy s jednoduchým šrafováním apod. (mezi nimi ovšem jeden zlomek terry sigillaty, snad opravdu z této lokality) a nejspíše i „největší urna dosud nalezená na Hradišti“ o výšce i průměru kolem 50 cm, nezdobená, z černé hlíny, s oběžným žlábkem a s otvory pod okrajem, stěny prorostlé vlasovými kořínky; naplněná byla hlinitým popelem, v němž byly dvě menší nádoby červeně šrafované, v nich pak kamínky a zbytky železných spon.

Z jiných keramických tvarů lze uvést četná tkalcovská závaží, kuličky či přesleny, většinou asi pravé, což se stěží dá tvrdit o celé řadě zvířecích figurek často zdobených soustřednými kroužky či posázených nálepkou, znázorňujícími kočku, kysu, medvěda, mloka, ryby, želvy, ještěrky a dokonce krokodýlí embryo, sice hruběji zpracované, ale „vortrefflich naturgetreu“.⁸³ O těchto figurkách prý vzniklo mínění, že mohly být jen dětskými hračkami; zato lidská figurka bůžka či kněze byla jistě kultovním předmětem a ovšem unikátem.

4. sešit (tab. 22–25) zahrnuje skupiny IV–X. Z toho IV. tvoří smolné hrušky prý z roztaveného jantaru a sazí (12 kusů), V. hlavně skleněné náramky a kroužky, korálky (59), VI. mořské lastury a korál, jantar většinou neopracovaný, dle archeologů prý podobný tomu vzácněji nacházenému v jižních mořích, zlomky okrajů a spodků skleněných nádob. VII. serie obsahuje zlato – mince včetně polotovaru z formy na odlévání, prsteny, náušnice (44 kusy), VIII. stříbrné prsteny, kroužky a mince, ale i sponu se štítovitou přední částí vzácného tvaru („Mischarbeit zwischen römischer und Hradischer Arbeit“), IX. mince bronzové, X. potinové a měděné.

5. sešit (tab. 26–37, 298 kusů) zabírá XI. skupina – bronz: jehlice, hroty, pilka, váhy („Goldwage od. Wage zu Chemikalien“) a jejich díly, „Straffirstift“ k výzdobě keramiky, razidlo k ražbě mincí (dosud nikdy na Hradišti nenalezené), jehly, dlátka, různá kování, šipka, ostruha, závěsky, články řetězu, kroužky, prsteny, spony („Sicherheitsnadel-Fibula“), mj. patrně i spona s očky („Fibula mit augen-förmig. Kopfföffnungen und starken Ausladungen römisch gilt für ein nach hier gebrachtes Originalstück“), „Nauheimer Fibula, wie sie in den dortigen Reihengräbern gefunden wird“ atd. Ovšem i figurky „bůžků“ i zvířat včetně nohy dravého ptáka.

Konečně 6. sešit tvoří skupina XII – železo (173 kusy): nože, válečná sekera, dýka s parohovou rukojetí, sekerky (jakožto zbraně), kopí či oštěpy, razidla, kování, ostruhy, podkovy, klíče, přezky, kroužky, prsteny, spony (uváděné místní výrobky podle latenských a římských vzorů).

83 „Zu der Bezeichnung ‚Krokodil-Embrio‘ beugte noch die lebhaftere Erinnerung als Knabe, bei einen reisenden Naturalien-Händler, der bei Krokodil-Embrio’s noch in dem gespalteten Eierschalen (abgesehen von der Tropfen-Verzierung) genau so gestaltet und gewunden gesehen zu haben. Es sind dies heute circa 70 Jahre.“

S Grosseem byl samozřejmě ve styku jeho synovec, již zmiňovaný Wilhelm Karl Jakob Osborne (1838–po 1921), původem Pražan z lékařské rodiny skotského původu, majitel velkostatku Bohnice, který se do 70. let věnoval archeologii a sběratelství v Čechách (Bohnice, Stradonice), poté v roce 1880 přesídlil do Drážďan, kde už byl z nějakého důvodu angažován dříve, protože už od roku 1876 byl členem prehistorické sekce tamního významného přírodovědeckého spolku Isis.⁸⁴ Osborne (jak už výše citováno) byl na Hradišti již v roce 1877, asi 3 týdny po nález pokladu, a jednu minci koupil od kopáče, u jehož nález byl přímo přítomen; po nějaký čas se pak u Grosseho v Nové Huti zdržoval zřejmě v zájmu získávání dalších nálezů. Ve své sbírce, kterou s sebou odvezl do Drážďan,⁸⁵ měl asi 1 200 různých kusů ze Stradonic – kolekci, jejíž základ získal darem od Grosseho (tuto část popsal v práci *Osborne 1878a*). V sekci pro prehistorické bádání drážďanského spolku Isis vícekrát vykládal o Stradonicích i o věcech z této sbírky, jež tu předkládal například 13. 6. nebo 14. 11. 1878.⁸⁶ Část této sbírky (145 kusů) pak v roce 1898, patrně před svým stěhováním do Mnichova, daroval drážďanskému muzeu (*Blažek – Dobeš 1993, 3*).

Výčet sběratelů vlastnicích větší než malý počet nálezů ze Stradonic doplňuje Eduard/Eduard Lorber (1860–1941), zlatník a hodinář na Kladně, vlastivědný pracovník, numismatik a sběratel, jenž od 90. let docházel na Hradiště a dával tam i kopat.⁸⁷ Společnosti přátel starožitností českých v Praze píše 26. 2. 1894, že má malou sbírku, která by se dala vystavit, když společnost se jistě zúčastní Národopisné výstavy; obsahuje „z doby předhistorické ze Strádonic pravé, t. j. za mé přítomnosti vykopané předměty“,⁸⁸ pak ovšem mince, střepy aj. Potom (1895) tyto věci skutečně vystavil, a protože Berger tehdy vystavovat odmítl, byly Stradonice zastoupeny jen věcmi ze sbírky Lorberovy, Matějkovy a fotografiemi z bývalé sbírky Lehmannovy (*Niederle 1895, 415*).

Prof. Píčovi psal už v únoru 1893, že koupil stříbrnou minci a zlatý prsten z Hradiště; mincí ze Stradonic měl nakonec něco přes 100 kusů. V roce 1902 sděluje Píčovi jeho přítel a člen „družiny“ Jan Felcman, že Lorber „má malou archaeologickou sbírku hlavně ze Strádonic, as 1000 předmětů a vystavil část arciv nepatrnou v kladenské krajině výstavě, tak nalezl jsem tam několik zlatých mincí Strádonických a celou řadu větších a malých mincí stříbrných, dále zlatou velice pěknou náušnici, nějaké fibule, skleněné korále, skleněné náramky atd. Já seznal s řeči p. Lorbera že on považuje tuto svoji sbírku jako celek a nechce se s jednotlivými předměty rozloučit; člověk onen má veliký zájem pro naši archeologii, proto také bude záhodno tohoto člověka jaksí v přátelský styk upoutati aby nám byl v každém ohledu prospěšný. (...) Jeho maličká sbírka Strádonická bude a jest našemu museu zachována a jsem přesvědčen, že se mě podaří onoho přiměti že onu buď daruje neb zaprodá, on jest jeden z těch lidí kteří se neradi hned loučí s nálezem – jest to ještě mladý zajíc který se též podá, ale v interesu věci samé musí se s ním jemně zacházet – on sbírá ne pro kšeft nýbrž pro zálibu a tu musíme v něm tuto vlastnost spíš povzbudit než utlumit. Po delším rozhovoru jsem se s p. Lorberem dohodl že vezme veškeré významnější předměty s jeho sbírky Strádonické do Prahy, on ještě tento týden přijede k Vám, ukáže vše co má a ponechá Vám co za dobré uznáte.“⁸⁹

Lorber sám pak se vyjádřil v dopise prof. Píčovi z 28. 9. 1902, „že kolekci strádonickou trhati nebudu a že věci tyto všechny – které náležitě mám opatřeny a konservovány – časem buď daruji nebo prodám Zemskému museu najednou“.⁹⁰ Nicméně osud sbírky nebyl tak jednoznačný: poté, co ji po Lorberově smrti prohlédl dr. B. Svoboda z NM⁹¹ a došel k názoru, že není jisté, zda vše opravdu pochází ze Stradonic, dostala se do NM jen část, v dalších letech něco z pozůstalosti též do kladenského i jiných muzeí, dokonce i do Moravského zemského (*Čižmář 2011*) a zbytek byl roznesen.

84 Bohnice pak prodal r. 1883. Ještě později se přestěhoval do Mnichova, kde patrně zemřel; domovské právo mu ale zůstalo v Praze. Srov. Archiv hl. m. Prahy, soupis domovských příslušníků, kart. 209, č. 321.

85 *Niederle 1893, 550* uvádí, že sbírka je ve vídeňském muzeu (tj. NHM), ale jde o záměnu se sbírkou Grosseovou.

86 *Osborne 1878a; týž 1878b; týž*, dopis L. Šnajdrovi, Drážďany 13. 3. 1880 (Muzeum hl. m. Prahy – odd. archeologických sbírek, fond J. A. Jíra, fasc. 3). Spolek Isis vznikl 1833 a je činný i dnes (obnoven po nacisticko-komunistické přestávce); jeho archiv byl ale zničen r. 1945, takže o Osbornově tamní činnosti víme jen z publikací (*Sitzungsberichte*).

87 O něm a jeho sbírce *Drvola 2014, 8–9*.

88 „skleň. korále (ale žádný celý), 2 hrací kostky ze slonoviny, 1 prsten z ryzého zlata, litý, různé bronzové šperky jako spona, spínací jehlice, hřebíky, kroužky, prstýnek a t. d., 8 stříbrných mincí, 6 mezi nimi krásně zachovalých, jeden prastarý, se sluncem po jedné a koněm po druhé straně, asi 10 vzorků (různých) hliněných nádob (střepů), též 2 železné spínací jehlice atd.“

89 Dopis z 20. 8. 1902 (Archiv NM, fond J. L. Píč, kart. 5, ič. 247).

90 Archiv NM, fond J. L. Píč, kart. 8, ič. 569.

91 16. 8. 1941, Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 153, srov. *Drvola 2014, 10–11*.

Obr. 25. Expozice fürstenberského muzea na Křivoklátě na konci 19. či počátku 20. století

Poměrně velké množství nálezů bylo různými cestami (zčásti i nákupy ředitele Grosseho jako knížecího zaměstnance) celkem samozřejmě dodáno do sbírky (celkem oprávněně označované jako muzeum) knížat z **Fürstenbergu**,⁹² majitelů rozsáhlé křivoklátské domény. Toto soukromé muzeum, specializované na přírodní i (pre)historické doklady z tohoto prostoru, bylo zpočátku umístěno na hradě Křivoklátě, kde je roku 1873 navštívil M. Lüssner a zanechal první písemnou zprávu o jeho archeologické složce: „*Co Heber a Mikovec na Křivoklátě ještě neviděli, jest malé museum starožitností, živočichů vycpaných atd. Jest tam i také část mincí keltických zlatých a stříbrných ve vůkolí nalezených.*“⁹³ Z jeho podnětu ještě toho roku navštívil Křivoklát i František Beneš. Od léta 1877 sem pak začaly proudit stradonické nálezy.

Na jaře 1882 bylo knížecí muzeum přemístěno na nižborský zámek (viz pozn. 47). Věci ze Stradonic tu byly vystavovány, ale část jich, zejména mincí, byla převedena do rodových sbírek v Donaueschingen. Při neodborné správě knížecího personálu není divu, že právě tato sbírka má ve stradonických věcech patrně největší, rozhodně nejnápadnější procentní podíl padělků. (Něco z nich publikovala *Venclová* 1990, 371, tab. 51.)

Jen zběžně se pak už stačí zmínit o dalších spíše drobných kolekcích, které ve svých sbírkách soustředili Ludvík **Šnajdr** (její zbytek bez bližších údajů získal darem v letech 1913–14, tj. buď od něj těsně před jeho smrtí nebo pak od jeho dcer, Josef Antonín **Jíra**, jenž k ní připojil i další nepatrné celky shromážděvané od r. 1902 – *Hlava* 2011, 113), okresní hejtman a archeolog Moric **Lüssner**, paleontolog a archeolog prof. Jan Nepomuk **Woldřich**, majitel velkostatku Ruzyně Hugo von **Strassern**, numismatický sběratel Eduard **Haisl**, ředitel cukrovaru v Libici n. C., nebo čelný českoněmecký archeolog a sběratel v Praze a pak v Teplicích Robert von **Weinzierl**.⁹⁴

František **Čermák**, kancelista okresního zastupitelstva v Křivoklátě (bytem na Velké Bukové), daroval roku 1899 numismatické sbírce NM několik mincí ze Stradonic a k tomu píše: „*Mimo těchto mincí mám ještě Markomanské dukátky a několik stříbrných penízků z této doby, avšak ty jsem ponechal u ostatních předmětů, s nimi na Hradišti u Stradonic nalezených, bych tuto sbírku si neroztrhl. Jsou v ní zahrnuty hliněné, kostěné, bronzové a skleněné předměty buď celé neb v kouscích a jest toho větší počet. Také mám větší počet starožitností železných (šipky, hroty na kopí, ostruhy a t..d..) a několik kamených (sekerky, mlaty, kamené koule a t. d.) pak střepiny z popelnic“ na prodej.⁹⁵ A znovu píše ještě po dvou měsících: je spokojen se 35 zlatými za věci koupené do NM. „*Zároveň dovoluji si dle přání zaslati ještě několik kousků a střepin z Hradiště – ty nejlepší co jsem dosud se jich dopídití mohl – a musím podotknout že vzorkovaná neb malovaná střepina velmi zřídka se najde. Ty co se tu a tam nachází jsou skorem vesměs hladké (nezorkované) a nemalované.*“⁹⁶*

Cesty stradonických nálezů do muzejních sbírek

Důležitější než příležitostné dary a nákupy bylo samozřejmě získání velkých sbírek. V případě sbírky Wilhelma Grosseho se to podařilo vídeňskému C. k. **Dvornímu přírodovědnému muzeu** (viz výše). V témž roce 1878 koupilo Přírodovědecké muzeum i sbírku Hochstetterovu, čímž vytvořilo poměrně velkou stradonickou kolekci vystavenou v šesti vitrinách a koncem 19. století mělo ze Stradonic už kolem 20 000 kusů.⁹⁷

92 K ní *Valentová* 2013, 32. Publikovány z ní byly skleněné artefakty (*Venclová* 1990) a mince J. Militkým v roce 2009.

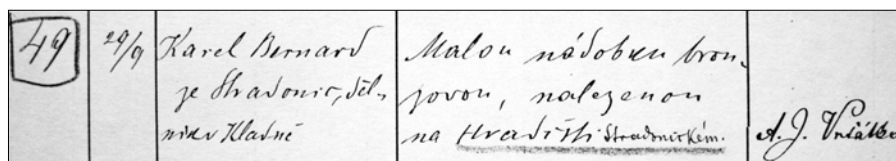
93 M. Lüssner A. Rybičkovi, 10. 9. 1873 – Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond A. Rybička.

94 Větší kolekce, získaná v letech 1881–83, přešla později do sbírek muzea v Teplicích (*Budinský* 1981, 183–184).

95 Křivoklát 16. 9. 1899 (Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 52, čj. 1015/1899).

96 Křivoklát 9. 11. 1899 (Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 52, čj. 1229/1899). Tyto střepy mu ale NM vrátilo (t., čj. 1253/1899) s tím, že nic nového mezi nimi není.

Obr. 26. Záznam o prvním daru ze Stradonic roku 1877 v přírůstkové knize archeologických sbírek Národního muzea

Pražské **Museum království Českého** (Národní) se ke svému stradonickému fondu propracovávalo složitěji, ale nakonec s mimořádným výsledkem. Jestliže dosud získalo z Hradiště jen náhodné drobnosti (1826, 1857 – viz výše), rokem 1877 se otevřel proud nálezů, z něhož ovšem těžili především jiní, zatímco Muzeum – přesněji prof. Josefem Smolíkem vedený Archeologický sbor jako odborný patron archeologických sbírek Muzea, administrativně spravovaných někdejšími Vocelovými spolupracovníkem Františkem Benešem – spíše jen paběrkovalo (soupis přírůstků sbírky od roku 1877 viz v příloze 7). Je ovšem pravda, že finanční možnosti Sboru, zejména v konkurenci s bohatými sběrateli a obchodníky, byly nepatrné.

V říjnu, jak už uvedeno, navštívil Hradiště jednatel Sboru Josef Smolík, jenž už 3. 9. (proč ten odklad?) přijal ze sborové pokladny 3 zl. 28 kr. „za které koupil jsem na Hradišti nad Stradonicemi starožitné předměty“ – „fibuli“ (sponu) za 1,50 zl., pinsetu, kroužky bronzové a jantarové, kostěný korál, 3 železné věci, 11 kostěných hrotů, a k tomu zdarma dostal několik keramických střípků.⁹⁸

Větší nákup provedl na jaře příštího roku kustos archeologické sbírky František Beneš, který už koncem října 1877 předal muzejní sbírce několik drobností ze Stradonic;⁹⁹ nyní za peníze Sboru¹⁰⁰ koupil ve Stradonicích 306 kusů, z toho 22 bronzových, 148 hliněných, 55 kostěných, 7 kamenných, 64 železné.¹⁰¹ Jinak se ale kupovaly zpravidla jen náhodné drobnosti a přijímaly drobné dary.¹⁰²

V jednáních Sboru se objevují Stradonice teprve ve schůzi 26. 10. 1877 (první po letní přestávce), kde byla z Hradiště předložena „malá bronzová okrasa s úškem podoby sploštělého vědérka“, darovaná Karlem Bernardem ze Stradonic, dělníkem na Kladně,¹⁰³ pak „okrasa bronzová“ darovaná p. Majerem, technikem v Novém Jáchymově,¹⁰⁴ a věci přivezené Smolíkem a Benešem; „spolu usnešeno, aby se o tom veledůležitém nalezišti jednalo ve schůzi příští“.

V té (23. 11.) děkoval Berger za další dary ze Stradonic tamnímu bývalému starostovi Lochovskému a svému příteli archeologu Břetislavu Jelínkovi.¹⁰⁵

V muzejní archeologické sbírce v době Benešově byly stradonické nálezy podle dobového zvyku rozděleny podle suroviny, tedy zamíchány mezi ostatní materiál a tak i vystaveny ve staré muzejní budově na Příkopě. Teprve další správce sbírky Václav Schulz v 80. letech pochopil význam celků z jednotlivých lokalit a stradonické nálezy (tak jako jiné významnější) opět vytrídil a spojil dohromady.¹⁰⁶

Všechny zmíněné drobné akvizice byly překonány, když Muzeum čtvrt století po prvním nálezů získalo rozsáhlou a kvalitní sbírku Bergerovu. Prodlevu způsobil fakt, že Berger byl sice až do března 1896 členem správního výboru muzejní Společnosti, přesto ale byl především soukromým sběratelem,

97 K této sbírce Michálek 1999, 15; Valentová 2013, 35.

98 Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 5, č. 406 (účty Sboru za rok 1877). – Ke všem uvedeným přírůstkům sbírek NM viz též příloha 7.

99 Časopis Národního muzea 51, 1877, 672.

100 Od předsedy sboru prof. J. Emlera dostal 10 zl. a pak ještě 21 zl. k zakoupení starožitností stradonických: Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 5, č. 407 (účty Sboru za rok 1878).

101 Zpráva o příspěvcích sbírek archeologických od května 1877 – do konce dubna 1878 (Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 4, č. 344). Též Časopis Národního muzea 51, 1877, 672–673.

102 Např. 2. 4. 1878 vyplaceno Fr. Vláškově za 143 předměty z Hradiště 9 zl., 11. 4. témuž a Fr. Kinskému 12,20 zl. (doklady jako v předchozí pozn.). 26. 4. záznam o zakoupení 300 věcí z Hradiště, 7. 6. zakoupeno 216 kusů odtud za 16 zl., další koupě 5. 7., pak už nákupy končí.

103 Zápis ze schůze (Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 1, č. 13d); v tištěné zprávě o ní v Památkách archeologických nepřesně uveden „Bernard z Kladna“. Dále Časopis Národního muzea 51, 1877, 672.

104 Tak v zápisu ze schůze a v tištěné zprávě v Památkách archeologických 11, 44; v přírůstkové knize ale uvedeno rovněž jako dar Bernardův.

105 Anonym 1877g, rovněž zápis ze schůze, ačkoli ve zprávě o schůzi v Památkách archeologických (Smolík 1878a) není o tom žádná zmínka.

106 Sklenář 2014a. Přehled starších stradonických akvizic NM podává příloha 7, k nim též Valentová 2013, 29–30.

Obr. 27. Sv. Jan pod Skalou na počátku 20. století: v popředí kaple s hrobkou Bergerů, vzadu poutní kostel, mezi nimi zámek – bývalý klášter

zprávu o proběhlých jednáních s archeologickou komisí akademie, pověřil správní výbor své předsednictvo, „aby v příhodné době podalo zemskému výboru žádost, by sbírky ty nákladem země pro Museum byly zakoupeny, a když by to nebylo možné, tedy alespoň nejzávažnější věci z nich jako jsou nálezy Stradonické (...)“.¹⁰⁷ Bylo totiž zřejmé, že částka potřebná k získání byť jen výběru z rozsáhlé sbírky by přesahovala finanční možnosti Muzea, tím spíše když nedávno (1893) po vleklé „aféře“, týkající se právě značné ceny, byla už za Píčovou významné spoluúčasti na jednáních zakoupena sbírka Čeňka Ryznera.

(Cena byla ostatně problémem i pro případné kupce z ciziny. Píč psal v roce 1897 Hlávkovovi, že byl v Berlíně a mluvil s archeologem Adalbertem Vossem, ředitelem tamního významného Etnologického muzea /Museum für Völkerkunde/, svým dobrým známým, jenž prý prohlásil, že „nemá v úmyslu zahrabat své peníze do Stradonic“; čekal, že Berger mu dá nějakou kolekci ze Stradonic darem a přijal by ji rád i od pražského Muzea, za peníze ale nic nakupovat nebude.¹⁰⁸ Vídeňské Přírodovědné muzeum ovšem mohlo mít zájem větší.)

Správní výbor Muzea se tedy obrátil na zemský správní výbor (výkonný orgán zemského sněmu) a rovněž na Píče, jehož přípisem z 28. 3. 1897 zmocnil jednat přímo s dědicem dr. Š. Bergera (jeho bratrem Vilémem) o koupi sbírky, v níž „nachází se velmi značný počet velice vzácných nálezů archaeologie praehistorické, hlavně z hradiště stradonického, které nepochybně při úředním projednání pozůstalosti zvěčnělého prodány budou.“¹⁰⁹

O prohlédnutí archeologické části sbírky ve Sv. Janě, pořízení jejího základního inventáře a finanční odhad – pořízení „Taxačního katalogu“ Bergerových sbírek jako podkladu k jednání o její koupi¹¹⁰ požádal správní výbor NM ředitele Městského muzea v Praze Břetislava Jelínka. Sbírká prehistorická, jejímž těžištěm byla stradonická kolekce, čítala 20 565 kusů a odhadnuta byla na 25 000 korun. Nakonec se obě strany sešly na ceně 33 000 K, na jejímž zaplacení se zemský výbor usnesl 16. 6. 1898.

V červenci 1898 byla sbírka převzata zemským výborem a předána Národnímu muzeu proti reversu jako depozitum v majetku země České. (Toto právní postavení Bergerovy sbírky trvalo až do zestátnění NM v roce 1949.) Tady byla po převezení ze Sv. Jana uložena k úschově do pravěkého oddělení a ovšem ihned využita (po pořízení seznamů – archeologickou část sepsal B. Jelínek – a dílenské a laboratorní přípravě prováděné V. Landou) k doplnění expozice českého pravěku.¹¹¹ Když pak J. L. Píč vydával

který se o své zisky nehodlal s Muzeem dělit. Ve veřejné paměti byl ovšem jeho vícekrát vyjádřený záměr věnovat v budoucnu své sbírky Muzeu. V roce 1897 však Berger poměrně náhle zemřel, aniž toto přání právně zakotvil, a nikdo z dědiců sběratelské zájmy ani vztah k Muzeu neměl.

Archeologická část jeho sbírek byla příliš významná na to, aby byla pro Muzeum ztracena. Proto hned po Bergerově úmrtí jednala o jejich osudu Archeologická komise České akademie z iniciativy svého jednatele prof. J. L. Píče (z jehož podnětu komise resp. akademie zřejmě už v roce 1895, ještě za Bergerova života, podnikala určité kroky v tomto směru); šlo o jejich záchranu před prodejem do ciziny, případně přímo o jejich zakoupení pro Muzeum. Když čtyři dny po Bergerově smrti (26. 2.) ve schůzi správního výboru Muzea dr. F. L. Rieger upozornil na nutnost tyto sbírky získat a jednatel podal

107 Zápis ze schůze 26. 2. – Archiv NM, fond Registratura, kart. 48, nečísł.

108 Píč Hlávkovovi 12. 6. 1897 – Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond J. Hlávka. Od Bergera ovšem Prehistorické oddělení Etnologického muzea nedostalo nic, pak ale získalo ještě do konce století dary a koupěmi menší kolekci průměrné hodnoty (Filip 1931, 65).

109 Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 46, čj. 488 (28. 3. 1897).

110 Archiv NM, registratura pravěkého oddělení, 1898. Dobový opis v archivu oddělení pravěku a antického starověku NM. Zběžný katalog sestavený podle vitrin Bergerovy sbírky a podle druhů je zde provázen dalším seznamem („Sbírka Bergrova zakoupená zemským výborem“), seřazeným podle lokalit.

111 5. 11. 1898 žádalo muzeum zemský výbor o čtyři pultové skříně pro vystavení stradonických věcí z Bergerovy sbírky (Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 50, čj. 1872).

monografii o Stradonicích (*Píč 1903*), založenou do značné míry na Bergerově sbírce a plnící podmínku jejího vědeckého zpracování, kterou Muzeum přijalo při jejím převzetí, uvedl knihu věnováním zemskému výboru, díky jemuž se celý tento mimořádně významný fond v Čechách zachoval.

Podle předávacího seznamu, který ve více opisech prošel různými úředními cestami,¹¹² zabírala jen stradonická sbírka u Bergera 11 vitrin, 7 stolů a řadu tabulí s našitými předměty – celkem 14 200 kusů (včetně kamenných nástrojů neolitu či eneolitu, zlomků mazanice či dřeva a 660 falz). Rozsahem se s ní mohla měřit jediné kolekce vídeňského Přírodovědného muzea. Její inventář zpracoval A. Stocký během roku 1913,¹¹³ stradonická část v nové evidenci zabrala 5 954 inv. čísel (22 308 kusů).¹¹⁴

Drobné dary a koupě pokračovaly ovšem ještě i v té době,¹¹⁵ podobně jako v případě jiných muzeí českých¹¹⁶ i cizích,¹¹⁷ jejichž stradonické kolekce jsou samozřejmě mnohem menší a zčásti byly získány i v době po r. 1900.

INTERPRETACE

Interpretace archeologická

Mimořádné nálezy na Hradišti u Stradonic vedly samozřejmě od počátku k úvahám o **charakteru** této lokality; pouhé konstatování doby Vocelovy, že jde o hradiště, už nestačilo. První úvahu předložil Štěpán Berger, když v článku v listu *Pokrok* již týden po nálezů pokladu (*Berger 1877*) zdůraznil, že toto místo „nebylo (...) pouze sídlištěm a obětištěm, nýbrž i znamenitým místem továrním a tudy i obchodním“. Následující záplava nálezů vyvolala i romantické domněnky, že jde o velké pohřebiště či bojiště, ale Osborne soudil podle typového složení nálezů na opevněné sídliště usedlého zemědělského lidu, což potvrdila už raná pozorování naprostého nedostatku zbraní a výjimečnosti lidských pozůstatků ve zdejším nálezovém fondu (*Osborne 1878a, 7*).

Berger se jako první vyjádřil i k otázce **trvání a kontinuity osídlení**: ve schůzi 23. 11. 1877 (*Anonym 1877g*) vyložil situaci pozorovanou v dílčích výkopech tak, že ve vyšších i nižších vrstvách a na všech místech Hradiště se vyskytují shodné nálezy, dokládají tedy nerušené obývání jednoho národa po celá staletí: „starožitnosti nalezené na Hradišti přičítá lze jediné době kulturní“.

Tuto otázku rozvedl podrobněji Osborne (1880a, 8), když v podstatě potvrdil Bergerův názor: „*Die Erdschichte, in der alle diese Gegenstände gefunden wurden, die sogenannte Culturschicht, ist ziemlich mächtig, doch sind die Artefacte in derselben gleichmässig vertheilt, so dass man zwar schliessen muss, der Ort sei sehr lange Zeit hindurch bewohnt gewesen aber keinerlei Anhaltspunkte für die Annahme gewinnt, dass dies zu verschiedenen Zeiten, die durch lange Zwischenräume von einander getrennt waren, erfolgt sei.*“ Svůj názor podepřel poukazem na hojně nálezy keramiky, která na rozdíl od bronzů byla vyráběna i spotřebována na místě a svědčí tedy o dlouhodobém osídlení (*Osborne 1880a, 13*).

Zároveň si však byl Osborne, jenž se dříve hodně věnoval hradišti na Zámkách u Bohnic, vědom problematičnosti výkladu takovýchto lokalit: „*Vůbec se mi zdá posouzení nálezů z hradišť a míst sídlení*

112 V registratuře NM (Archiv NM, kart. 53, čj. 41/1900) je uložen „Opis inventáře archaeologicko-praehistorické sbírky z pozůstalosti Judra Štěpána Bergra, nákladem zemským zakoupené a odevzdané k opatrování Museu král. Českého“ o rozsahu 24 str. fol., opravený a potvrzený král. českou zemskou účtárnou 30. 12. 1899 a zasláný do NM zemským výborem 9. 1. 1900.

113 Archiv NM, fond Registratura, čj. 1117, 1834, 2371 a 2553/13.

114 Sbírkou zatím nebyla podrobněji publikačně popsána (s výjimkou keramiky, jež tvoří těžiště zpracování stradonické keramiky ze starších sbírek NM – *Valentová 2013*, ke sbírce samé 21–24); i jinak k ní bylo publikováno jen málo (starší historii sbírky, zejména okolnosti její cesty do NM, velmi podrobně uvádí *Adámek 1914*; srov. *Sklenář 2003, 20*).

115 Např. Adolf Körber, student reálky v Praze, daroval 2 stříbrné mince a střepey ze Stradonic (*Památky archeologické 19, 1900, 349*).

116 Stručný přehled podává *Čižmář 2011, 475* a *Valentová. 2013, 30–32*. Z publikovaných lze uvést Beroun (*Sklenář 1978, 12, 22–26*), Brno (*Čižmář 2011*), Čáslav (*Valentová 2014*), Rakovník (*Skutil 1928b*), Teplice (*Holodňák – Waldhauser 1977*; *Budinský 1981a,b*).

117 Přehled: *Valentová 2013, 35–36*. Zejména jde o Vídeň – sb. Hochstetterova a Grosseho (*Michálek 1999, 15*), Drážďany – hlavně ze sb. Osbornovy (*Blažek – Dobeš 1993, 5–8*), Mohuč – sb. Forrerova (*Karasová – Schönfelder 2004*). Svědectví tisku o rozprodávání nálezů (hlavně ovšem obchodníkům a sběratelům) se zmiňovalo i o prodeji snad až do Londýna. *Valentová 2013, 36* považuje možnost stradonických nálezů v British Museum za pochybnou s odkazem na pouze obecné zmínky o Stradonicích v průvodci po sbírkách z r. 1925; text (podle 1. vydání – *Smith 1905, 65, 75, 87*) je skutečně pojat obecně s rámcovými odkazy na vitríny, ale formulace nevylučuje, že se tu skutečně mohlo objevit něco z keramiky či železných nástrojů. Citovaná informace J. Břeně souvisí nejspíše s jeho pobytem v Anglii v roce 1966.

mnohem těžší než těch z hrobů, protože u těch druhých se předměty vyskytují v původní poloze společně, kdežto na povrchu hradišť a sídlišť hrozí nebezpečí, že se najdou předměty ze zcela různých dob vedle sebe a mezi sebou, odtud také tak velmi rozdílné názory na stáří těchto hradišť.¹¹⁸

Neméně náročnou otázkou bylo **datování** lokality. Různí autoři konstatovali, že na Hradišti je zastoupena doba kamenná, bronzová i železná, šlo ovšem jen o povrchní pohled. Už výše citovaný Berger si na základě nálezů učiněných během prvních tří měsíců výkopové aktivity uvědomil, že kamenné artefakty jsou tu jen ojedinělé, bronzové se omezují na ozdoby, zato železné jsou tu hojné všude – tedy „nález na Hradišti položití dlužno do **nejmladší doby železné**“, jejíž lid zde dlouho klidně bydlel, razil i vlastní mince, jeho obživou byly „orba, řemeslo a průmysl“.

Většina úsudků však zůstávala v obecné rovině, aniž šla archeologicky do hloubky; nesystematicky hromaděný a zase unikající materiál to ostatně příliš nedovoloval. Spíše výjimečně poukázal Osborne (1880, 22–23) na podobnost železných nástrojů s nálezy z nákolní osady La Tène; několik set spon většinou železných patří také až na pár výjimek k laténské kultuře, nemluvě o jiných předmětech laténského charakteru.

Ještě spíše bylo možno využít početné keramiky a naštěstí se tu objevil i badatel zkušenější v tomto směru než jiní – už zmíněný Ludvík Šnajdr, jenž v dubnu 1879 navštívil Prahu a po upozornění redaktora Památek archeologických Josefa Kalouska na svérázný vzhled keramických střepů z Hradiště (zůstávajících dosud ve stínu bronzů a kostěných artefaktů) zajel do Stradonic v době jarní orby a nasbíral zde velkou kolekci (od stradonického starosty dostal zároveň sběry učiněné jeho čeledíny na Hradišti).¹¹⁹ Nalezl bronzové spony, železné věci, stříbrnou minci, ale především četné zlomky keramiky, z nichž – díky svým zkušenostem s keramikou, vytvářeným už koncem 50. let v opozici k obvyklému ignorování tohoto materiálu – poznal, že stradonická keramika je shodná s nálezy z Nového Bydžova (k těm pak Šnajdr 1881; *týž* 1882) či několika dalších lokalit, které už měl ve své sbírce, a že jde pro Čechy o novou, dosud neznámou resp. nespecifikovanou skupinu pravěkých nálezů.

Výsledkem jeho úvah byl nový pokus o roztržidění keramiky: po původních dvou skupinách – pravěké a slovanské tj. raně středověké –, které odlišil už jako student v 50. letech, vypracoval nyní sled šesti skupin, které stručně popsal v dopise berlínskému prof. Rudolfovi Virchovovi, hlavě německé archeologie (s nímž byl v korespondenčním a publikačním styku proto, že kladný postoj k existenci neolitu v Čechách mu uzavřel přístup do Smolíkova Archeologického sboru a jeho Památek).¹²⁰ Dopis publikovaný v orgánu Berlínské antropologické společnosti specifikuje po dvou pravěkých typech a před třemi typy středověkými a novověkými novou epochu ve vývoji předhistorické keramiky v Čechách: III. **typ stradonický**, řazený jím (vzhledem k římskému podílu na stradonickém inventáři) do 3.–5. stol. po Kr.¹²¹ a na jiném místě charakterizovaný jako „hlazené nádoby na kruhu točené, provázené zbraněmi železnými, šperky z bronze cínové, doba II. až V. století po Kristu“.

Pojem se ujal a už po roce 1880 se objevila i formulace „stradonická doba, období“, hlavně ovšem v pracích autorových jako domácí synonymum pro celý latén (Šnajdr 1881; *týž* 1882), zatímco později Jan Nep. Woldřich (1894, 221–222) neúspěšně razil pro celé toto období v Čechách včetně Stradonic název „doba duchcovská“ (Duxer Zeit).

K tomuto tématu se pak Šnajdr vracel v následujícím roce (kdy se stal členem berlínské společnosti) dalšími dopisy a příspěvky (Šnajdr 1880a,b; k tomu Sarnow 1880) spolu se zásilkami keramického materiálu a fotografií. Nakonec (Šnajdr 1891, 67) své poznatky shrnul do lapidárního konstatování, že nálezy ze Stradonic „vykazují téměř vesměs tvary rázu la Tène“ a Hradiště „vším právem nazývati můžeme českým Bibrakte“.

Smolík (1888, 230), který už označil Stradonice za nejvýraznějšího zástupce kultury laténské v Čechách a podle římské minority v nálezovém fondu dospěl k závěru, že tato kultura je všude provázena římskými památkami, počítal s jejím vznikem ve 2. stol. př. Kr. a trváním po několik století vedle římského kulturního prostředí.

118 W. Osborne L. Šnajdrovi, Drážďany 23. 4. 1880 (Muzeum hl. m. Prahy – odd. archeol. sbírek, fond J. A. Jíra, fasc. 85/I).

119 Šnajdr 1879, 19; *týž* 1911, 59; Hlava 2011, 117.

120 Jičín 26. 6. 1879 (Šnajdr 1879).

121 Šnajdr 1879, 20: „III. Typus Stradonice. Geglättete Gefässe auf der Scheibe geformt, Verzierung senkrecht, Henkel und Buckel fehlen, ebenso Graphitanstrich, dafür häufig Zusatz von Graphit zur Masse. Bemalte Gefässe. Beigaben: Waffen von Eisen, Schmuck von Zinnbronze. Dauer III. bis V. Jahrhundert n. Chr.“ Totéž pak Šnajdr 1881, část „Hroby ze Stradonické doby a příslušná osada u Nového Bydžova“, s. 2. – V cit. dopise Šnajdr rozvádí jeho charakteristiku: keramika téměř vždy na kruhu vyrobená, hladká, netuhovaná (ačkoli častá příměs tuhy v keramické hmotě), bez uch a vypulín, jen někdy svísele rýhovaná či malovaná nejčastěji bíle nebo světle na tmavém podkladě; bronzy zkoumal chemicky – ani stopa olova či zinku.

Ze všeho je vidět, jak názory na zařazení a datování Stradonic komplikoval tehdejší archeologii občasný výskyt věcí naznačujících spojitost s kulturou **římských** provincií, tehdy vlastně jediný přesněji datovatelný prvek. Také ten můžeme stopovat hluboko nazpátek. Dne 5. 8. 1818 si zapsal mladý Eugen hrabě Černín z Chudenic do svého deníku: „*Bey Nischburg wurden nun mancherley römische Alterthümer, kleine Geräthe etc. ausgegraben, wahrscheinlich eine Beute der Marcomanen.*“ Tato klasifikace patrně nepocházela od něho, spíše ji přičtíme jeho učenému vychovateli Josefu Dobrovskému. Zdůvodnění je celkem prosté a jistě nikoli hlouběji archeologické: předměty dávnověké a přitom poměrně dokonalé (nejspíše se tu náhodně našly nějaké bronzky) mohly být jediné římské, a protože v té době tu podle kronik žili a s Římany bojovali Markomané, šlo tedy samozřejmě o jejich válečnou kořist.

Archeologové po roce 1877 však měli už mnohem jasnější představu, s níž např. *Hochstetter 1878b* po shlédnutí části Bergerovy sbírky konstatoval četné věci římského charakteru, i když domácí keltský prvek je mnohem silnější; totéž *Šnajdr 1879* či *Undset 1882, 49*. Osborne (1880, 23) soudil o nálezovém fondu ze Stradonic jako celku, že „*sein Typus in Allgemeinen mit demjenigen übereinstimmt, der die prähistorischen Gegenstände aus der Tène-Gruppe charakterisirt, dass aber der Einfluss der classisch-römischen Cultur auf die vorkommenden Artefacte weit ausgeprägter ist, als dies bei den Funden aus dieser Gruppe in der Regel der Fall zu sein pflegt.*“ Tito autoři byli proto také ochotni klást Stradonice zhruba do 1. stol. př. Kr. až 1. stol. po Kr.

Jinak viděl situaci Šnajdr, opírající se o římské mince jako datovací pomůcku: stradonické nálezy podle něj sestávají „*částečně z výrobků římských z doby posledních císařů, mezi nimiž nalezena byla i silně otřená a provrtaná, tedy na krku nošená mince Konstantina (ve sbírce p. Grosse v Nové Huti)*“, což dokazuje, „*že musíme položit výrobu předmětů zde nalezených do III.–V. století po Kristu.*“

Úkaz, že velická většina předmětů nalezených v Stradonicích zhotovena jest slohem La Tène, jež švýcarští antropologové do posledních dob před okupací římskou kladou, nemůže nás mýlit, neb s předměty těmi vyskytující se výrobky římské ukazují, (...) že výroba domácí utkvěla po více století na těchže formách.¹²²

S chronologií Stradonic na přelomu doby laténské a římské se snažil vyrovnat i Břetislav Jelínek: soudil, že na počátku 1. stol. po Kr. pronikla do střední Evropy římská kultura a jejím vlivem na zdejší kulturu laténskou vznikla kultura římsko-laténská, kdy už byly užívány peníze a Stradonice se staly místem výroby už skoro tovární, pro obchod a vývoz (u nás se podobné výrobky téměř nenajdou). Trvala do 3. a snad až do 5. stol. po Kr. a skončila zřejmě po pádu římské říše; průmyslový lid stradonický pak splynul s domácím obyvatelstvem. Stradonice samy musely podle něj začít už dříve (*Jelínek 1884, 189–190*), protože zde měly být nalezeny římské mince ještě republikánské – tedy rozhodně z doby před Kristem, jejich rozkvět jako průmyslového města pak spadá do 2.–4. stol. po Kr., kdy se pod importovanými kulturními vlivy římskými i helvétsko-keltskými (laténskými) stalo unikátem v Čechách; možná, že svým trváním zasáhlo ještě do 5. stol., jak ukazují železné hroty kopí aj. a hlavně bronzový předmět se zobrazením Agnus Dei (od sběratele Grosse jej koupilo vídeňské Přírodovědné muzeum), ale do hradištní periody již nedosáhlo. Zdejší výrobky jsou jinde v Čechách neznámé (u jemnějších kovových výrobků je přípustná analogie se snad trochu starší lokalitou La Tène, římské mince jsou na obou místech zhruba současné); export mířil asi na sever, ale soužití s domácí kulturou se jeví zejména v keramických tvarech a výrobní technice.

Z toho všeho vycházel později i závěr J. V. Želízka (1897a, 104): „*Hradiště Stradonické, nejspíše rázu bojského, vykazuje různé charakteristické římské starozitnosti, čímž dá se soudit na proniknutí vlivu tohoto i do Čech. Tudíž zde tvoří doba la tenská jakýsi přechod k římské.*“

Problém s opakovaným uváděním římského podílu na stradonickém fondu má několik podob: jednak tradiční představu, že kterýkoli dokonaleji vyrobený předmět pochází od Římanů, u předmětů bezpečně pocházejících z doby či přímo prostředí římského pak otázku, zda opravdu pocházejí z Hradiště – mohlo by také jít o nálezy z prostoru obce Stradonic a břehu Berounky pod Hradištěm, kde se později objevilo celé sídliště z 1.–2. stol. po Kr. a jednotlivé žárové hroby, nebo vůbec odjinud (srov. *Droberjar 2002, 314*).

Že problém, zda Stradonice začaly jako keltské či už jako germánské, zůstal pro německou archeologii nedořešen, svědčí vystoupení G. Kossinny, duchovního otce příštího období německé archeologie na 26. antropologicko-archeologickém sjezdu v Kasselu v srpnu 1895 (adorované později jeho přívrženci jako „kasselská přednáška“); tady Kossinna položil základ své „sídelní archeologii“ postulátem o totožnosti archeologické kultury a etnika a dotkl se i Čech, kde sice viděl první Germány v Dobřichově, ale uvažoval v naznačeném smyslu také o Stradonicích (*Kossinna 1895, 110*).

122 *Šnajdr 1881*, část „Hroby ze Stradonické doby a příslušná osada u Nového Bydžova“, s. 2.

Ve srovnání s početným zaručeně místním, tedy laténským keramickým materiálem měly pro datování lokality jen zcela okrajový význam na jedné straně kamenné (broušené) artefakty (e)neolitické, které tu podle všeho představovaly ojedinělé intruze (osídlení těchto období nebylo na Hradišti zachyceno ani později a už Šnajdr zdůrazňoval, že sám na Hradišti nenašel nic staršího než stradonický typ), na druhé straně nálezy raně středověké, které už tehdejší archeologové byli schopni rozpoznat v keramice pod virchowovským termínem „Burgwalltypus“ – „**hradištní typ**“ (spíše než jako Šnajdrův „typ budečský“ – termín, který se neujal¹²³). Ten se objevil ve sbírce Bergerově i ve starých akvizicích NM. Tyto roztroušené jednotlivosti však souvislé osídlení Hradiště nedoložily, i když později Píč v recenzi Šnajdrových námitek vůči některým místům své knihy (*Píč 1904*) uváděl k mohylám, jež už dříve zkoumal na Lísku proti Hradišti, že „*mají úplně povahu mohylek se spalováním z poslední doby pohanské, že jsou tedy současny s vrchní vrstvou na Stradonicích*“. Tím ovšem nemínil vrstvu kulturní/sídlitní, nýbrž půdní, jak vyplývá už z jeho formulace v uvedené knize (*Píč 1903, 4*), že „*ve svrchní vrstvě nalezeny v keramice a drobných předmětech stopy tak zvané české doby hradištné, ale nevelké stopy ty svědčí pouze o nepatrném osídlení z české doby knížecí*“, což naopak Šnajdr (*1904, 1*) popírá z toho důvodu, že on sám na Hradišti nenašel žádné takové doklady ani přímo v terénu, ani v materiálu sbírky Lehmannovy či Grosseovy (*Grosse 1880?, III* ale sám uvádí nálezy keramických zlomků), naproti tomu ale už při své poslední návštěvě Hradiště v březnu 1881 viděl navážet z údolí – prý „*z obce stradonické*“, tj. buď ze vsi, nebo z obecních pastvin, jež ale blíže neurčuje – hlínu obsahující četné raně středověké keramické střepy na pole dr. Šubrtu z Prahy (majitele statku ve Stradonicích), kde potom Píč v roce 1894 také kopal (*Tieftrunk 1895, 36*). Píč (*1904*) oponoval tím, že sám objevil v poloze nad „*vysokou mezí*“ ohniště s hradištní keramikou, které tam jistě nebylo dovezeno s hlínou. Otázku primárnosti raně středověkých nálezů na Hradišti tedy nebylo možno rozhodnout.¹²⁴

Interpretace (etno)historická

Od časů Václava Hájka z Libočan, Adama z Veleslavína a Martina Kuthena bylo obecně známo a přijato, že před Čechy žili v této zemi Markomané a ještě před nimi Bójové či Bojemové. Snaha raných romantických vlastenců připravovala půdu pro přijetí jejich podílu na dávných památkách země tím, že se snažila argumenty hlavně filologickými oba „*národy*“ a zejména Bóje poslovanštit (jméno Bojů, tehdy krátce psané podle latinských pramenů, se odvozovalo od českého „*boj*“). K nim patřil i Antonín Jungmann, zdánlivě první, kdo připsal Stradonice Keltům svým úsudkem, že „*Hradiště to jmenované, i stejná jiná, již bez pochyby před Marobudem v zemi bylo, a Bojům náleželo (...)*“ (*Jungmann 1824, 63–64*). To je ovšem dnešní interpretace: Jungmann ve skutečnosti dokazoval, že Bójové byli Slované. Jednoznačně pro tuto oblíbenou domněnku argumentoval později spisovatel a slovníkář Josef (Vrantovič) Franta Šumavský, když dovedl, „*že Bojové, Markomané čili Marované a Čechové jsou pokolení téhož kmene, t. j. slovanského čili slavského nebo slovanského*“ (*Franta 1833, 27*). V tom se odráží oblíbená myšlenka 18. a ještě raného 19. století o slavinitě Svěbů, s níž později operovali už jen slovanští fantasté typu Jana Kollára či A. V. Šembery.

Romantická archeologie jak známo považovala za nejvyšší cíl určit, kterému „*národu*“ ten či onen nález nebo lokalita náleží. Není tedy divu, že i v případě Stradonic se snažila přinést řešení. Nebylo to ale hned. Klasik starší fáze romantické archeologie Matyáš Kalina z Jäthensteinu se ve svém základním tištěném díle (*Kalina 1836*) hradišti téměř nezabýval a ani v materiálech k jeho druhému, nedokončenému spisu o hradištích není o Stradonicích více než dvouřádková poznámka. Úkol vyrovnat se s touto lokalitou připadl tak teprve badateli o generaci mladšímu, Janu Erazimu Vocelovi.

Rovněž o Vocelově návštěvě Stradonic v roce 1851 už byla zmínka; zde je třeba doplnit výše uvedený citát větou: „*Mince i bronzy tyto sahají původem svým do pradávné předslavanské doby vlasti naší (...)*.“ Tady Vocel posouvá možnost datování hradiště hlouběji do pravěku ve srovnání s těmi, kdo je dříve považovali za středověký hrad či památku starých Čechů; mluví sice jen obecněji o předslavanské době, ale na základě četných nálezů zlatých „*duhovek*“, jež o rok dříve obecně popsal u nás poprvé jako mince keltské (*Vocel 1850, 108–109*), uvažoval nepochybně o keltské příslušnosti Hradiště. Jasně to pak formuloval ve studii o keltských hradištích, která pak přešla do jeho životního díla – *Pravěku země české: „... zlaté*

123 Je třeba mít na paměti, že před dobřichovskými objevy 90. let nebyla v českém materiálu vyčleněna doba římská, proto u Šnajdra po III. typu stradonickém následoval IV. typ budečský – raný středověk.

124 Šnajdr ovšem argumentoval proti slovanskosti Stradonic ještě doklady o tom, že „*chýše zdejší upleteny byly právě tak ze silného proutí, jako chýše v neolithických osadách*“, kdežto budovy na slovanských hradištích byly roubené (*Šnajdr 1881, část „Hroby ze Stradonické doby a příslušná osada u Nového Bydžova“*, s. 2).

a stříbrné mince, kterýchžto ráz o keltickém původu jich zjevné svědectví dává. Těmito okolnostmi podstaty nabývá domněnka, že na Hradišti ohrada a snad i hlavní středisko okolních kmenů bojských se nalezalo.“¹²⁵

Totéž stanovisko pochopitelně zaujal Vocelův nejbližší spolupracovník František Beneš („*unsere sogenannte keltische Burgwälle am Plešivec, Třemšín, Hradišt bei Hostěmic, Bukovec, Nižburk /.../*“ – Beneš 1866), ale stejně tak soudili Wenzel Dressler a Johann Kiemann ve svém souběžném pojednání o českých hradištích, na základě vlastního pozorování: „*Zahlreiche Reste von Gräben und Wällen sind auf diesem Gipfel anzutreffen, während die Umgebung eine Menge von bronzener Geräthschaften, goldener und silberner Münzen unzweifelhaft keltischen Ursprungs finden*“ (Dressler – Kiemann 1867, 196). Keltská příslušnost byla uznávána i v zahraničních pracích (např. *Andree* 1871, jenž v přehledu českých hradišť s kamennými valy uvádí i keltské hradiště Nižburk).

Do pozitivistického období tedy Stradonice vstupovaly už s etiketou **keltské** lokality, což vzápětí posílil výjimečný nález mincovního pokladu i další případné charakteristiky (absence zbraní svědčí pro dlouhé klidné období, tedy ne markomanské ani české, ale spíše bojské). To samo o sobě ale nezvyšovalo zájem o ni, protože jisté zaujetí romantické archeologie pro Kelty, představované u nás v druhé romantické generaci Vocelem, bylo obecně na ústupu (kromě Francie, kde zájmu o Galy¹²⁶ konkurovali jen Římané a ovšem paleolit) a u nás ani v nastupujícím pozitivistickém období nemohlo konkurovat hlavním stranám zápasu o interpretaci nálezů – slovanské a germánské (české a německé). O definitivní spojení Stradonic s Kelty se však vedle tradičního vocelovského numismatického hlediska nově přičinil ještě druhý, archeologicky významnější aspekt – ztotožnění laténské kultury s Kelty.

Pojem laténské kultury sám o sobě se formoval od převratných objevů v „nákolní osadě“ La Tène (původně pomístní jméno mělčiny na Neuchâtelském jezeře v západním Švýcarsku)¹²⁷ od roku 1857: tamní nálezový fond, třebaže náhodně vzniklý (systematičtější vykopávky probíhaly až 1875–76 a 1880), zaujal místní i evropské badatele už v 60. letech – kdy jej mohli vidět na světové výstavě v Paříži 1867 – jako jediný příklad „nákolí“ z doby železné: připomeňme, že i z toho důvodu se právě v Neuchâtelu roku 1866 sešel vůbec první antropologicko-prehistorický světový kongres, jehož prezident, geolog a archeolog Edouard Desor v té době zdejší objevy uveřejňoval.¹²⁸ Na tomto základě rozdělil švédský archeolog Hans Hildebrand roku 1872 a pak ve sborníku stockholmského kongresu 1874 evropskou dobu železnou na dva kulturní celky – halštatský a laténský.

Problémem zůstalo předpokládané spojení nově formulované laténské kultury s Kelty; na jedné straně toto spojení prokazoval už Gabriel de Mortillet na kongresu v Bologni 1871 podle shody nálezů z oblasti řeky Marny v Champagne a poetruských z italského Marzabotta, na druhé Hans Hildebrand roku 1872 soudil, že tato kultura je sice původně keltská, pak ale byla částečně převzata a modifikována Germány. Rozhodující pro vítězství keltské alternativy bylo stanovisko norského badatele o evropské době železné Ingvalda Undseta v roce 1881¹²⁹ (ten ovšem zároveň upozornil, že přítomnost laténské kultury nemusí znamenat přímo přítomnost Keltů) a v nemenší míře i stratigrafie objevená v eponymním nalezišti počátkem 80. let místním učitelem Emilem Vougou, jež prokázala předřímské stáří laténské kultury. Keltskou atribuci dovršila práce Victora Grosse, vykládající už slavnou lokalitu La Tène jako oppidum keltského kmene Helvetů (*Gross* 1886). U nás pak Ludvík Šnajdr spojil „stradonický typ“ s laténskou kulturou, a to od té doby nebylo zpochybněno.

Závěry ze západní Evropy nemusely ovšem zcela platit v Čechách, proto názory badatelů 70. a 80. let nebyly v názoru na keltskou klasifikaci Stradonic jednotné – už kvůli minoritní složce fondu s protějský v inventáři římských provincií. (Ta ostatně byla i v La Tène a vedla nakonec k závěru, že osídlení mělo dvě fáze – galskou a římskou.) Byly publikovány různé úvahy s různými výsledky, ovlivněnými tím, že nálezový fond byl nyní mnohem pestřejší než donedávna výhradní „barbarské“ mince. Hochstetter (1878b; viz příloha 8) na jejich základě nedovedl rozhodnout, protože v nich nacházel keltský i germánský charakter. Podobně dopadla i historická analýza, o kterou se pokusil W. Grosse (*Anonym* 1880?, I–III – viz příloha 11): připouštěl osídlení Hradiště v době keltských Bójů (jejíž počátek není znám, ale mohla trvat několik století a končila s přelomem letopočtu), nebo v době germánských Markomanů, trávající

125 *Vocel* 1865, 259–260; *tjž* 1866(–8), 111.

126 Např. A. Bertrand (*Archéologie celtique et gauloise*, 1884), později J. Déchelette.

127 O lokalitě informoval domácí archeologii později a souhrnně *Smolík* 1888. O historii výzkumu La Tène podrobněji pro českého čtenáře *Sklenář* 1979, 233–242.

128 V roce 1864 francouzsky (*Les constructions lacustres du Lac de Neuchâtel*), 1866 německy (*Die Pfahlbauten des Neuenburger Sees*).

129 *Jernalderens Begyndelse i Nord-Europa*; Evropě tuto práci zpřístupnil německý překlad – *Undset* 1882.

Obr. 28. Markomanský bojovník na ilustraci ke kritickému rozboru Hájkovy kroniky (Dobner 1761)

asi 400 let (1–4. stol. po Kr.), přičemž tehdy mohlo existovat spojení Hradiště se švýcarským La Tène, kde se našly úplně stejné předměty jako tady. (I když samozřejmě s rozdíly: v La Tène se našly stovky zbraní, zato zase jen jedna drobná bronzová zvířecí figurka a dvě kostky s očky.) Naproti tomu z doby slovanských Čechů se našlo jen několik keramických střepů, takže (ačkoli to neříká přímo) se slovanskou fází osídlení nepočítá.

Tuto třetí možnost vyloučil oprávněně i Wilhelm Osborne, jenž se nad etnickou příslušností Stradonic zamýšlel vícekrát, ale ačkoli původně (Osborne 1878a – viz příloha 9) vzdor patrně keltské příslušnosti mincí nechával otázku nerozhodnutou, později (Osborne 1880a – viz příloha 10) se přiklání k atribuci germánským Markomanům, jimž podle něj patří většina nálezů (stejně tak Voss 1878, jenž poukazuje hlavně na železné spony v Bergerově sbírce, mající protějšky v Braniborsku a Pomoranech, takže většina z nich zřejmě patří markomanské době prvních století po Kr.); možná prý, že Hradiště bylo předtím už sídlištěm bójským, ale nálezů tomu nasvědčujících je jen málo.

Markomanská interpretační linie, třebaže archeologicky dokládána až od konce 70. let, je ve skutečnosti starší než bójská, protože „duhovky“ jako dlouho jediný věcný pramen pro výklad Stradonic nebyly až do Vocolovy práce o nich uznány za keltské, nýbrž názory na ně se od doby diskuse kolem podmokelského pokladu velmi různily.

Problém byl i v tom, že o Bójích bylo archeologicky známo jen to, co napsal J. E. Vocol, jenž podle dobového zvyku ještě přičítal Keltům „starší“ bronzovou industrii, tj. z doby bron-

zové bez rozdílu. Česká historie nevěděla nic o nějakých jejich městech či hradiscích, ačkoli v Čechách byly už některé lokality známy a byly z nich už i nálezy k dispozici, i když je ovšem tehdejší archeologie ještě nedovedla využít ke klasifikaci. (Je zajímavé, že už Václav Hájek z Libočan zřejmě znal nebo byl informován o stopách starého osídlení na Vladaři a vykládal je jako pozůstatky bójského města – Hájek 1541, XXXVIv, cit. Sklenář 2011, 367.) Palacký ve speciální studii o Bójích v Čechách (Palacký 1833) i potom ve svých Dějinách (Palacký 1836, resp. 1848, 39–51) vycházel pouze z historických zpráv a (jako tehdy obecně) často neprofesionální etymologie, neznal žádný relevantní archeologický pramen.

Germánské osídlení na tom bylo hůře, protože ještě Vocol pro ně nedovedl vymezit žádnou část českého archeologického materiálu. Nicméně z historie bylo už známo alespoň jedno „germánské město“ – Marobudum, sídlo markomanského vládce Marobuda¹³⁰ – a se zájmem převyšujícím snad všechna ostatní antická sídla zaznamenaná Kl. Ptolemaiem se odedávna hledalo.

Stradonice – Marobudum?

V Čechách byl tradičně v kronikách a populárních publikacích přebírán názor Václava Hájka z Libočan (Hájek 1541, V, VI–VIv) a po něm Daniela Adama z Veleslavína, že tímto sídlem bylo Hradiště nad Závisťí u (Prahy-)Zbraslavi (tak zejména Beckovský 1700, 7–9, dokonce s podrobnějším archeologickým zdůvodněním, včetně odlišení města a hradu, vycházejícího z antického pramene;¹³¹ Anonym 1754 /resp.

130 Marobudum uvádí Tacitus ve svých Análech (II. 62) jako „regia castellumque iuxta situm“ („královské sídlo a tvrz ležící nablízku“, jak s nevhodným použitím termínu tvrz uvádí poslední překlad – Tacitus 1975, 112), aniž by udával cokoli o jeho poloze. Tu upřesnil později geograf Klaudios Ptolemaios (Geografiké hyfégésis, II. 11 – Μαρόβουδov) pomocí souřadnicového určení, podle něhož (dle různých rukopisů tohoto díla) by je bylo třeba hledat v prostoru Český les-Šumava či jižně odtud; jde ovšem o pramen poměrně pozdní (2. pol. 2. stol. po Kr.) a omezeně spolehlivý (Šimek 1930, 11, 55, 80–81, 148).

131 „město královské, které od svého jména Marobod nazval; stálo pak ono blíž řeky Vltavy na dosti vysokém vrchu, který leží proti klášteru zbraslavskému, kdež také Kaša, Libušina sestra, vystavěla sobě hrad Kašyn. V těch pak místech, kdo bedlivě pozoruje, grunty od toho stavení snadno ještě i dnes spatřiti může, a patrně poznati, že na tom místě někdy město stálo. Vystaven byl také při tom městě hrad prostraný“ (Beckovský 1700, 8).

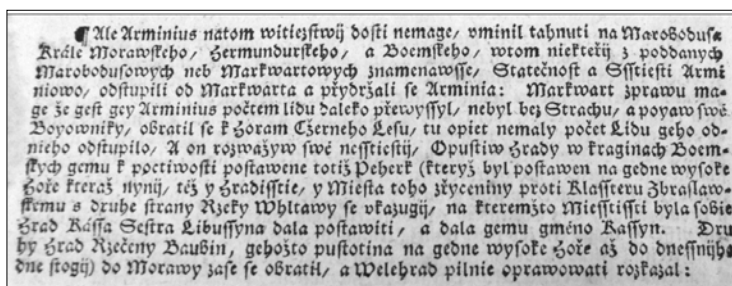
1998, 6-7/), ačkoli jiní historičtí autoři je prostě ztotožňovali s Prahou.¹³² Také Dobner (1761) na zjednodušené rytině Ptolemaiovy mapy klade Bubienum/ /Marobudum do Prahy.¹³³ Ale už významný osvícenský historik a zejména numismatik Mikuláš Adaukt Voigt ve svém spise z roku 1771 sice v souvislosti s nálezy mincí zaznamenal mínění, že Marobudum leželo na místě dnešního Berouna („... Stadt Beraun, wo ehemals das alte Marobuduum ... gestanden haben soll“), ale on sám byl první, kdo spojil Marobudum se stradonickým Hradištěm, a to – zároveň pro Hradiště poprvé – s odůvodněním archeologickým: uvádí totiž právě s odvoláním na tyto „podmokelské“ mince, „dass man diese Ruinen nicht unschicklich für ein Vorwerk dieser alten und nunmehr gänzlich vergangenen Hauptstadt Marobuduum halten könnte ...“.¹³⁴

Prvním relativně moderním spisovatelem přehledných dějin české země a národa byl František Martin Pelcl. V jejich rané, německé verzi (Pelcl 1774) je kapitola o Bójích a Markomanech velmi stručná, naproti tomu přepracovaná, v mnohém pokročilejší a v nejranějších partiích podstatně obsažnější verze česká vykládá tyto záležitosti podrobněji: o keltských Bójích soudí, že to byli pastevcí a lovci, „měst neb vesnic žádných nestavěli, než ... v chalupách po lesých bydlili“, od čehož měli i své jméno (v galském jazyku bois = les), zato ví a vykládá o městě a sídle Marobuda, krále markomanského (jemuž přičítá i podmokelský poklad) – a to dokonce na dvou místech, přičemž se asi nedopatřením zčásti opakuje:

„Hlavní pak sýdlo své vprostřed všech těch zemí, totiž v Bojemské krajině měl. Také se píše, že jakýs hrad sobě založil, a po jménu svém jej Marobudum nazval. Místo pak, na kterém ten hrad postaven byl, se v jistotě ukázati nemůže. Staří spisovatelé ten hrad pod 34tý polední a 49½ půlnocní stupeň kladou (pozn.: Ptolomaeus). Podlé toho položení by se okolo Německého Brodu postaviti musyl. Jiní tomu chtějí, že hlavní sýdlo téhož Marobuda v prostřed země, tu kde nyní Praha stojí, položeno bylo (pozn.: Weleslawina in praefat. ad Aeneam Sylo.). K tomu domnění bych já rád přistoupil, kdyby důvodně storditi se mohlo“ (Pelcl 1791, 16).

„Kde ale ten hrad a město leželo a jak nazvané bylo, toho (Tacitus) napsati pomínul. Někteří tomu chtějí, že to město, Bubienum řečené, na tom místě, kde nyní vesnice Bubeneč při Vltavě leží, stálo; hrad pak Marobudův žeby nynější hrad Pražský aneb Vyšehradský býti mohl. Jiní tato místa jinam postavili. Já o tom nic jistého říci nemohu. Že pak město i hrad někde vprostřed země této postaven byl, o tom pochybovati nelze“ (Pelcl 1791, 22; srov. Skutil 1928a).

V pozdně osvícenských a romantických časech však střízlivá opatrnost osvícenců vycházela z módy a názorů na lokalizaci Marobuda se objevilo více:¹³⁵ tak např. už Pelclův současník, první významný český topograf Jaroslav Schaller je ztotožňoval s pražským židovským městem, Josefem (Schaller 1794, 2–4). Konrad Mannert (1756–1834) historický geograf, jenž v roce 1825 vydal Peutingerovu mapu, vycházel ve svých pracích¹³⁶ z mínění typického pro zárodečný stav toponomastiky: -bud > Budweis (České Budějovice); stejný názor zastával K. Grossing, jenž svým i separátně uveřejněným časopiseckým článkem zahájil proud romantických publikací o markomanské věži na Zvíkově.¹³⁷ Z podobně motivo-

Obr. 29. První lokalizace Marobudova sídla v kronice Václava Hájka z Libočan (Hájek 1541)

132 Snad nejprve na prahu 18. stol. Mauritius Vogt v rukopise o „podzemních Čechách“, podle něhož Marobudum na místě staršího Bubienu „situatum erat super Pragam in colle inter Bubnay, et Bubenez“ (Vogt b. d., 23). O dalších lokalizacích do Prahy Pubitschka 1770, 9–10; totéž pak Pelcl 1774 i v dalších vydáních, později např. Kalina 1836, 128.

133 K Hájkově lokalizaci však kriticky – poprvé v historické literatuře – poznamenává (Dobner 1761, 88): „Haec de Pehesk (sic!), et Baubieno meris conjecturis, et ariolationibus nixa sunt, in historiis veteribus nihil proditum est, (...) Tacitus certe nihil de hac ejectione, castrorum, urbiumque erectione memorat, (...) nisi Marobuduum castra in colles subduxisset.“

134 Voigt 1771a, 65, 76; cituje i Píč 1903, 4.

135 K nim Gnirs 1898 a další práce o Ptolemaiově mapě.

136 Germania, Rhaetia, Noricum, Pannonia, nach den Begriffen der Griechen und Römer (2. vyd. Leipzig 1829); Einleitung in die Geographie der Alten (Leipzig 1829); Geschichte der alten Deutschen, besonders der Franken (Stuttgart-Tübingen 1829–32). Některé tituly z této i z dalších poznámek jsou dochovány v knihovnách Šafaříkové a Palackého (v Knihovně NM).

137 Der wahrscheinlich markomanische Thurm zu Klingenberg. Wien 1817.

vaného důvodu Christian Gottlieb Reichard (1758–1837) kartograf se zájmem o starověk,¹³⁸ soudil na Budeč. Friedrich Kruse (1790–1866), který se významně zabýval archeologií ve Slezsku a od roku 1821 byl profesorem starověkých dějin v Halle, usuzoval z kronikářského údaje o blízkosti Marobudova města a hradu a ze starogermánského základu místních jmen na Chuningsperg/Kynšperk (Marobudui regia) a Kungeswart/Kynžvart (Marobudui castellum).¹³⁹ Snad vrcholem „bakalářských etymologií“ v případě této lokality byl nápad kupce Johanna Flotha ze Schönfeldu (dnes Krásno) u Lokte, že jméno význačného vrchu Krudum (česky Chrudim) ve Slavkovském lese jižně od Lokte je zkomoleninou názvu Marobudum.¹⁴⁰

Ze všech těchto víceméně chaotických nápadů (jen někdy, až v závěru století, podložených širší geografickou úvahou¹⁴¹) nejživotnější byla identifikace Marobuda se Stradonicemi, o níž se mylně soudí, že je výtvozem J. L. Píče, ačkoliv ve skutečnosti je mnohem starší a jak bylo výše doloženo, už od 18. století tvoří druhou linii v interpretaci Hradiště, opoziční vůči keltské alternativě.

Obě tyto linie se srážely a konkurovaly si od počátků archeologického zájmu. Zřetelně se to odráží ve stanovisku Antonína Jungmanna, jenž se ve své době mohl odvolávat pouze na „podmokelské mince“, o kterých byla v polemikách 18. století vyřčena a zdůvodňována příslušnost bójská i markomanská (vedle jiných). „Bylo hradiště to Marobudovo ležení? – Stejně peníze by to tvrditi mohly“, uvažuje Jungmann (1824, 63–64), ale nakonec se přiklání k variantě keltské (čímž myslí slovanské – viz výše).

Jungmann v Kroku, prvním českém vědeckém časopise, dále vypráví, jak „Marobud Šwab“ Bóje přepadl a podmanil nebo vytlačil do Bavor, pak ale „musil před Katwaldou neb Gottwaldem utéci“, ten dobyl jeho hlavní sídlo Bubienum/Baubinum a nablízku ležící sídelní hrad Marobudum. To odpovídá kronikářské tradici, podle níž Bójové založili v Čechách město Bujaemum (Strabónovo Βουιαίμων, latinizované Bubienum), jež Marobud dobyl a změnil na Marobudum a jímž měl být zvukově podobný Bubeneč u Prahy; Jungmann oponoval, že místo se původně jmenovalo Ovenec a Bubienem jsou tedy spíše Bubny, a v tom případě by bylo třeba nedaleký (iuxta) hrad Marobudum hledat spíše na Vyšehradě než s Hájkem až nad Závistí.

Největší český historik té doby František Palacký se otázky dotkl už ve své předběžné studii o Bójích (Palacký 1833, 423) a dosud čistě na základě historicko-filologickém dospěl k neutrálnímu závěru: „Kde ono Bujaemum neb Marobudum, i jiná tehdejší města v Čechách stála, určití již nelze.“ A názor nezměnil ani v české verzi Dějin (Palacký 1848, 49–50): „Místo v Čechách, kde někdy to město stálo, určití se více nedá; ano možná, že tu jméno města i země, Buiaemum a Boiohemum. zmateno, a obě totéž jest.“ Upozorňuje ovšem na Tacitův údaj o absenci měst u Germánů (kap. 16. „Nullas Germanorum populis urbes habitari, satis notum est“), ale závěr ve prospěch Bójů z toho nevyvozuje.

Takový byl tedy stav otázky, než se k ní propracoval Píč: příslušnost Hradiště je spíše nerozhodnutá, i když mohlo být keltské, ale badatelé se spíše přiklání k variantě germánské (markomanské), a nadhozená identifikace s Marobudem se argumentační silou neliší od jiných publikovaných možností.

Píč v počátcích své archeologické kariéry v roce 1891 soudil, že „o poloze města s historického stanoviska nedá se nic určitého pověděti“, přičemž oprávněně jako bezpodstatné vylučuje starší domněnky o středověkých věžích na Zvíkově¹⁴² či v Chebu jako markomanských památkách, případně pozůstatcích Marobuda (Píč 1890–92, 260–261, resp. Píč 1893, XXI). Stradonice tehdy v historické linii výkladu opatrně obešel jako anomálii v pravěkém vývoji Čech, se kterou si nevěděl rady, protože stále nebyla vyřešena jejich dvojitá tvář (laténská a římská), přesto ale v otázce Marobuda se postupně přiklonil k této variantě: jestliže zprvu (Píč 1890–92, 438, resp. Píč 1893, LV) se vyjadřuje o tomto „místu továrním pro výroby rázu la Těnského“ opatrněji („jestli někde v Čechách bylo by lokalizovati zprávu Tacitovu o městě Marobudově, /.../ bylo by to nejsnáze možno právě na Stradonicích“), pak v pozdější úvaze, srovnávající historické zprávy o Keltech, Římanech a Germánech s českou archeologií (Píč 1897, 533) už „s pravděpodobností téměř

138 Orbis terrarum antiquus, Germanien unter der Römern. Graphisch bearbeitet (obojí Nürnberg 1824).

139 Archiv für alte und mittlere Geschichte, Geographie und Alterthümer, insonderheit der germanischen Völkerstämme (Halle 1821–22; od 1824 Deutsche Alterthümer oder Archiv...).

140 Zpráva o schůzkách archaeologického sboru Musea kr. Českého. Schůzka dne 30. října 1857, Památky archeologické 2, 1856–57, 366. Zmiňuje i Gnirs 1925.

141 Např. Sedláček (1880, 29–30) s lokalizací do Chebu, či Bachmann (1899, 49), kladoucí Marobudovo město a hrad do Starého Plzně a na Radyni (k tomu Šimek 1923, 112).

142 Nejstarší část hradu, tzv. Hlízová věž z 1. pol. 13. stol., dříve populárně zvaná Markomanka v důsledku hojně sdílené domněnky německé romanticko-historické literatury o jejím římském resp. markomanském původu (přehledně o ní Beneš 1873, hl. 310; nově Sklenář 1995, 190–193).

určitou“ vyslovil a stručně zdůvodnil závěr, že „Hradiště stradonické bylo historické Marobudum“ a přitom konstatoval tak jako mnozí před ním, že hroby k němu příslušné se dosud nenašly.

Mezitím v roce 1893 se ještě pokoušel hledat Marobudum na místě hradu/zámku Nižboru (opět důsledek údaje o sousedství města a hradu), ale tam se podařilo nejstarší nálezy získat až z doby hradištní, takže alternativa padla (Píč 1904).

Niederle, ač později souhlasil s Píčovou interpretací, nyní (Niederle 1893, 550–1) označuje Hradiště pouze za bójské, „snad město“, osídlené ještě v době silnějšího pronikání římského vlivu; o lokalizaci Marobuda se nepokouší.

Snad naposled uvažoval o stradonické variantě Gnirs (1930a,b). Pravda je, že otázka lokalizace Marobuda, i když se zpravidla předpokládá v českém prostoru, není vyřešena dodnes (ponecháme-li stranou možnost, že Marobudon možná vůbec není zeměpisný název, ale jen označení Marobudova sídla, už ve starověku omylem za místní jméno považovaný – více k tomu Dobiáš 1964, 143); poněkud se ovšem změnila v tom smyslu, že se důsledněji bere ohled na Tacitovo sdělení o absenci měst u Germánů a představa Marobuda nyní odpovídá spíše významné sídlištní a výrobní koncentraci z počátku starší doby římské (např. Waldhauser 2001, 16–17; Droberjar 2002, 172; Salač ed. 2008, 125).

Stradonice slovanské?

Posledním možným článkem historického řetězu je připsání stradonického Hradiště Slovanům-Čechům, jak o tom kdysi byli přesvědčeni romantičtí archeologové (Krolmus nebo začínající Vocel). Toto vzhledem k výše zmíněným dosti pádným protiargumentům¹⁴³ svérázné stanovisko, s nímž zůstal v odborné sféře víceméně osamocen, zaujal hned při objevu pokladu Štěpán Berger, který ve vlasteneckém zaujetí tvrdil, že starožitnosti a mince na Hradišti „jsou výrobkem lidu našeho – lidu českého“, starým nanejvýše 1 000 let (Berger 1877, resp. Anonym 1877n). Archeologicky to zdůvodňoval tak, že nálezy ze Stradonic včetně mincí pocházejí nepochybně z doby železné, kdy Čechy už byly osídleny slovanskými Čechy. Také paleontolog a archeolog J. N. Woldřich (1882a,b) došel studiem psích lebek ze sbírky Bergerovy k závěru, že patří k druhu vyskytujícímu se i na jiných dávných sídlištních („v popelištích“) v Čechách, takže i na Hradišti sídlil lid mírumilovný, rolnický, tedy slovanský. Připojili se pozdní archeologičtí slavofilové – olomoucký Wanklův zeť a přívrženec Jan Havelka (1885, 172) či K. Szulc (1884) z Poznaně.

To ale byly názory bez širšího ohlasu, už proto, že Stradonice nebyly ve „starých pověstech českých“ nijak doloženy a slovanský-český „nárok“ na ně tedy nebyl apriorní; v této věci brzy rozhodly nálezy, jakmile byla archeologie schopna je detailněji klasifikovat.

Pokud se tedy Slované vyskytovali v interpretacích uvedených německých autorů, pak jen jako možní ničitelé Hradiště při své expanzi do Čech ve 4.–5. století (Hochstetter 1878b), zatímco český autor (Šnajdr 1879) při stejném časovém zařazení zániku Hradiště do poloviny 1. tis. po Kr. přičítá jeho zkázu vpádu Hunů.

PUBLIKACE

Objevu „pokladu“ se samozřejmě okamžitě zmocnil denní tisk chtivý senzací (i když je třeba přiznat, že přinášel i hodně věcných informací) i tisk odbornější, a to nejen v Praze, ale i ve Vídni (viz odkazy výše) nebo v zahraničí (např. Anonym 1878), a brzy se objevily výčitky, že povolání odborníci se o nálezy nezajímají a že o nich nepíší. To druhé nebylo přesné, protože již týden po nálezu Štěpán Berger podrobně shrnul první poznatky v novinovém článku v listu Pokrok (Berger 1877); nepochybně byl prvním z tehdejších archeologů, kdo o Stradonicích psal. Téměř kompletní, místy přestylizovaná citace tohoto článku v Památkách archeologických (Anonym 1877n) představuje pak první zprávu o Stradonicích v tisku odborném.

Ve schůzi Archeologického sboru NM dne 23. 11. 1877, kde Berger podal své názory o stáří a významu stradonických nálezů (Anonym 1877g), „všeobecně bylo (...) proneseno přání, aby se vydal pokud možná důkladný popis Hradiště s dostatečným počtem obrazů, představujících předměty tam nalezené. Za tím účelem zvolen byl komitét, který se v dnech nejbližších poraditi má, jak a jakými prostředky měl by vydán býti spis o Hradišti nad Stradonicemi, které na ten čas jest nejdůležitější naleziště pro archaeologii domácí.“

143 První podrobnější stanovisko uvedl Osborne (1880a, 15–18), když upozornil, že vlnovka na stradonické keramice se rozhodně liší od tzv. vlnkového ornamentu hradištního typu, který se na zdejší keramice nevyskytuje, ač na jiných hradištních je hojný. Tady jde o jednoduché vlnovité linie na dvojbarevném lakovaném povrchu; podobnou keramiku má v Porýní Lindenschmit za germánskou v římské době, našel ji už i v Čechách Šnajdr, na Moravě Wankel. Neukazuje tedy podle Osborna na keltský, ale na římskoprovinciální styl a techniku a svědčí pro markomanskou příslušnost.

Rychlá publikace nálezů (evidentně cizích) byla nesporně dobrou ideou, ale neméně dobré by bylo bývalo vyvinout úsilí k získání nálezů pro vlastní sbírky. Ostatně pokud jde o rychlost, ani tady asi nešlo o „dny nejbližší příští“, protože ve zprávě za rok 1878 se znovu dočítáme jen tolik, že ve schůzi dne 23. 11. 1877 „Sbor zvolil užší komitét za tím účelem, aby se radil o tom, jak by se velmi důležité nálezy z Hradiště nad Stradonicí v obrazech a s popisem kruhům širším v známost uvést mohly“ (Smolík 1878, 47). Ten zasedal po schůzi 15. 3., pak 26. 4. jednal o vydání obrazů tiskem s novým fotolitografickým ústavem Farského v Praze. Jeho členy jmenovitě neznáme.

Po polovině roku 1878 předložil Berger Sboru „šest tabulek, velmi čistě a věrně p. Břetislavem Jelínkem tužkou vyvedených, na dvou z nichž vyobrazeny jsou klíče a hlazené kosti, na ostatních čtyřech pouze rozličné typy spinadel na Hradišti nad Stradonicí nalezených a nyní ve sbírce p. Dra Bergera uložených“. Jednatel sboru Smolík to uvítal s nadějí, že „tím ovšem počátek učiněn s vyobrazením předmětů hradištských vlasteneckou obětavostí pana majitele, jenž i ostatní předměty z téhož naleziště už vyobrazovati dává, a zajisté i dále o to péči míti bude, aby celý ten nález, jemuž rovného u nás dosud není, širším kruhům domácím i cizím v obrazech přístupným se stal“ (Smolík 1879, 138–139). Berger ale tuto naději nesplnil, v kresebné dokumentaci se nepokračovalo. Osborne (1883) byl překvapen, když viděl u Bergra tabule dosud nevydané, a hovořil o nevysvětlitelném mlčení české archeologie, jíž chybí kniha či alespoň pojednání o Stradonicích; soudil, že by se toho mělo ujmout vídeňské Přírodovědné muzeum, ale ani tam nebyla pro takový záměr vhodná půda.

V roce 1896 geolog a amatérský archeolog Jan Vratislav Želízko,¹⁴⁴ odnedávna pracovník muzea Říšského geologického ústavu ve Vídni, studoval sbírky Přírodovědného muzea a nabízel Píčoví jako redaktoru Památek napsat o Stradonicích větší práci s kresbami.¹⁴⁵ Píč ale jeho návrh odmítl s tím, že „jakkoliv [on sám] přítomen byl při kopání po celý týden na hradišti Stradonickém s osmi dělníky, že to práce velmi těžká, publikovati o nálezech Stradonických, ježto hradiště toto poskytuje mnoho nerozluštitelných záhad“. Dobrým důvodem mohla být slabá kvalifikace Želízka, ale možná, že tu hrál roli i Píčovův vlastní záměr v této věci.

Jinak ovšem řada autorů dílčím způsobem publikovala laténský materiál ze Stradonic během 80. a 90. let (Čermák, Hoernes, Hochstetter Much, Olshausen, Tischler, Hellwald) a přinášela tak odborné ohlasy tamních nálezů.¹⁴⁶

JOSEF LADISLAV PÍČ A STRADONICE

Všechny podobné dílčí informace spíše speciálního významu byly samozřejmě zastíněny knihou prof. Josefa Ladislava Píče „Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum“ (Píč 1903). Toto monumentální zpracování nejslavnější české pravěké lokality jako představitelky „pozdní kultury gallské“ po odchodu Bójů se stalo ne sice ještě posledním, ale přesto vrcholným svazkem celé řady Píčových Starožitností země České.

Vztah badatele a jeho lokality se však vytvářel už několik let dříve a tvoří vlastně závěr příběhu Stradonic v 19. století, významný jako předpoklad vzniku uvedeného spisu. Proto je třeba povšimnout si nakonec i této záležitosti.

„V době nálezů na Hradišti Stradonickém byl jsem ještě v Mladé Boleslavi a k tomu studii svými zcela ponořen v badání o starších dějinách Slovanů na středním a dolním Dunaji a nevyoábilo mne to na Hradiště, ani když jsem uslyšel, že se tam mnoho kope a mnoho nalézá“, omlouvá Píč (1903, 3), tehdy (1872–81) učitel mladoboleslavského gymnasia, logicky svůj dřívější nezáměr o „objev století“. To se ovšem změnilo po polovině 80. let, kdy Píč navazuje užší vztahy k Národnímu muzeu a jeho Archeologickému sboru, přebírá redakci Památek archeologických a začíná chápat, že svůj záměr vylíčení rané české vzdělanosti nemůže splnit bez poznání a pochopení jejích kořenů v předchozích fázích kulturního vývoje země.

Na prahu 90. let vzniká jeho první významná studie o Bójích, Markomanech a Čechách (Píč 1890–92), předobraz tématu rozpracovaného pak ve Starožitnostech země české. Tady už Stradonice nacházejí své místo v systému českého pravěku.

144 1874–1938, viz Sklenář 2005, 659–660.

145 Vídeň 13. 5. 1896 (Archiv NM, fond J. L. Píč, kart. 20, č. 1367).

146 Pozornost mezi nimi může vzbudit poznámka (Osborne 1883, 34), že tato lokalita přiměla předního francouzského archeologa Gabriela de Mortilleta, aby zařadil do svého systému doby bronzové stupeň bohémien; to je ale bohužel omyl, jde tu o zcela jinou souvislost (srov. polemiku – Mortillet, G. de: Les Bohémiens de l'âge du bronze /1874/; Bataillard, P.: Les Tsiganes de l'âge du bronze /1875/).

Nedílnou součástí přístupu Píče-muzejníka k tomuto námětu byla jím zorganizovaná pravěká část tzv. retrospektivní výstavy v rámci první z velkých pražských výstav z konce 19. století – tzv. Jubilejní výstavy v létě 1891. Ta poprvé výstavní formou představila stradonické nálezy na české půdě, navíc v rámci pokusu J. L. Píče (za pomoci jeho „družiny“) předložit odborné veřejnosti jakousi „první redakci“ svého názoru na český pravěk (Píč 1891b). Jeho samostatnou kapitolou se staly Stradonice, u nichž byl zdůrazněn podíl laténský i římský.

Při tomto zájmu o mimořádnou lokalitu by bylo pochopitelné, že ji Píč bude chtít navštívit a poznat z autopsie. Kupodivu ji ale neznal ještě v roce 1894, kdy se – už jako správce nově zřízeného oddělení pravěkých sbírek Národního muzea – rozhodl pokusit se o výzkum na místě považovaném už za rozkopané.

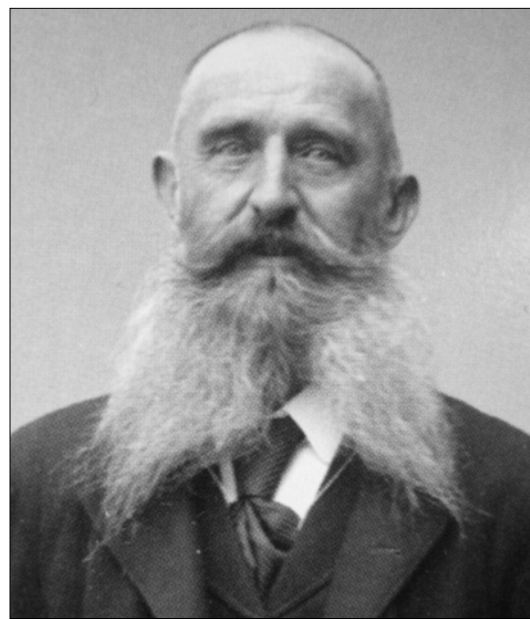
O průběhu a výsledcích této akce však nevíme mnoho konkrétního vinou dobové praxe zanedbání řádné dokumentace, které se kupodivu přidržoval i Píč (a to nejen ve svých počátcích, do nichž výzkum na Hradišti spadá).¹⁴⁷ Navíc je zvláštní, že na rozdíl od několika jiných případů se Stradonice vůbec neobjevují v Píčových zápisnicích z roku 1894 nebo 1896. Zdrojem informací jsou tedy převážně korespondenční doklady.

22. 5. 1894 se správní výbor Společnosti Národního muzea z Píčova podnětu obrátil na J. Šubrta, statkáře ve Stradonicích, se žádostí o dovolení kopat po žních na jeho pozemcích na Hradišti, protože muzeum má odtud jen nahodile získané kusy a potřebuje doplnit sbírku.¹⁴⁸ Ten souhlasil, takže 5. 7. 1894 sděluje Píč prezidentu České akademie arch. J. Hlávkově (s nímž jej už pojil jeho mnohaletý činorodý zájem o archeologii): „Stradonice u Berouna mám též zadané; budou stát nejméně 14 dní.“¹⁴⁹ V dopise 14. 7. informuje, že se dotazoval do Stradonic, nebudou-li žně, dosud ale nedostal odpověď.

Teprve 4. 8. 1894 sděluje Píčovi dr. Šubrt z Stradonic v odpověď na jeho dopis z Řezna,¹⁵⁰ že „již úroda z polí je ponejvíce z hradiště odštěhovaná, tedy račte si sám to dle své vlastní vůle zařídit, kdy k nám se podívati chcete. Mám z toho ten jediný strach, totiž aby se Vašnosti poštěstilo něco kloudného nalézt; ale zase doufám, že jakkoliv se mnoho na hradišti přehrabávalo, přec ještě nikdo v tomto oboru tak

Obr. 30. J. L. Píč v 90. letech 19. století

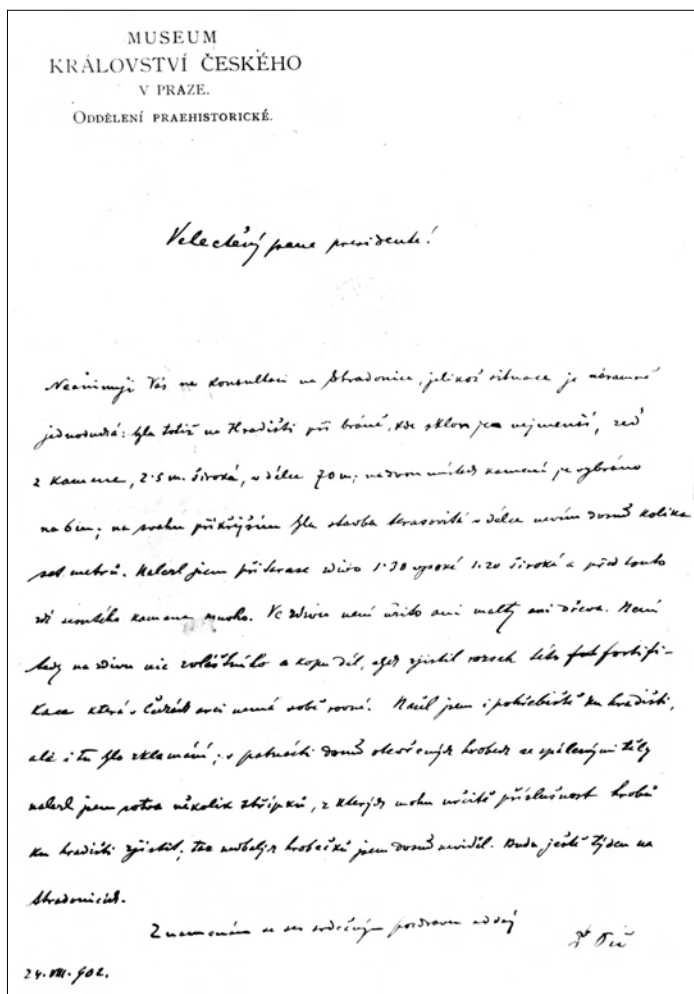
Obr. 31. Josef Hlávka (foto K. Kruis 1905 – podle: Kotěšovec 2009)

147 K materiálu z této akce Valentová 2013, 14, 18, 20.

148 Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 40, čj. 543/94 (koncept); plný text uvádí Hlava 2012, 482. – Výstavnický motiv akce vzal v úvahu Salač 2011, 464, pochybnost projevil Hlava 2012, 471; je pravda, že muzejní sbírka měla už z minulosti řadu stradonických nálezů, ale šlo vesměs o nepohledné drobnosti nesrovnatelné s materiálem ze soukromých sbírek, kdežto Píč hledal pro svou expozici věci pokud možno spektakulární, jaké měl např. z Dobřichova pro dobu římskou – „něco, co by štěkalo“, „o to se nám přece jedná, abychom se takovýmito předměty reprezentovali“, jak to vyjádřil člen „družiny“ Jan Felcman (v dopise Píčovi 12. 3. 1894 – Archiv NM, fond Píč, kart. 5), když právě v této době hledali do laténské části expozice ukázky z kostrových hrobů. Vedle zájmu o průkaznější, odborně získané archeologické prameny a pozorování na proslavené lokalitě (kvůli chystaném zpracování pravěku Čech) tedy i zde nepochybně hrála roli i potřeba výstavníká.

149 Korespondence s Hlávkou uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, fond Josef Hlávka; Hlávkovy dopisy ve fondu J. L. Píč v Archivu NM.

150 Archiv NM, fond J. L. Píč, kart. 11, č. 879 (dopis vinou chybného čtení podpisu mylně zařazen jako D. Šabat (ve skutečnosti Dr. Šubrt).

Obr. 32. Dopis J. L. Píče prezidentu České akademie Josefu Hlávkovii o postupu vykopávek na Hradišti u Stradonic (24. 8. 1902)

pokus na hradišti stradonickém, kdež na pozemcích p. Dr. Šubrtu prokopána především dílna na tavení bronzu a železa“ (a k tomu ještě několik mohylek z poslední doby pohanské na Lísku). Jinak ale Píč žádnou náleзовou zprávu ani dokumentaci nezanechal, jen z celkové publikace (Píč 1903, 7–8, 95–96) se dovídáme, že při hradební zdi poblíž Hradištské cesty a v úžlabině na zadním Hradišti našel v hloubce až 2 m místa s bronzovou a železnou struskou.¹⁵² Chudé nálezy z první výzkumné kampaně jej nepochybně zklamaly a počítal s další sezónou v roce 1895,¹⁵³ kdy ale k výzkumu nedošlo, možná proto, že Píč byl stále více zaujat zkoumáním mohyl v jižních a jihozápadních Čechách.

Přesto však neopustil záměr provést na Hradišti další vykopávky (a to vzdor započatému jednání o zakoupení Bergerovy sbírky zemským výborem,¹⁵⁴ při němž samozřejmě nebylo zdaleka jasné, jak věc dopadne a zda majitel sbírky nebude požadovat přílišnou cenu nebo ji neprodá za výhodnějších podmínek jinam; totéž platilo v ještě větší míře o jeho dědicích po jeho smrti roku 1897). V květnu 1896 Píč informoval správní výbor NM, že chce kopat na Stradonicích mezi polovinou srpna a polovinou

zkušený jako Vašnosti, se o výskum nepokusil – doufám tedy přec nějaký aspoň trochu uspokojující výtěžek.“

Tak tedy teprve 10. 8. 1894 může Píč Hlávkovii psát: „Jsem ve Stradonicích (...) jsa velice žádostiv spatřiti tvář v tvář Hradiště. Jest to velice rozsáhlý komplex na ostrožně, někdy snad (podle vypravování) ohražený suchou zdí. Většina byla prokopána. Potáceli jsme se dnes buď v prokopané zemi neb v sterilní; ráno našli jsme na poli, kde se vyskytlo množství dukatů, pouze jedno ohniště. Na večer teprve přišli jsme na mohutné popeliště a v hloubce 1 m narazili jsme na prvý bronz když nás dešť zahnal.“

A 14. 8. 1894 z Prahy poté, co Stradonice opustil kvůli deštivému počasí: „Sedím v museu a trochu rovnám, aby sbírky byly více k světu podobné když tolik cizích lidí jezdí.“ „Kopání na Stradonicích jde dosti mdle; kopal jsem po dva dny dílem se stopami tavení bronzu a železa, ale věci výstavních málo.“ Tady zřejmě prozrazuje hlavní cíl své akce: opatření pěkných exponátů pro právě budovanou expozici pravěku v Národním muzeu. Tento cíl měl ovšem malou naději na úspěch a jistě také proto vykopávky netrvaly déle než plánované dva týdny. Přesto šlo – i když ne o vůbec první, jak se vícekrát uvádí – ale o první (dobově) odborně vedený a odborné cíle sledující výzkum na Hradišti.¹⁵¹

O jeho výsledku stručně informoval jednatel muzejní společnosti K. Tieftrunk (1895, 36), když 15. prosince 1894 sděloval valnému shromáždění, že „byl učiněn prvý

151 Někdy se omylem uvádí datum 1895 (Karasová – Salač 2003; Salač 2011, 464).

152 Nálezy z této akce uveřejnil Vokolek 2007, 115–116, bohužel ale zčásti mylně (viz Valentová 2013).

153 „... čeká jej veliké kopání“ – viz Píčovy přípisy z počátku roku 1894 (návrh rozpočtu pro oddělení – Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 40, čj. 154/94) a z jeho konce (žádost o převedení nevyčerpaných prostředků do roku 1895, především na Stradonice – tamtéž, kart. 41, čj. 1144/94). Podrobněji Hlava 2012, 472.

154 Jak dokládá přípis zemského výboru České akademii s opisem na vědomí správnímu výboru NM ze 7. 2. 1898 – Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 49, čj. 274/94 (srov. Hlava 2012, 472).

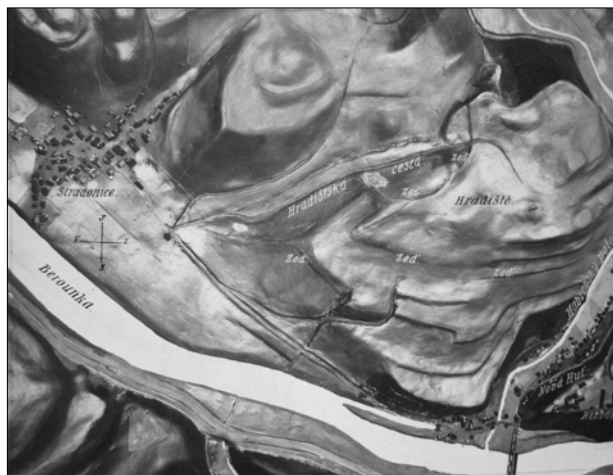
září,¹⁵⁵ pak ale vyhlédnuté pole nebylo ještě včas sklizen; až v polovině září psal Píčovi František Kvapil, ředitel kanceláře Národního muzea,¹⁵⁶ že se setkal s prof. Kruisem¹⁵⁷ a ten mu sdělil, že pole na Hradišti u Stradonic, kde Píč chce kopat, bude na podzim volné. Tehdy snad už bylo na výzkum pozdě, takže se podle všeho neuskutečnil.

Ke druhé Píčově výzkumné akci tak došlo teprve roku 1902 (když mezitím v roce 1899 Píč navštívil lokalitu s francouzským přítelem, archeologem Josephem Déchelettem): 4. 8. psal Píč arch. Hlávkoví, že „na stradonickém hradišti čekají na počasí, aby mohli ječmen sklídit a napíšu mi, jakmile bude pole prázdné“. Tentokrát¹⁵⁸ se věnoval jednak průběhu opevnění (ověřoval pověsti o kamenné zdi při vchodu vpravo od Hradištské cesty, ve Vysoké mezi aj., zachycoval terasovitě zdi z kamene nasucho kladeného, jaké znal jen z Gleichbergu u Römhildu ve středním Německu, a dospěl k závěru, že opevnění stradonického Hradiště „nemá sobě rovné“;¹⁵⁹ výsledky zakresloval do fotografie expozičního modelu Hradiště, kterou pak uveřejnil na tab. I ve své knize), jednak otázce žárových hrobů, při jejichž výzkumu (resp. objektů, jež za žárové hroby považoval) uplatnil pozorování porostových příznaků, tehdy zcela výjimečné (Píč 1903, 9). Tehdy došel k závěru, že na Hradišti není souvislá kulturní vrstva, spíše jednotlivá „popeliště“ a ohniště, zbytky spálených stavení.

Vraťme se ale zpět do 90. let, do doby po prvním výzkumu. V této době, po přestěhování sbírky do nové budovy na Václavském náměstí, otevřené roku 1891, začal Píč ihned budovat novou expozici českého pravěku, v níž už Stradonice zaujaly významné místo. 28. září 1892 byly veřejnosti zpřístupněny sály archeologické sbírky (č. 4 a 5 v 1. patře; č. 6 otevřeno už dříve) v prvotní úpravě,¹⁶⁰ která byla definitivně dokončena na sklonku roku 1895. Stradonice byly v chronologickém sledu umístěny v prostředním sále č. 5; v roce 1899 expozici doplnil plastický model Hradiště, zhotovený toho roku konzervátorem a restaurátorem pravěkého oddělení Václavem Lan-

Obr. 33. Stradonice (nálezný materiál, též obraz a terénní model z roku 1899) v nové expozici J. L. Píče v Národním muzeu (asi r. 1900)

Obr. 34. Plastický plán Hradiště v Píčově expozici

155 Přípis správnímu výboru z 20. 5. 1896 – tamtéž, kart. 44, čj. 768a/96.

156 F. Kvapil J. L. Píčovi, Nová Huť 13. 9. 1896 – Archiv NM, fond J. L. Píč, kart. 8, č. 536.

157 Karel Kruis (1851–1917), chemik, lihovárník a fotograf, profesor české techniky v Praze, mimořádný člen II. třídy České akademie, byl přítelem J. Hlávky a J. L. Píče (Kotěšovec 2009, hl. 131) – skupinovou fotografií s Píčem, publikovanou teprve v nejnovější době (Kotěšovec 2009, 131; z fondů NM Sklenář 2013a, 86) pořídil v prvních dnech roku 1901 ve svém bytě; pobýval častěji na dovolených na Berounsku či Zbirožsku, ale konkrétní vztah ke Stradonicům není doložen.

158 K tomuto výzkumu Hlava 2012, 472.

159 Píč v dopise J. Hlávkoví z 24. 8. 1902 – LA PNP, fond J. Hlávka.

160 Podrobnější popis podle vitrin v jednatelské zprávě (Tieftrunk 1895, 33–34) a v později vydávaných průvodcích po Museu království Českého (česky i německy).

Obr. 35. Joseph Déchelette

dou, a velký nástěnný obraz Hradiště, namalovaný paní Olgou Hlavovou, manželkou známého lékaře prof. J. Hlavy (Píč byl s touto rodinou spřátelen).¹⁶¹

V posledních letech 19. století byl Píč zcela zaneprázdněn přípravou Starožitností země české a vydání jejich prvního dílu, jehož první svazek vyšel roku 1899. Zároveň ale už začínal chystat další svazky včetně II.2, který zamýšlel věnovat výhradně Stradonicům jako zvláštnímu, podle tehdejších názorů solitérnímu jevu v českém pravěku. Jejich zhodnocení by ovšem nebylo možné, kdyby Píč neměl jedinečný fond poznatků načerpaných při studijních cestách do Francie a Porýní, při nichž otázku Stradonic záměrně sledoval a podle vlastních slov „nalezl rozluštění Stradonic“ při opakovaném studiu sbírek pařížského muzea ve St. Germain-en-Laye roku 1896.

V této přípravě sehrálo významnou roli nejvýznamnější Píčovo zahraniční přátelství s Josephem Déchelettem, dobře situovaným textilním průmyslníkem z Roanne, jenž se zabýval archeologií galsko-římského období, zejména oppid;¹⁶² výzkumy prováděl na oppidu u Mont Beuvray, starověkém Bibracte, které publikoval souběžně s Píčovými Stradonicemi (Déchelette 1904). V letech 1899–1908 vedli oba badatelé čilou korespondenci a plánovali společné (bohužel neuskutečněné) cesty do Anglie či do

Ruska. Déchelette byl za Píčem v Praze, s ním na Stradonicích (jeho přednáška o nich na kongresu francouzských archeologů 1899 vyšla tiskem – Déchelette 1901). Vrchol jejich spolupráce přišel ovšem až po vydání Píčovy knihy; zde tedy už jen dodejme, že Déchelette viděl ve Stradonicích zcela správně keltské (bójské) oppidum, Píč s ním o to vedl spor, ale marně; vyřešení se ovšem nedožil.

161 Správní výbor NM podle návrhu svého člena, poslance a přisedícího zemského výboru Karla Adámka povolil tento obraz pořídit (Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 51, čj. 232+363/99, 22. 2. 1899); v prosinci 1899 Píč výboru oznámil, že pí. Hlavová tento obraz namalovala a darovala Muzeu a že už je v expozici zavěšen.

162 O tom J. Skutil ve více příspěvcích spíše drobných – Skutil 1933; 1936 a hlavně 1947; o Déchelettovi tehdy psala Zlatá Praha (Anonym 1906). K Déchelettovi Déchelette, F. (Aufrère, L.) ed. 1962, nověji Binétruy 1994, Collis 2009, o jeho mezinárodních vědeckých stycích Binétruy 2000, konkrétně o korespondenci Péré-Noguès 2010a, b: 29 dopisů od Píče z let 1899–1907 tvoří v ní druhou největší položku (Péré-Noguès 2010a, 216). V Archivu NM (fond J. L. Píč, kart. 4, č. 195) je uloženo 26 dopisů Déchelettových spolu s fotokopii 30 Píčových listů, vše z let 1899–1911 (srov. Valentová 2013, 9–12). Názory obou nejnověji porovnává Pierrevélcin 2012, 43–46.

TEXTOVÉ PŘÍLOHY 163

Příloha 1

První zpráva o stradonickém nálezu v tisku

Národní listy 6. srpna 1877 – *Anonym 1877a*

Poklad nalezen. Na polích, zvaných „na Hradišti“ u obce Stradonice u Křivoklátku nalezejí chudí lidé velké množství kostí a kopají dosti hluboko. Kolujeť již odedávna pověst, že zde zakopány jsou velké poklady. Pověst byla pravdě tím podobnější, že na polích při orání nalezeny byly často rozličné stříbrné a zlaté peníze. Minulý čtvrtek hledal jistý

— Poklad nalezen. Na polích, zvaných „na Hradišti“ u obce Stradonice u Křivoklátku nalezejí chudí lidé velké množství kostí a kopají v poli dosti hluboko. Kolujeť již odedávna pověst, že zde zakopány jsou velké poklady. Pověst byla pravdě tím podobnější, že na polích při orání nalezeny byly často rozličné stříbrné a zlaté peníze. Minulý čtvrtek hledal jistý dělník opět kosti a v hloubce asi 15 palců nalezl železný rezavý hrnc. Rozbil ho motykou a z nádoby vyvalilo se množství zlatých penězů. Dělník vzkřikl hlasitě: „Bože, to jest zlata!“, načež ostatní dělníci a jich ženy ihned přiběhli, zlaté peníze sebrali a s nimi rychle utekli domů, kde je ukryli. Peníze byly kulaté aneb čtyrhranné, různé velikosti a opatřeny rozmanitými odznaky jako: meči, štíty, hlavami koní a draků atd. Ani na jednom není letopočet. Celkem bylo dosud asi 200 kusů vypátráno. Na polích dále nalezeny byly i rozličné jiné starožitnosti jako prsteny, jehlice, šípy, hroty atd. Dělníci bohužel prodali plné koše nalezených věcí starožitných židům za fatku.

dělník opět kosti a v hloubce asi 15 palců nalezl železný rezavý hrnc. Rozbil ho motykou a z nádoby vyvalilo se množství zlatých penězů. Dělník vzkřikl hlasitě: „Bože, to jest zlata!“, načež ostatní dělníci a jich ženy ihned přiběhli, zlaté peníze sebrali a s nimi rychle utekli domů, kde je ukryli. Peníze byly kulaté aneb čtyrhranné, různé velikosti a opatřeny rozmanitými odznaky jako: meči, štíty, hlavami koní a draků atd. Ani na jednom není letopočet. Celkem bylo osud asi 200 kusů vypátráno. Na polích dále nalezeny byly i rozličné jiné starožitnosti jako prsteny, jehlice, šípy, hroty atd. Dělníci bohužel prodali plné koše nalezených věcí starožitných židům za fatku.

Obr. 36. První tisková zpráva o nálezu na Hradišti (Národní listy 6. 8. 1877)

Příloha 2

První odborná zpráva v tisku

Pokrok 9. srpna 1877 – *Berger 1877* (dělení na odstavce vloženo)

O nálezu mincí a starožitností na „Hradišti“ u Nové Huti podáváme ještě následující nám zaslouhou úvahu a sice z té příčiny, jelikož se od náhledu dosud o nálezu tom projeveného podstatně liší. Mince na „Hradišti“ nalezené jsou tožné s mincemi, které se ke konci předešlého století našly ve vesnici „Podmoklí“ na panství křivoklátském a kterým mezi numismaty „podmokelské“ (německy Podmokler Goldknollen) říkají. Jsouť tvaru hrubého, tlustému knoflíku se podobajícího, jsou ze zlata složení téměř našich dukátů a váha jejich kolísá mezi 1/8 dukátů až do 3 dukátů. V Podmoklí bylo jich tehdá v bronzovém kotli v potoce nalezeno 80 liber, z čehož následuje, že veškeré sbírky jimi hojně zásobeny jsou. Na Hradišti se objevovaly dosud vždy jen po různu, tentokráte jich bylo nalezeno na 200 kusů, vyjímaje jeden, vesměs váhy 2 dukátů. Druhů dosud shledáno šestero: majíť a sobě představení půlměsíce, jakési potvory podobné draku s otevřenou tlamou a vyšklebenými zuby; některé nelze úplně určití, mají též na sobě známky runám podobné. Na opačné straně bývá buď křížek, hvězda, runě podobné znamení neb dokonce nic. Jsou buď do formy lité neb bylo, jak se podobá, razítkem na ně tlačeno, dokud rozlité zlato nesestydlo. Po různu nalezeny bývají též na jiných místech v Čechách; na Hradišti uschovány byly v pouhé popelem promíchané zemi, nikoliv pak v jakési nádobě. Téměř celý jich počet jest již v rukou pražských přátel numismatiky, unikly šťastně zkáze, což v podobných případech ne vždycky se stává.

Mimo zlaté mince nalezejí se na Hradišti též stříbrné – nejčastěji po dešti – velikosti čočky, jež mají na sobě koníčka, na druhé straně pak človčí hlavu. Kresba jest velmi primitivní, pocházejí patrně z téže doby, jako zlaté. Nezřídka se tu objevují též ozdoby ze zlata a stříbra.

Že by mince ty, jak zlaté, tak stříbrné byly původu keltického, jak zprávy novin tvrdí, nutno pokládati za náhled mylný. Jest sice pravda, že některé keltické mince našim se podobají, což zvláště o stříbrných s koníčkem platí – avšak ráz našich mincí jest podstatně jiný a okolnosti, za kterými mince ty nalezeny byly, náhled takový úplně zvracejí.

163 Míry zastoupené v textech: cent = zde patrně už metrický, 100 kg; dukát = 3,49 g (míra pouze pro zlato); loket = 0,75 m; měřice (jako dutá míra) = 61,5 litru; sáh = 1,9 m; stopa = 30,2 cm.

* * B. O nálezu mincí a starožitností na „Hradišti“ u Nové Huti podáváme ještě následující nám zaslano u váhu a sice z té příčiny, jelikož se od náhledu dosud o nálezu tom projeveného podstatně liší. Mince na „Hradišti“ nalezené jsou totožné s mincemi, které se ke konci předešlého století nalezly ve vesnici „Podmokl“ na panství křivoklátském a kterým mezi numismaty „podmokelské“ (německy Podmokler Goldknollen) říkají. Jsouť tvaru hrubého, tlustému knoflíku se podobajícího, jsou ze zlata složení téměř našich dukátů a váha jejich kolísá mezi $\frac{1}{8}$ dukátů až do 3 dukátů. V Podmoklích bylo jich tehdy v bronzovém kotli v potoce nalezeno 80 liber, z čehož následuje, že veškeré sbírky jimi hojně zásobeny jsou. Na Hradišti se objevovaly dosud vždy jen po různu, tentokrát jich bylo nalezeno na 200 kusů, vyjmaje jeden, vesměs váhy 2 dukátů. Druhů dosud shledáno šestero; mají na sobě představení půlměsíce, jakési potvory podobné draku s otevřenou tlamou a vyšklebenými zuby; některé nelze úplně určití, mají též na sobě známky runám podobné. Na opačné straně bývá buď křížek, hvězda, runě podobné znamení neb dokonce nic. Jsou buď do formy lité neb bylo, jak se podobá, razítkem na ně tlačeno, dokud rozlité zlato nesestýdlo. Po různu nalezeny bývají též na jiných místech v Čechách; na Hradišti uschovány byly v pouhé popelem promíchané zemi, nikoliv pak v jakési nádobě. Téměř celý jich počet jest již v rukou pražských přátel numismatiky, unikly šťastně zkáze, což v podobných případech ne vždycky se stává. Mimo zlaté mince nalezájí se na Hradišti též stříbrné — nejčastěji po dešti — velikosti čočky, jež mají na sobě koníčka, na druhé straně pak člověčí hlavu. Kresba jest velmi primitivní, pocházejí patrně z téže doby, jako zlaté. Nezdá se tu objevují též ozdoby ze zlata a stříbra. Že by mince ty, jak zlaté, tak stříbrné byly původu keltického, jak zprávy novin tvrdí, nutno pokládati za náhled mylný. Jest sice pravda, že některé keltické mince naším se podobají, což zvláště o stříbrných s koníčkem platí — avšak ráz našich mincí jest podstatně jiný a okolnosti, za kterými mince ty nalezeny byly, náhled takový úplně zvrací. Naleziště má jméno „na Hradišti“. Těchto hradišť

Obr. 37. Bergerův první článek o Stradonicích
(Národní listy 9. 8. 1877)

bronz jest v úplném úpadku, jest použit pouze k ozdobám, nástroje jsou železné, ačkoli formy předmětů bronzových dosud jsou zachovány. Tomu nasvědčují železné fibule (sponky), hroty a i kelty. Koštěné nástroje jsou pěkně hlazené, nalezájí se též takové, které patrně sloužily ku psaní ve vosku, korale skleněné mají pěkně vypálené barvy. Škváry ze železa a bronzu, kousky zlata a stříbra, formy na slévání bronzových ozdob (kadlubky) nasvědčují tomu, že předměty tu nalezené na nálezišti současně shotovány byly a že nejsou tudíž od jinud importovány. Nebylo tedy Hradiště pouze sídlištěm a obětištěm, nýbrž i znamenitým místem továrním a tudíž i obchodním. Jak již podotknuto, dlužno formy nalezených předmětů vřaditi do mladší doby železné, u nás tedy do doby, kde Čechové nepopřeně v této zemi již přebývali. Nelze též pochybovati, že i mince v takovémto sousedstvu nalezené jsou stáří stejného, z čehož vysvítá, že ani starožitnosti ani mince nemohou nikterak býti původu keltického, nýbrž že jsou výrobkem lidu našeho — lidu českého. Věc v tomto smyslu objasniti jest účelem této úvahy.

Příloha 3

Zpráva o sběrech Antonie Lehmannové a o okolnostech nálezů pokladu

Národní listy 11. srpna 1877 — Anonym 1877b (odstavce vloženy)

Poklad nalezen. Zmínili jsme se, že před několika dny na vrchu „Hradišti“ u Stradonic za Berounem nalezl dělník při kopání v poli veliký poklad. Od té doby jsou okolní vesnice milovníky starožitností téměř zaplaveny. Z přátelské strany dovidáme se tyto další podrobnosti: Paní Lehmannová, manželka obchodníka s uměleckými výrobky v Praze, jest horlivou sběratelkou starožitností. Sběrka její vyniká bohatostí a překvapí každého znaleckým svým uspořádáním. Jakmile se dozvěděla o starožitnostech na „Hradišti“ nalezených, pospíšila paní Lehmannová hned na místo, aby alespoň některé kusy pro svoji sbírku získala. Shledala, že již četní agenti venkovany jak náleží zpracovali, tak že tito stali se velmi nedůvěřivými. Dále se dozvěděla, že na poli na „Hradišti“ již mnoho roků vykopávají chudí lidé kosti, které pak prodávají do blízkých továren. Kostí nalézá se tam na polích velké množství, a poněvadž letos chudina velkou bídou jest stížena, hleděla si tohoto jediného výdělku svého, sbírajíc na polích kosti od rána do noci. Vykopáno jich nesmírně mnoho, aniž by si meškající tam právě dva čeští profesori nálezů těchto blíže byli povšimli. Mohli

Naleziště má jméno „na Hradišti“. Těchto hradišť známo dosud v Čechách již přes sto, mnohá jsou již popsána, mnohá dosud husté lesy zrakům badatelův skrývají. Zbudována jsou vždy na nepřístupných výšinách a jsouce přírodou již zbudovány, co těžce stečitelné hradby, obehány jsou rukou lidskou mohutnými valy, buď kamennými buď hliněnými, jež často velkým požárem slitými neb spečenými se býti jeví. Hradišť těch lid v dávných dobách užíval co míst ochranných v času nebezpečí, před nímž se snad z celé dědiny jak do pevnosti utíkal, tam též bohův svých vzýval a bohatou žertvou smířoval; tam se radil a radoval, tam při mohutném požáru hranice se loučil naposledy s knězem, otcem, bratrem, s chotí svou, když neuprositelná Morana je vzala v objetí. Hradiště ta tudíž byla *hlavní sídla* celé dědiny, nepochybně sídla kněze a svatyně, bylať shromaždištěm veškerého lidu v případech důležitých.

Dlouho byly hradby ty němými nám svědky dávné minulosti, avšak dnes již k nám mluví, z popele obětí tu nahromaděných ozývá se k nám známý hlas — rozumímeť mu — vždyť mluví česky! Badatelové pravěku pokročili již tak daleko, že dovedou stáří mnohých předmětův aspoň v dobách po nar. Krista s určitostí udati. Napomáhaly k tomu hlavně mince římské s předměty starožitnými zároveň nalezené. Předměty jistých dob mají tak typické formy, že při určení stáří nelze pochybiti. A nuže, na Hradišti našem vyskytují se samé takové formy předmětův tam nalezených, které naprosto tomu nasvědčují, že jest nám činiti s tak zvanou *mladší* dobou železnou. Kamenné předměty úplně schází, byl dosud nalezen pouze jeden kamenný vrtný mlat, mimo to brousky, jakých se i dnes ještě užívá, klíny kamenné a ostatní nástroje scházejí, střepy z nádob jsou silně vypálené z části z nádob velkých a hrubých, z části z nádob jemných barvy černé, červené a červenobílé, a okrasami pěknými,

snadno mnohé vzácné starožitnosti před záhubou zachrániti. Nalezené kosti byly jednoduše odváženy, prodány, do továren odvezeny a na moučku rozemlety. Tím způsobem byla zajisté mnohá vzácná starožitnost zničena.

Navštívivši pole na „Hradišti“, paní Lehmannová pilně sbírala starožitnosti a vskutku podařilo se jí, zachrániti mnohou vzácnost, která jest dosud v Čechách unikum. Tak nalezla různé pilky, pilníky, dláta, nebozezy, nože a překrásné lžíce, vesměs z kosti shotovené a dobře zachovalé, skleněné, arabeskami ozdobené naušnice, náramky atd., velmi mnohé okrasy z jantaru, železný prsten, rozmanité nářadí železné, roště, hroty, šípy, podkovy atd., pak i některé bronzové okrasy, poslednější ovšem jen po různu. Co zvláštnost dlužno uvésti i mnohé čtyřhranné kostky k hraní překrásně ozdobené, jichž bylo sice nalezeno veliké množství, které však z větší části byly co kosti prodány a tím zničeny. Dále získala pí. Lehmannová i mnohé vzácné jiné starožitnosti, jako poklopy k vásám, vesměs velmi jemně pracované, rozmanitá kolečka, vřetena, brusy, mlaty kamenné atd. Jednotlivé okrasy hrnků, džbánů atd. budí všeobecný obdiv, vynikající neobyčejně jemným provedením nástroji ovšem zcela primitivními. Celkem získala paní Lehmannová starožitností těchto přes šest set kusů, které jsou veřejně vystaveny. Mezi jinými nalezeny byly i dvě zcela zachovalé lebky se zuby rovněž úplně zachovalými a jako sníh bílými. Dělníci lebky však rozbili a kosti na hromadu naházeli.

Jakmile se Pražané dozvěděli o nalezeném pokladu, pospíchali na „Hradiště“ a každý hleděl, aby alespoň jeden vzácný peníz mohl nazvatí svým. Peníze tyto byly na jedné straně vypouklé a měly buď půl koňské hlavy, neb vycházející měsíc, duhu atd., a na druhé straně podkovu. Vážily vesměs 2 a půl dukátu. Paní Lehmannová přičinila se všemožně, aby alespoň jeden takový peníz získala, což se jí po dlouhém namáhání také podařilo za cenu 20 zl., jež nálezci, hrobníkovi vyplatila. Hrobník jí dále vypravoval, že již od nepamětných dob koluje v okolí pověst, že na polích jsou uschovány veliké poklady. Také vlastní otec na smrtelném loži mu o tom vyprávěl a kladl na srdce, až mu bude zle, aby ssutiny v poli rozkopal, kde nalezne veliký poklad. Syn tak učinil. Kopal přes tři dny zcela pohodlně a když zbytek zdi v hloubce asi jednoho sáhu odstranil, nalezl veliký hrnek se zlatými penězi. Hrobník zůstal jako zkoprnlý a hlasitě začal volati, by mu lidé pomáhali. Slyšíce to občané po kostích slídící, sběhli se kde kdo byl a sbírali peníze. Bylo jich dle seznání hrobníkova asi měřice. Sám jich nasbíral plný klobouk. Obávaje se, aby mu nebyly ukradeny, zahrabal je na hřbitově. Odtud je odnesl do kostela a uschoval za oltářem. I zde nebyl mu poklad jistý, poněvadž již druhého dne přicházeli k němu zejména lidé, kteří vyhrožovali, že úřad mu peníze zabaví a jej zatkne. Nabízeli mu sice odměnu, on však bál se peníze doma prodati. Sebrav je, odejel s nimi do Prahy, kdež je peněžníkům rozprodal, obdržev za kus 15 až 18 zl. Chudý hrobník odnášel domů přes 6000 zl., byl však strachem stále rozčilen, obávaje se, že bude zatčen! Spatřiv v nádraží berounském četníky, nemyslel jinak, nežli že už ho zatýkají. Opatrně jim vyklouzl a seč mohl, pospíchal domů. Na stole nalezl obsílku od starosty. Šel k němu a hodiv mu sedm kusů zlatníků, utekl. Starosta však druhého dne jej navštívil, vrátil mu zlaťáky a pravil, že je chtěl pouze viděti. Mezi tamějšími občany koluje již od pradávnych dob pověst, že u zdi nalezá se klenutí, v jehož středu jest zřízena zlatá kachna v životní velikosti s 12 zlatými vejci, dále ve vedlejším výklenku zlaté tele atd. a veškerý tento poklad že nalezne ten, kdo přijde poprvé na zlaťáky v předsíni. Samo sebou se rozumí, že venkované shání se nyní tím usilovněji po uschovaných pokladech.

Příloha 4

Doplněk k předchozí zprávě

Národní listy 14. srpna 1877 – *Anonym 1877c*

Nalezený poklad. Ku předešlé zprávě naší o nalezeném pokladu na Hradišti u Stradonic (za Berounem) dodáváme, že se několik podnikatelů vídenských obrátilo těchto dnů na tamnějšiho starostu se žádostí, aby hleděl pozemek, na němž poklad a starožitnosti byly nalezeny, jakož i sousední pozemky za slušnou cenu pro ně zakoupiti. Starosta nedával žádnou odpověď, načež družstvo dotazovalo se telefonicky, ovšem bez výsledku, poněvadž vyjednává starosta již s několika přáteli českých starožitností, aby zajímavé toto pole sami zakoupili. Výsledek není dosud znám.

Hradiště jest nyní stále četnými přáteli starožitností hojně navštěvováno a nalezené kusy prodávají se za slušnou cenu. Venkované ovšem pozdě toho litují, že tamnější starožitnosti, kosti atd. prodávali dřív tak levně zejména židovským obchodníkům, a hledí zpeněžití rozličné zbytky nástrojů, z kostí shotovených neb střepy z popelnic atd. Veliká poptávka jest zejména po zlatých peněžích, za kterých se již platí po 40–50 zl. V neděli odebralo se na Hradiště mnoho Pražanův, z nichž každý snažil se aspoň jednoho zlaťáku se dopíditi. Po delším vyptávání a prosbách prodala jich jedna rodina tajně a mezi čtyřma očima 60 kusů. Znamá sběratelka starožitností pí. Lehmannová zakoupila na Hradišti opět mnoho vzácných kusů, které budou nemalou okrasou sbírky její. Kromě jiných získala i dobře zachovalou, velmi starou lebku, která byla šest stop hluboko v hrobě nalezena. Jest svrchovaný čas, aby povolání znalcové Hradiště důkladně prozkoumali a zejména pro naše museum zachránili, co vůbec ještě zachrániti se dá.

Příloha 5

Podrobnější zpráva o nalezišti a nálezech

Národní listy 26. srpna 1877 – *Anonym 1877e* (odstavce vloženy)

Nalezené starožitnosti. Zprávy naše o starožitnostech na vrchu Hradišti doplňujeme následovně: Vrch Hradiště jest od Berouna asi půl druhé hodiny cesty vzdálený. Na severní části naproti obci Nová huť jest nejpříkrější a táhne se odtud téměř v pravidelném polokruhu k západu. Směrem od východu od obce Stradonice, jakož i k jihu jest Hradiště mnohými kuželovými pahrbky a dosti příkrými návršími od ostatních vrchů odděleno. Na úpatí jest Hradiště dosti rovná pláň a nelze tudíž se diviti, že strategové v pradávnych, snad již v předhistorických dobách uznali místo toto

za velmi důležité k obraně, že je náležitě opevnili. Důkazem toho jsou dosud z větší části ještě zachovalé bašty naproti Nové Hutě na příkrém návrší v polokruhu vystavené. Celkem jest zachovalých bašt těchto pět. Dle starodávných zbraní a způsobu válčení, musily bašty tyto alespoň z této strany býti zcela nedobytné. Planina na návrší samém na Hradišti proryta jest četnými malými návršími a celou prostoru lze pěšky obejít za hodinu. Půda jest nejméně kamenitá, a jen asi třetina jest dosti úrodná a ornice sahá místy až sáh hluboko.

Vykopané starožitnosti náležejí dosud k nejpamátelnějším, které v Čechách kdy jindy byly nalezeny. Jest jich v pravdě úžasné množství. Starožitnosti vykopávají se zde jen jaksi „ve velkém“. Mnozí znalci mají za to, že Hradiště bylo od některého nepřátelského kmene po delším obléhání útokem vzato, obyvatelé zavražděni a Hradiště se zemí srovnáno a ze základů sbořeno. Jinak nelze spobě pomyslet i ohromné množství nalezených nástrojů, náradí, okras atd. Na nejzajímavějším hornatém severním výstupku na temenu příkrého vrchu nalezeno bylo úžasné množství nejrozmantějších věcí. V délce asi dvaceti a v šířce dvou až tří sáhů každým kopnutím do zemi byla nějaká starožitnost vynešena. Nejučtější ornice, bezpochyby buď navešená neb postupem času sama se utvořivší, jest asi tři čtvrtě sáhu hluboká, v níž marně pídíme se po sebe menším kaménku, kdežto okolí ve značné vzdálenosti jest kameny poseto. Pod ornici nalezá se asi půl sáhu vysoká vrstva popele a pod ní půda, která nese známky, že na ní zapalovány byly ku počtě bohům žertvy. Jest dosud červená a tvrdá.

Pisatel zprávy této žádal dělníka, aby vrstvu tuto prokopal. Dělník tak učinil a přišel v hloubce asi půl lokte na skálu. V hořejší i dolejší popelné vrstvě nalezeny byly nejpamátelnější dosud starožitnosti v pravdě v úžasném množství. V popeli samém nalezeny byly kusy uhlí, z nichž jeden byl jako pěst velký, žel že ho dělník ve svém domnění, že jest bezcenný, zahodil. Nalezeny byly zde zejména koštěné jehly, dláta, lžíce, nože, hřebeny, pilky a rozmanité jiné špičaté a broušené nástroje, jejichž účel nyní vysvětliti již nemožno. Věcí těchto bylo zde nalezeno mnoho centů a prodáno do okolních cukrovarů, cent po 80 kr., kde byly ničeny. V popelné vrstvě nalezeno bylo i velké množství věcí bronzových jako jehlice, sponky, řetížky, a jiné nejrozmantější okrasy, vesměs dobře zachovalé a nemalou cenu archeologickou reprezentující. Dále bylo zde nalezeno neobyčejné množství kostí zvířecích, jichž nejméně dvě stě centů odtud bylo odvezeno. Zde neb onde přišli hledající i na střepiny rozličných hliněných druhů nádob, které byly překrásnými okrasami opatřeny a rozmanitými podobiznami zvířat neb lidských hlav ozdobeny. Žel, že až dosud ani jediná nádoba přese všecku opatrnost nebyla celá vydobyta. Nápadné jest dále veliké množství nalezených brusů, druhu a velikosti rozdílných, které jsou vesměs zhotoveny z kamene, který v celém okolí se nevyskytuje. Taktéž byly nalezeny i kameny, jimiž bylo obilí drceno a mleto. Kameny tyto byly velmi zachovalé a čtyřhrannou dírou opatřené, do níž bezpochyby se vrazil klín a obapolným otáčením bylo obilí drceno. Dělník jeden našel i kamennou plotnu v délce dvou a šířce jednoho lokte. Byla velmi jemně hlazena. K jakému účelu sloužila, dosud se neví. Vyhrabal také i několik kamenných mlatů, kladívek atd. a mnoho kulatých kamenů, které alespoň v blízkém okolí marně bychom hledali a které sloužily bezpochyby ku praktikům.

Nejznamenitější, co zde bylo nalezeno, jest bez odporu forma k lití zlatých penězů. Jest to kámen asi jako pěst veliký, v jehož prohlubené části nalezá se vydlabané slunce s paprsky. Do formy této bylo roztavené zlato vlito a do druhé části byl půlměsíc uměle rukou vryt, což dokazuje nejlépe ta okolnost, že půlměsíc jest i každého peníze jiný, kdežto slunce jest u všech stejné. Kromě této byl vyhrabán i jiný kámen, v němž vyražena byla forma pro list lipový. Obě formy byly dosud pozůstatky zlaté litiny obaleny. V nejvyšší totiž nejsvrchnější vrstvě, nalezeny byly i rozmanité věci železné, které pocházejí rozhodně již z doby novější. K nejvzácnějším starožitnostem dlužno počítati dále nalezené čtyři zlaté prsteny, ovšem zcela primitivní. V jednom prstenu jest zasazen amethyst, prsten jest tak veliký, že souditi lze z něho na malé obry, které před tisíci lety objaly českou vlast. Vážíť přes deset dukátů. Dva prsteny jsou bronzové a práce na nich jest v pravdě umělecká. Nejvíce nápadné jest ohromné množství jantaru, který po celém Hradišti jest roztroušen. Jantar nelze nikde v Čechách nalézt a musil sem býti proto z krajín baltických přivezen. Neméně zajímavé jsou i rozličné pokličky na hrnce, zhotovené z pálené hlíny rozmanitými znameními a okrasami opatřené, které rozluštití dosud nikomu se nezdařilo. Ze stříbra bylo nalezeno jen několik peněz a bůžek, asi čtvrt lokte dlouhý, jež koupil neznámý obchodník vídeňský. Větší část nalezených zlatých peněz byla zachráněna a nalezá se v rukou znalců, kteří je dovedou náležitě oceniti. Pouze dosud neví se, kdo koupil zlatý náramek, který vážil přes padesát dukátů, největší to znamenitost, která na Hradišti byla vykopána. Náramek zmizel beze stopy, což lze vším právem velmi litovati. Zmíniti se musíme i o několika zcela zachovalých lebkách lidských i zvířecích na Hradišti nalezených, o velikém množství parohů, zubů a kostí. V Čechách nikde nebylo dosud takové množství starožitností nalezeno jako na Hradišti, a bylo by žádoucí, aby vrchu tomuto věnována byla větší pozornost kompetentních kruhů, nežli dosud. Starožitnosti ty pocházejí alespoň z větší části z doby keltické.

Příloha 6

Protokol schůze Archeologického sboru NM 23. 11. 1877

Archiv NM, fond Archeologický sbor, kart. 1, č. 13d (výňatek)

3. Pan Dr. Štěp. Berger předložil mimo mince zlaté a stříbrné asi 350 předmětů z rozličné látky a rozmanitého tvaru z bohaté své sbírky, kterou sestavil ze starožitností nalezených na Hradišti nad Stradonicemi. O nalezišti tom, vůbec dosud u nás nejrozsáhlejší a nejdůležitější, vykládal týž obsírněji a poukázav k předmětům vyloženým, z nichž málo bylo kamenných, bronzové jen za okras sloužily, železné však množství a rozmanitostí všechny ostatní daleko převyšovaly – soudil, že naleziště to sluší položit do mladší doby železné, lid, který zde bydlil že pěstoval v pokoji po dlouhý čas orbu, řemeslo i průmysl, a na místě výměny že potřeby své kupoval za peníze, které sám si razil. Na konci poučného svého rozhovoru vzdal p. Dr. Berger díky p. Lochovskému v Stradonicích a p. Bř. Jelínkovi, kteří nemálo se byli přičinili o zachování předmětů vyložených.

1. Představa o schůzi, svolované dne 26. října r. 1877, byl
člen a schválen.

2. P. prof. Dr. A. Fieš předložil

- a) tři předměty podobné nálezům pozemkovým v okolí Stradonic, které více jsou souměrné pro věkovějším věkem, ovšem se byli z ústředí výtlaču; Nálezem byly vstřížby valesů, čaravých a starých od p. kl. termína;
- b) dva bronzové šperky, rozdíly se značně rozdílných hřebců, střížby a s malým bronzovým hřebcem;
- c) Měřítko více egem. Sloučé bronzové ústředí, rovněž z obřadního zlatého drátě a obřadů - vše bylo nalezeno u Hradišči blíže Čaravě a Starově od p. Ed. Hronzina Lantě;
- d) Kamenný ruční mlýn, spousta s křovím, čaravě z Dobručce.

3. P. Dr. Štěp. Berger předložil mimo jiné zlaté aršítky, asi 350 předmětů z rozličné látky a rozmanitého tvaru z bohaté sněhové, kterou sestával ze starověkých nálezů na Hradišči nad Stradonicemi. O nálezích tam, které jsou u nás nejrozšířenější a nejzákladnější, vyrobil typ obřadů, a považoval se předmětem vyložení, z nichž málo bylo, kamenných, bronzové jen za staré sloužily, železné však množství a rozmanitost, všechny ostatní však přirovnávaly - že nálezích to slouží položit do mladší doby železné, a lidé, který zde byl již ne přestoval v pokoji po dlouhý čas, orbu, přeměsto i přemysl, a na místě výměny že předtím své nespouval za peníze, které sám si razil. Na konci povinně se předseda rozpravou vzít p. Dr. Berger dny p. Hronzina u Stradonic a p. Dr. Fiešovi, které nemělo se byli přičinili o zachování předmětů vyložení.

Sbor uznává důležitost nálezů tak neobyčejného ihned zvolil užší komitét, který se o tom raditi má, jakými prostředky a jak bylo by lze starozitnosti Hradištské tiskem a s obrazy vydati.

Člen a schválen
V Praze dne 11. ledna 1878.

Dr. Jos. Emler
t. č. předseda.

Dr. J. Kalousek
t. č. jednatel.

Obr. 38. Zápis o schůzi Archeologického sboru Musea království Českého dne 23. 11. 1877 (Archiv NM, Praha)

Sbor uznává důležitost nálezů tak neobyčejného ihned zvolil užší komitét, který se o tom raditi má, jakými prostředky a jak bylo by lze starozitnosti Hradištské tiskem a s obrazy vydati.

Dr. Jos. Emler, t. č. předseda
Dr. J. Smolík, t. č. jednatel
Dr. J. Kalousek

Příloha 7

Záznamy o nálezích ze Stradonic v přírůstkové knize archeologických sbírek NM 1877-1900

Archiv NM, registratura, oddělení prehistorie - přírůstkové knihy z let 1867-89 a 1889-1925
(Poznámky kurzivou vepsal později Václav Schulz)

Viz tabulka na následující straně

Příloha 8

Ferdinand von Hochstetter: Die Alterthümer von Hradischt

Wiener Zeitung - Beilage zur Wiener Abendpost Nr. 147 (28. 6. 1878), 585-586 (Hochstetter 1878b)

Die Funde zu Hradischt bei Stradonitz unweit Beraun in Böhmen haben in letzter Zeit die Aufmerksamkeit der Alterthumsforschern in hohen Grade auf sich gezogen. Man hat es nach den Mittheilungen des Herrn Hüttendirectors Grosse in Neuhütten bei Beraun hier nicht mit einer grossartigen prähistorischen Gräberstätte, sondern ähnlich wie in der Scharka bei Prag mit den Resten uralter Ansiedlungen zu thun. In einer unter der Ackererde gelegenen mächtigen Culturschichte, welche sich in der Feldflur Hradischt, am rechten Mies-Ufer circa 40 bis 50 meter über dem Wasserspiegel zwischen den Dörfern Stradonitz und Neuhütten über circa 300 Joch ausdehnt und häufig muldenförmige Vertiefungen ausfüllt, werden nämlich Gegenstände aller Art gefunden: neben den rohesten Stein- und Knochenwerkzeugen und neben den primitivsten thönernen Gefässen feiner gearbeitete Gefässe, Schmuckgegenstände aus Bronze, Silber, Gold, Glas und Bernstein, Waffen und Werkzeuge aus Eisen und Bronze, unzählige Thierknochen, barbarische Gold- und Silbermünzen u. s. w., u. s. w. Alles deutet darauf hin, dass Hradischt durch Jahrhunderte in dauernder Weise besiedelt war, und die vielen halbfertigen Arbeiten aus Hirschhorn und Bein, die Gussformen, die vielen aus Eisen gefertigten Imitationen von Bronzegegenständen, die Eisen- und Bronzeschlacken, die man findet, scheinen zu dem Schlusse zu berechtigen, dass die meisten der Fundgegenstände an Ort und Stelle gearbeitet wurden und dass die Ansiedler gewandte Metallarbeiter, wenigstens in Eisen, waren.

Unweit von dieser alten Ansiedlung, gleichfalls am rechten Mies-Ufer, findet sich jedoch auch eine alte Begräbnisstätte. Ungefähr 40 bis 50 Gräber wurden zu verschiedenen Zeiten ohne besonderen Erfolg eröffnet; man fand zertrümmerte Urnen mit Leichenbrand nebst einigen Resten von Thierknochen, Mahlsteinen und kleinen Bronzenä-

Číslo	Datum	Dodavatel	Předmět	Přijal
49	1877 29/IX	Karel Bernard ze Stradonic, dělník v Kladně	Malou nádobku bronzovou, nalezenou na Hradišti Stradonickém (<i>není tatáž co č. 57?</i>)	A. J. Vrtátko
55	27/X	kons. Beneš	4) Lžičku z parohu, směla podob. jantaru, želez. sponu a dva fragmenty z nádob, nalezené všechno na hradišti u Stradonic	Beneš
57	27/X	Bernard, dělník na Kladně	Bronz. ozdobu od Stradonic v podobě <i>sploštělého věděrka s ouškem (= č. 49?)*</i>	Beneš
59	7/XI	p. prof. Smolík	1) Stříb. sponu; 2) Čtyry kroužky bronz. jednotlivé a tři sloučené; 3) jeden bílý malý korálek; 4) skleněný kroužek; 5) malou pincetku bronz.; 6) plech s ouškem bronz.; 7) tři kusky železné; 8) spona železná; 9) matričku železnou; 10) Jedenáct koštěných šidel a dlátek; 11) Dva zuby zvířecí; 12) Čtyry střípky z nádob; 13) kousek lastuřice a 14) Čtrnáct fragm. žluté směly, a jeden černý kousek směly, všechno nalez. na hradišti nad Stradonicemi	Beneš
7	1878 26/II	F. Urban, knížecí Fürstenb. inženýr v Nížburce	Plán hradiště u Stradonic**	Beneš
10	24/IV	Zakoupeno od F. Beneše	Dva a dvacet bronzových předmětů, 4 fragm. skleněné, 2 pálená závaží, 1 hlavíčku pálnou (?), 147 střepeň rozl., 55 předmětů koštěných, 8 kamenných, 64 železných, 1 větší a 1 menší pálená nádoba = 306 kusů, vesměs z Hradiště u Stradonic	Beneš
16	8/VII	p. konserv. Beneš (koupí od Martinovského a Hladkého, z Hradiště od Stradonic za 16 zl.)	Dva a třicet zlomků a celých předmětů bronzových, jeden korál skleněný, dva zlomky korálu skleněný, 18 předmětů koštěných, 20 zlom. žel. fibul, 44 želez. předmětů rozl., 3 střepeň z nádob pálených, 2 celé provrtané kameny účele neznámého, 48 zlomků jeleních parohů, 3 brousky kamenné, 1 zlomek hlin. nádoby polévané, a 18 kusů celých želez. předmětů, mezi nimi jeden hrot, 4 nože – celkem 216 kusů	Beneš
34	7/XI	Pan Beneš, koupí (koupeno za 70 kr.)	1) Sedm kusů z parohů, 2) pět šidel koštěných, 3) šest předmětů želez., nalezeno na hradišti Stradonickém	Beneš
5	1879 27/II	P. kons. Beneš koupí	Zlomky bronzové, želez. i koštěné, zvláště 2 udice, vše z hradiště od Stradonic (koupeno od Al. Holoubeckého)***	Beneš
18	1880 13/IV	Karel Bernard z Kladna	1) kroužek skleněný, 2) kroužek bronzový, 3) kostka ke hraní z <i>hradiště u Stradonic ?</i>	Schulz
18	1881 6/V	Koupí ze Stradonic	1) Čtyři střepeňky z nádob bronzových, 2) bronz. kroužek silnější, bronz. prstěnek, bronz. svitek drátěný, podvojný jako malý náramek, 3) malá miska a pět střepeň hliněných, kulatá řečtačka hliněná, 4) deset nástrojů koštěných, 5) deset zubů rozličných, 6) devět kusů broušených parohů, 7) sedm úlomků nástrojů kamenných, 8) dvanáct kousků železných nástrojů, 9) koštěná destička, sdělí 3.3 centimetrů, na způsob kostky hrací, opatřená navrtanými dolíčky 3. 4. 5. a 6. na stranách dlouhých	Schulz
11	1888 16/IV	Velebor**** Mixa, přednosta stanic ve Staré Huti	Bronzový kruh, průměr 2 cm, na vnější straně třemi skupinami po devíti pupíciích zdobený z <i>hradiště Stradonického</i>	Schulz
10	1889 26/II	Společnost přátel starožitností českých v Praze prostřednictvím Fr. Parise	...; 15) zlomky hlin. nádob; 16) 8 hlin. přeslenů; 17) 6 zlomků fibulí želez.; 18) 5 železných kusů nožů; 19) 4 kusky jantaru; 20) 1 celá bronz. fibule (porouch.); 21) 2 bronz. kroužky; 22) 2 želez. zlomky nástrojů; 23) střeňka s nýty; 24) koštěné kladívko; 25) 1 železný škvár; 26) 4 kančí zuby; 27) 1 kyčelní kloub provrtaný (amulet)?; 28) vidlice ze srncího parohu s dírou pro násadu; 29) 8 koštěných šidel (hrotů); 30) 1 hlin. soška zvířecí vypálená (medvídek); 31) koštěná soška vypálená (amulet); 32) 2 čtverhranné hrací kostky s tečkami (očky); 33) 3 zvířecí zuby; 34) 22 bronz. zlomky; 35) 1 stříbrná mince drobná. Stradonický nález.	Schulz
28	21/V	Společnost přátel starožitností českých v Praze	...; 2) ze Stradonic u Nížboru: kus modrého skleněného koralu; ...	Schulz
12	1900 5/X	Adolf Körber žák III. reálky	střepeň nasbíraná na hradišti Stradonickém a dvě stř. mincičky Stradonické	Píč

* Ve zprávách z Archeologického sboru v PA 11, 44 doplněno „a z téhož místa okrasa bronz. od p. Majera v N. Jáchymově“, což ale v přírůstkové knize zapsáno není; jde zřejmě o č. přír. 57.

** PA 11, 46: „popis Hradiště nad Stradonicí, k němuž přiložena jest mapa, snímek to s mapy katastrální“.

*** Zřejmě totožné se zápisem v PA 11, 179 o nákupu bez udání pramene: „Lidská lebka, kančí zuby, nástroje koštěné a železné, zlomky bronzové a p.“

**** Ve zprávách z Archeologického sboru v PA uveden Engelbert.

geln. Eben so wurden am linken Mies-Ufer 1874 und 1875 beim Baue der Rakonitz-Protiwiner Bahn bei dem Orte Althütten ein alter Urnenfriedhof entdeckt.

Die ursprünglichen Nachgrabungen zu Hradischt galten nur den massenhaft vorkommenden Thierknochen. Innerhalb Jahresfrist sollen nicht weniger als 3000 Kilogramm Thierknochen ausgegraben worden sein. Als aber am 2. August 1877 ein sehr bedeutender Fund von höchst interessanten barbarischen Goldmünzen (sogenannten Regenbogenschüsseln) gemacht wurde, folgten auf die „Knochengräber“ die „Schatzgräber“ und die „Antiquitätenjäger“. Jeder, der Lust hatte, konnte, wie es scheint, graben, und es begann durch Auskäufe eine grenzenlose Verschleppung der Fundobjekte, die namentlich in Prag viele Liebhaber fanden. Bei der masslosen Concurrenz, die man sich gegenseitig machte, und da von den Liebhabern Alles aufgekauft wurde, wenn es nur von Hradischt kam, do bemächtigte sich der Sache auch bald die speculative Industrie, und seit October vorigen Jahres finden grossartige Fälschungen statt. Anfangs beschränkten sich diese Fälschungen hauptsächlich auf die interessanten oblongen Beinwürfel und auf die nicht selten vorkommenden Schreibstifte und Glättinstrumente aus Bein, wie sie von den Römern für ihre Wachstafeln gebraucht wurden, jetzt werden aber auch schon falsche Steinhämmer, Stein- und Thonwirtel und sogar falsche Bronzenadeln in Umlauf gesetzt.

Es wäre gewiss an der Zeit, dass solchem Unfuge gesteuert würde und dass auch der weiteren Ausbeutung der interessanten und wichtigen Fundstätte in der unwissenschaftlichen Weise wie bisher Einhalt gethan würde.

Zum Glücke ist ein grosser Theil der Fundobjecte in verständnissvollere Hände gelangt, die wohl dafür sorgen werden, dass die Denkwürdigkeiten von Hradischt bald auch durch Bild und Text der Oeffentlichkeit übergehen werden.

Eine grosse Anzahl von Gegenständen ist im Besitze der kunstsinnigen Frau Lehmann in Prag. Diese wurden kürzlich in einem „Monumenta varia populorum et antiquorum et recentiorum statum illustrantia quae Nicolaus Lehmannus collegit et Pragae exposuit. Fasciculus primus: Effosa de Stradonic“ betitelten, jedoch im Buchhandel nicht erschienenen werke auf acht Tafeln photographisch, leider in zu kleinem Massstabe reproducirt. Die anthropologische Gesellschaft verdankt ein Exemplar dieses Werkes der Freundlichkeit des Herrn Nik. Lehmann.

Eine zweite Sammlung von gegen tausend Stück von Hradischt besitzt Herr Hüttendirector Grosse in Neuhütten. Diese Sammlung vor allem zeigt, wie ausserordentlich mannigfaltig die Vorkommnisse von Hradischt sind, da bei diesen tausend Stück Duplicate nicht mitgerechnet sind.

Eine dritte Sammlung ist im Besitze des eifrigen Archäologen Herrn Dr. Stephan Berger in Prag. Diese Sammlung, die gegen fünftausend Gegenstände enthalten soll, scheint die reichste zu sein. Einen Theil derselben hatte Herr Dr. Berger die Gefälligkeit, mir bei einem kürzlichen Besuche in Prag zu zeigen, der andere Theil war leider verpackt. Was ich aber bei Herrn Berger sah, hat mein Erstaunen in höchstem Grade erregt, weil da von dem einen Fundorte alle Formen von der frühesten Steinzeit bis in die späteste Bronze- und Eisenzeit vereinigt schienen.

Ich erwähne nur von Steinwerkzeugen: Klopff- und Schleudersteine aus Geschieben gearbeitet, durchbohrte Steinkugel, roher und feiner bearbeitete Feuersteinmesser und Lanzenspitzen aus Feuerstein, grosse und kleine, einfacher und künstlicher geformte Steinhämmer, Steinkeile und Steinmeissel, Schleif- und Mühlsteine u. s. w. u. s. w.; von Knochenwerkzeugen dieselben Formen, wie sie in letzter Zeit in so grosser Zahl in den Pfahlbauten des Laibacher Moores gefunden wurden, vor Allem unzählige mehr oder weniger bearbeitete und ornamentirte Geweihsprossen vom Edelhirsche, spitze und spatelförmige, dolch- und pfiemenartige Geräte, Wiederhaken, Knochenmesser, Knochenhacken, Knochensägen u. dgl., daneben aber auch feine Gewand- und Haarnadeln, Nadeln mit Ohr, zierlich ausgearbeitete und ornamentirte Stift- und Glättinstrumente ganz in der Art der römischen Styli, in grosser Anzahl oblonge Spielwürfel aus Bein mit eingravirten Augen, feine Käämme, schön gearbeitete und verzierte Messergriffe aus Bein u. dgl.

Ganz ausserordentlich reich und mannigfaltig sind die Schmuckgegenstände aus Bronze, Eisen, Silber und Gold, wie Haarnadeln, Fibeln, Armbänder, Ringe zum Theile mit gravirten Steinen und Glas-Cameen, Perlen aus Emailglas und Bernstein. Ferner die Palstäbe und Celte aus Bronze, Waagen und Gewichte aus Bronze, Figuren aus Bronze, Schwerter, Lanzenspitzen, Messer, Gabeln, Hacken, Meissel, Aexte, Zangen, Scheren, Schlüssel und andere Werkzeuge aus Eisen. Endlich Thongefässe von der verschiedensten Form und Mache, zum Theile schön verziert und mit Farben bemalt.

Unter den Thierresten bemerkte ich neben dem Edelhirsche auch Reste vom Elen und Bären, ferner ein kurzhörniges Rind, Ziege, Pferd, Hund, Schwein. Skelettheile von Menschen, Schädel u. s. w. wurden nur ganz vereinzelt gefunden.

Die Silbermünzen von Hradischt sind, so weit ich gesehen habe, meist Tetradrachmen, theils in Nachahmungen nach Philipp II. (auf der einen Seite ein Jupiter-Kopf, auf der anderen ein Reiter), theils nach anderen macedonischen und altgriechischen Münzen. Sie sind vollständig ähnlich den barbarischen oder keltischen Silbermünzen aus dem alten Noricum und dem westlichen Pannonien.

Weit interessanter sind die Goldmünzen. Die schwereren Goldstücke von Hradischt (ungefähr im Gewichte eines englischen Sovereign) gehören den Typen der siebenten Gruppe der sogenannten Regenbogenschüsselchen an, welche Franz Streber („Ueber die sogenannten Regenbogenschüsselchen“, München 1860) in den Figuren 108 bis 116 auf Tafel 9 abbildet.

Es sind Goldstücke von derselben Art und Prägung wie jene, welche im Jahre 1771 bei Podmokl, einem in der Nähe von unserem Hradischt gelegenen Dorfe, in solcher Menge gefunden wurden, dass nach Kalina der Werth des ganzen damals gehobenen Schatzes 76.800 Gulden CM. betrug.

Von den eigentlichen Regenbogenschüsselchen, wie sie in Baiern, Schwaben und Franken gefunden werden, weichen sie in Form, Metall und Gewicht ab. Die Münzen sind nicht eigentlich schüsselförmig ausgeprägt, der convexen

Vorderseite entspricht nicht die concave Rückseite, indem nur ein Theil der Rückseite neben dem einer Mondsichel vergleichbaren stark hervortretenden Wulst wenig vertieft erscheint. Man vergleicht die Form am besten mit der einer Muschelschale; an der Rückseite entspricht der hervorragende Wulst dann dem verdickten Schlossrande der Muschelschalen. Auf der Vorderseite zeigen manche Stücke noch eine besondere Prägung, die einem Stern (Kugel) mit 5 nach einer Seite gerichteten Strahlen verglichen werden kann, und auf der Rückseite neben dem Wulst Strahlen, welche gegen den Rand verlaufen, so dass man an Sonne, Mond und Sterne denken kann, wie das auch vielfach hervorgehoben wurde. Streber hält sich jedoch an die Muschelform und erinnert daran, dass die Muschel „ein Erzeugniss der allgebärenden Feuchte“ im Alterthume der aus dem Schaume geborenen Göttin, der Aphrodite, geweiht sei, und dass in diesem Sinne die Muschelform auch als Typus dieser Goldstücke gewählt worden sei. Die Form weise daher nach dem Oriente.

Das Metall ist feiner, es ist nicht Electrum (silberhaltiges Gold von 12 bis 18 Karat), sondern Ducatengold von 23 Karat 8 Gran. Das Gewicht von vier von mir in Prag acquirirten Goldstücken dieser Art von Hradischt, die der Form und dem Gepräge nach vollkommen mit den von Streber in Figur 112 bis 114 abgebildeten, die von dem Funde zu Gagers an der Glon in Ober-Baiern herkommen, stimmen, beträgt 7.164, 7.230, 7.279, 7.314 Gramm, im Mittel 7.247 Gramm.

Die von Streber abgebildeten neun Muschelmünzen von Gagers in Baiern haben dagegen ein Gewicht, das zwischen 6.873 und 7.174 schwankt, mit einem Durchschnittgewichte von 6.971. Von Hradischt habe ich aber noch andere kleinere Goldmünzen von anderer Prägung gesehen, die nur ungefähr $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{8}$ und $\frac{1}{20}$ von den hier beschriebenen grösseren Goldstücken wiegen, nämlich 2.220, 0.880 und 0.320 Gramme.

Nach dem Ansicht Strebers gehören eben sowohl die eigentlichen Regenbogenschüsselchen wie die Muschelmünzen keltischen Völkerstämmen an, welche vor den Germanen in Vindelicien und den nördlich und westlich anstossenden Landstrichen sesshaft gewesen und zwar nicht solchen Stämmen, die etwa unter Sigowes von Gallien nach Osten gezogen und sich diesseits des Rheines niedergelassen, sondern solchen, die in viel früherer Zeit, einer entgegengesetzten Richtung folgend, bei ihrer Wanderung von Asien her, statt mit ihren Brüdern bis zum äussersten Ziele im Westen nach Gallien und Britannien vorzudringen, an der oberen Donau und am oberen Rhein Halt gemacht und eine bleibende Stätte gewählt haben, selbst noch vor dem 4. Jahrhunderte vor Christus. Die aus Electrum geprägten schüsselförmig gestalteten Goldstücke schreibt Streber theils den Vindelikern, theils den Helvetiern zu und meint, sie seien aus dem Goldsande, welchen der Rhein, die Donau und der Inn lieferten, geschlagen, während die hochfeinen böhmischen Goldstücke von Podmokl, Nischburg u. s. w., zu denen auch die von Hradischt gehören, dem keltischen Stamme der Bojer zugeschrieben werden, die schon frühzeitig die metallreichen Bergwerke Böhmens auszudeuten gewusst haben und diese Münzen im Lande geprägt haben.

Ist dem so, dann haben wir es an der Mies bei Podmokl, Hradischt, Stradonitz u. s. w. mit ursprünglich bojischen Niederlassungen aus den ersten Jahrhunderten vor der christlichen Zeitrechnung zu thun. Dier zahlreichen Gegenstände unzweifelhaft römischen Ursprunges, wenn auch römische Münzen fehlen, beweisen ferner, dass diese ihrer natürlichen Lage nach vortrefflich gesicherten Wohnplätze durch mehrere Jahrhunderte jedenfalls bis in die Zeit der Markomannen, die ja mit den Römern in vielfachem Verkehre standen, benützt und vielleicht erst im 4. und 5. Jahrhunderte bei der Einwanderung slavischer Stämme vernichtet und verlassen wurden.

Diese Angaben mögen genügen, um die eminente Wichtigkeit der Hradischer Fundstätte darzuthun und den Wunsch zu rechtfertigen, dass die Sache fortan mit wissenschaftlichen Ernste behandelt werden möge, da kaum eine andere Fundstätte so viel Licht auf die ältesten Bewohner Böhmens, ihren Culturzustand, ihre Handelsverbindungen und ihren Verkehr mit anderen Völker zu werfen geeignet ist.

Příloha 9

Wilhelm Osborne: Beschreibung der vorhistorischen Funde auf dem Hradischt bei Stradonic in Böhmen

Sitzungsberichte der naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden 1, 1878 (*Osborne 1878a*) – závěr (s. 38–39, sep. 7–8)

Vor allem drängen sich uns die Fragen auf: Was war der Hradischt in vorhistorischer Zeit? von welchem Volke rühren die Gegenstände her? zu welcher Zeit hat dieses Volk gelebt und auf welcher Culturstufe hat es sich befunden? war es ein nomadisierender oder ein sesshafter Volksstamm? war es kriegerisch oder mehr friedliebender Natur?

Wie ich schon am Eingange bemerkte, hielt man den Hradischt anfangs für einen grossen Beerdigungsplatz oder für ein altes Schlachtfeld, doch widerspricht dem der Umstand, dass man beinahe gar keine menschlichen Gebeine und sehr wenig Waffen dort findet, es bleibt also nichts anderes übrig, als anzunehmen, dass es eine Niederlassung, ein Wohnsitz gewesen sei und zwar, wie der Name andeutet, ein befestigter Ort. Ueber den Volksstamm, zu dem die Bewohner des Hradischt gehörten, konnten wohl die Münzen den besten Aufschluss geben. Dieselben sind von mehreren Numismatikern übereinstimmend als keltische Münzen bezeichnet worden. Doch ist das Fundmaterial bis jetzt noch nicht genügend geordnet und bearbeitet worden, um in dieser Hinsicht ein entgeltiges Urtheil zu fällen, (...).

Das Volk hat wohl den Hradischt durch eine lange Reihe von Jahren, ja vielleicht durch Jahrhunderte bewohnt, denn in den gefundenen Gegenständen sind so zu sagen alle drei Perioden, die Stein-, Bronze- und Eisenzeit vertreten, da manchmal ganz derselbe Gegenstand zugleich aus Stein oder Knochen, aus Bronze und aus Eisen verfertigt vorkommt. Dass verhältnissmässig am meisten Knochengegenstände und wenig Bronzesachen gefunden wer-

den, mag wohl davon davon herrühren, dass die Knochengeräthe, nachdem der Gebrauch der Bronze und des Eisens allgemeiner wurde, als weniger brauchbar weggeworfen, und beim Abzuge des Volkes vom Hradischt zurückgelassen wurden, während die wertvolleren Bronzegegenstände, die sich ja auch umschmelzen lassen, mitgenommen wurden. Das sparliche Vorkommen von Waffen, sowie die grosse Menge von Knochen des Hausthiers, als Pferd, Rind und Schwein, sowie die Handmühlen scheinen darauf hinzudeuten, dass das Volk kein kriegerisches, sondern mehr ein ackerbaubetriebendes war.

Ich muss noch erwähnen, dass der Terrain, auf dem die Gegenstände am Hradischt gefunden werden, einen Flächenraum von über 200 Hectaren umfasst, dass man also nicht glauben darf, man brauche daselbst nur irgendwo ein Loch zu graben, um sicher zu sein, etwas zu finden, manchmal graben die Leute ziemlich lange, ehe sie einen Gegenstand finden, der ihre Mühe lohnt. Sollte jemand von den Herren, die sich für vorhistorische Gegenstände interessiren, zufällig einmal in der Nähe von Neuhütten kommen, da würde die Besichtigung der reichhaltigen Sammlung des Herrn Hüttendirector Grosse gewiss von Interesse sein, und kann ich versichern, dass derselbe mit der grössten Bereitwilligkeit jede gewünschte Auskunft ertheilen wird.

Příloha 10

Wilhelm Osborne: Zur Beurtheilung des prähistorischen Fundes auf dem Hradischt bei Stradonic in Böhmen

Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 10, 234–260 (*Osborne 1880a*) – závěr (sep. s. 26–28).

Welche Schlüsse werden sich nun aus diesem Charakter für die Beurtheilung der prähistorischen Ansiedlung am Hradischt ergeben? H. Hildebrand ist der Ansicht, dass die Tène-Cultur ursprünglich celtisch sei, dass sie sich in Gallien unter Einfluss der griechischen Colonie Massilia weiter entwickelt habe, später aber auch von den Germanen, die auf ihrer Wanderung nach Westen mit Celten in Berührung kamen, theilweise angenommen und modificirt wurde, wobei zugleich eine Einwirkung römischer Cultur zu bemerken ist. Diese Momente scheinen auf die Hradischer Ansiedlung trefflich zu passen. Wir sehen hier Markomannen (Germanen) mit Bojern (Celten) in Berührung treten; auch der Einfluss römischer Cultur fehlt nicht, wie wir bereits an den Thongefässen zeigten und weiter unten noch bestimmter nachweisen werden. Es bleibt nur noch anzunehmen, die Eroberer hätten die Cultur der Besiegten theilweise acceptirt, wovon wir im Alterthume mannigfache Beweise haben. Ich erwähnte bereits, dass eine hervorragende Culturentwicklung von Seite der Celten von den neueren Archäologen in Abrede gestellt wird, ich will daher, um auch dieser Anschauung zu entsprechen, noch anführen, was Lindenschmit, ohne Berücksichtigung eines bestimmten Volksstammes bei Gelegenheit der Besprechung der Tène-Cultur sagt (Band II, Heft VII, zu Tafel III). Dieser Forscher meint, nachdem er das Vorkommen der Nadeln vom Tène-Typus im ganzen Bereiche des alten Handelsverkehrs nach dem Westen und Norden unseres Welttheiles nachgewiesen hat: „Es muss diese allgemeine Verbreitung und vorherrschend gleichartige Technik derselben auch auf einen gemeinsamen Ausgangspunkt, und damit zugleich auf eine im Ganzen gemeinsame Zeitstellung hinweisen.“ Dies scheint mir so viel zu bedeuten, dass wenn auch nicht alle Funde, die den Tène-Charakter tragen, ein und demselben Volksstamme zugeschrieben werden können, man dieselben doch als ungefähr gleichzeitig ansehen darf. Ist dies aber richtig, so können bei Beurtheilung der Hradischer Ansiedlung nur Bojer oder Markomannen in Betracht kommen, keinesfalls aber Czechen, denn Niemand wird wohl eine nur annähernde Gleichzeitigkeit der Pfahlbauten von La Tène, de Schlachtfelder von Alesia und von Tiefenau, die den Tène-Charakter in ausgeprägter Weise zeigen, mit der Einwanderung der Czechen in Böhmen annehmen wollen. Der entschiedene Einfluss römischer Cultur würde hier zu Gunsten der Markomannen sprechen.

Es erübrigt noch, diesen Einfluss bestimmter nachzuweisen. Trotz des spärlichen Vorkommens römischer Münzen muss man denselben doch für ganz bedeutend erklären, wenn man die zahlreichen Fundgegenstände in Betracht zieht, die entschieden classische Formen zeigen, und die theils direct aus Rom oder dessen Provinzen importirt, theils nach römischen Mustern verfertigt worden sein mögen. Als Beleg hiefür können folgende Artefakte dienen:¹⁶⁴ der untere Theil (Griff) eines römischen Spiegels (...) Armringe aus Bronzedraht (...) Bruchstücke von beinernen Rähmchen, wie sie zum Einfassen der römischen Schreibtäfelchen aus Wachs (*cerae*) benutzt wurden (...) nebst einer grossen Anzahl von Schreibgriffen (*stili*) aus Bein (...), Schnallen und Beschläge (...), einige römische Fibeln (...), zahlreiche Bruchstücke römischen Glases mit iridirender Patina und den charakteristischen wulstigen Erhabenheiten, und anderes mehr.

Ist aber der Einfluss römischer Cultur auf die Bewohner des Hradischt nachgewiesen, so bleibt uns in Bezug auf die Bestimmung von Zeit und Volk nur die Wahl zwischen den Bojern in den zwei letzten Jahrhunderten v. Chr. Geb. und den Markomannen in den auf Beginn unserer Zeitrechnung unmittelbar folgenden zwei oder drei Jahrhunderten. Denn in der Mitte des zweiten Jahrhunderts v. Chr. begann der römische Einfluss die Etrusker aus ihren alten Handelsverbindungen mit dem Norden und Nordosten Europas zu verdrängen [pův. pozn.: H. Genthe: „Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden“, 1874.], und gegen Ende des vierten Jahrhunderts n. Chr. hörte derselbe in jenen Gegenden berets wieder auf, in Folge des intensiveren Vorstösse barbarischer Völkerschaften von Osten her. Wenn wir aber in Erwägung ziehen, dass dieser Einfluss sich anfangs hauptsächlich in Gallien und am Rheine geltend machte und erst nach und nach gegen Osten vordrang, so werden wir uns, bei der östlichen Lage

¹⁶⁴ Odkazy na vyobrazení na příložených tabulkách z Osbornovy resp. původně Grosseovy sbírky.

Böhmens, für die spätere Zeit, nämlich die ersten Jahrhunderte n. Chr. für die Markomannen entscheiden müssen. Dass aber unter diesen Umständen von einer slavischen Ansiedlung nicht die Rede sein kann, ist wohl selbstverständlich, denn die Czechen zogen in Böhmen ein zu einer Zeit, da die Wegen der Völkerwanderung die letzten Spuren römischer Cultur in jenen Gegenden schon längst hinweggespült hatten, ja die stolze Roma selbst ihrem Andrängen unterlegen war.

Fassen wir nun alles bisher Angeführte zusammen, so wird das Urtheil über das Volk, welches den Hradischt einstmals bewohnte, und von welchem die daselbst gefundenen Gegenstände herrühren, dahin lauten:

1. Dass die meisten Umstände für eine markomannische (germanische) Besiedlung sprechen, und die überwiegende Anzahl der Fundgegenstände von diesem Volke stammt.
2. Dass eine der markomannischen vorangehende Besiedlung durch Bojer (Kelten) wahrscheinlich ist, dass aber die prähistorischen Gegenständen, die uns von ihnen hinterblieben sind, der Anzahl nach gering sein dürften.
3. Dass die Annahme einer Besiedlung durch Czechen (Slaven) jeder Begründung entbehrt.

Příloha 11

Anonym (Wilhelm Grosse) 1880?

Notizen zu den Fotografien der prähistorischen Funde in Hradišt bei Strádonic in Böhmen

Litografická kopie rukopisného textu, Knihovna NM, sign. 95 A 63 – výňatky

Übersicht der in den fotografischen 44 Tafeln en/t/haltenden Gegenstände des prähistorischen Fundes am Hradischt

[Připsáno: Věn. úředník Böhmische Montane Gesellschaft in Wien p. A. Haloch.]

Hradischt.

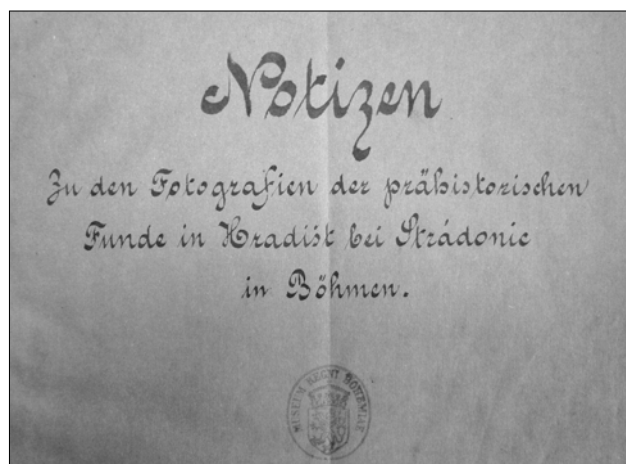
/s. I-III/

Feldflur der Gemeinde Stradonitz und Neuhütten, früher fürstl. Fürstenbergische Domäne Nischburg, nunmehr Bezirk Pürglitz, Bezirksgericht Pürglitz, Bezirkshauptmannschaft Rakonitz, Prager Kreis in Böhmen, wird als prähistorischer Wohnsitz bezeichnet.

Die Bezeichnung prähistorischer Wohnsitz erscheint richtig, weil einestheils weder der Volksstamm oder die Volksstämme mit Gewissheit genannt werden, die am Hradischt ehemals wohnten, noch die Zeit deren Einwanderung oder die Dauer der Niederlassung ein oder des anderen Volksstammes, andererseits die bedeutende Ausdehnung der ehemals bewohnten Gegend per circa 400 Joch Area; die auf dieser ganzen Fläche massenhaft aufgefundenen, meist tierischen Knochen und die ausserordentliche Menge dort vorkommenden prähistorischen Gegenstände, keineswegs für eine blos kurz dauernde Berührung durch prähistorische Volksstämme, oder für ein kurzes Verweilen derselben in dieser Gegend sprechen – endlich weil sich südöstlich von Hradischt eine ¼ Wegstunde entfernt, im heute fürstl. Fürstenbergischen Walde Lísek, eine grossartige Leichenverbrennungsstätte der ehemaligen Bewohner des Hradischt, eigentlich circa 40 langgestreckte Gräber befinden.

I. Historisch werden als die ältesten Bewohner Böhmens, die Bojer, ein keltischer (indogermanischer) Volksstamm genannt – ohne Angabe der Zeit ihrer Zuwanderung nach Böhmen; nur so viel ist constatirt, dass die Bojer (Kelten) von der unteren Donau und Illirien, überhaupt von Süden aus, sich fast über ganz Europa verbreiteten. Der Name der bezüglichen von der Donau aus zuwandernden Stämmen ist aber heute nicht mehr nachweisbar. Die Annahme, dass H. als erste Ansiedler bojer sah, findet Bestätigung, indem hier keineswegs vereinzelt, ja sogar früher häufig aufgefundenen Gold, Silber, und obgleich sehr seltenen Potinmünzen, die fast ausnahmslos nur Hieroglyphen oder an der Vorderseite den prähistorischen, verschiedenartig rund behelmten Kopf, auf der Rückseite das grobgliedrige Pferd zeigen, aber jedweden Schriftzeichens entbehrend, unter dem Namen „barbarischer Münzen“ bekannt und als keltisch bezeichnet werden. Ausserdem zeigt die Menge und Verschiedenartigkeit prähistorischer Werkzeuge

und Artefacte aus Bronze, Glas und Email auf einen bereits vorgeschrittenen und einzelnen Stämmen der Kelten zugeschriebenen Culturzustand. Höchst auffallend ist, dass die Meisten der am H. aufgefundenen Conchilien, einzelne Artefacte aus selben und aus Corallen, desgleichen der in Tausenden von Bruchstücken, seltener bearbeitet, daselbst aufgefundenen Bernstein, den südlichen Meeren entnommen sein sollen, ebenso findet man u. z. meist Gegenstände e. g. Gefässe aus Thon u. plastische Gegenstände aus Bronze, denen man den griechischen Ursprung aneignen zu können glaubt –; hierunter insbesondere eine kleine verwitterte Kupfermünze mit weiblichem Kopf und eine Silbermünze der Stadt Appoloria in Illirien. Einen besonderen Anhalt sollte die Prüfung des religiösen Cultus der Einwanderer am H., namentlich die Art der Leichenbestattung bieten. Wohl zu brauchen sind die angrenzend an H. im Walde Lísek eröffneten Gräber, die sich früher und jetzt nur als Leichenverbren-

Obr. 39. Titulní list rozmnoženého inventáře Grosseho sbírky

nungsstätten zeigten, wogegen die menschliche Asche am H. selbst in sogenannten Urnengräbern beigesetzt, erscheinen Gräber mit menschlichen Überresten nur auf zwei Punkten aufgefunden.

II. Historisch nachgewiesen ist die Vertreibung der Bojer aus Böhmen durch die aus der Main-Gegend herbeiziehenden Markomannen unter ihren König Marbod, der kurz vor Christi-Geburt als Jüngling unter den Römern lebte; 19 Jahre nach Ch. G. wurde Karlot von den Cheruskern geschlagen und bald darauf durch den Gothen Catualda aus Böhmen vertrieben; ob aber beim Einzug der Markomannen die Bewohner von H. auch von den Markomannen vertrieben oder mit denselben bloß vermischten, also Bojer mit den Markomannen und mit diesen durch die Gothen vertrieben – oder vereint abgezogen – ist nicht erwiesen; es wäre aber eine ganz kurze Periode, während der Verbindung Marbods mit Rom, und die Masse von unläugbar römischen Werkzeugen, sowie Bronze und Eisen-Artefacten am H. so auffallend, dass man fast an ein Verbleiben der mit den Markomannen gemischten Bojer am H. schliessen muss. Ebenso auffallend ist die stets fortschreitende Cultur und besonders die gleichzeitige in Verbindung auftretende Anzahl von Artefacten, die Thon, Konchen, Bronze, Eisen untereinander nachweist. Alles spricht für eine längere Dauer. Marbod lebte nämlich nach seiner Vertreibung noch 18 Jahre in Ravenna, aber die Markomannen selbst, waren noch 200 Jahre nach Christi ein mächtiger Volksstamm und verschwinden erst durch die allgemeine Völkerwanderung die im Jahre 375 nach Christi Geburt begann.

III. Mit dem allgemeinen Völkerwanderung beginnend, im Jahre 375 n. Ch. G. kamen gleichzeitig die Slaven, also Čechen nach Böhmen; selbständig wurden diese erst unter Samo, der sie von den Avaren 627–662 nach Ch.-G. befreite. Ende des 9. Jahrhunderts begann Böhmen christlich zu werden.

Es sind also für H. III Volksstämme als Bewohner oder vielmehr 3 Wohnungsperioden denkbar.

I. Von der Einwanderung der Kelten oder Bojer bis nahezu vor Chr. Geburt. Die Dauer dieser Periode, deren Anfang man nicht kennt, ist daher unbestimmt. Kann aber wol Jahrhunderte betragen haben?

II. Vom Zuzug der Markomannen vor Ch. G., die Kelten oder Bojer wurden verdrängt oder mischten sich mit den Markomannen. Diese II Periode konnte mit oder ohne Unterbrechung bis zum gänzlichen Verschwinden der Markomannen, durch die Völkerwanderung, also circa 400 Jahre andauern. (In dieser 2ten Periode dürfte auch die Verbindung von H. mit den Pfahlbauten zu la Tène am Neuchateler See fallen, wo absolut gleiche Gegenstände wie am H. aufgefunden wurden.)

III. Diese 3te Periode begann mit der Völkerwanderung und dem Zuzug der Slaven (Čechen) nach Böhmen und der gänzlichen Vertreibung der Markomannen oder rückgebliebenen Mischvölker – durch die Čechen aus Böhmen, und da konnten die Slaven Bewohner von H. sein – von circa 400 Jahren n. Ch. G. bis zum Beginn des Christentums mit oder ohne Unterbrechung ihres Aufenthaltes.

Dauer der Periode I. unbestimmt, aber bis Ch. G., also vor circa 1900 Jahren; " " " II bis 400 nach Christi G. also Ende circa 400 n. Ch. G.; " " " III Ende circa 800 Jahre n. Ch. G.

Es ist aber bemerkenswert, dass ausser einigen Gefässtrümmern absolut nichts slavisches am H. nachweisbar ist und dass der gänzliche Mangel an Angriffswaffen i. e. mit kaum nennenswerter Ausnahme auf einen ganz ungestörten Abzug des letzten Einwohner-Stammes am H. hinweist.

Serie I. Stein Allgemeine Anmerkung. /s. 5/

Die am Hradischt vorkommenden Fundstücken sind theils aus daselbst oder unmittelbar angrenzend brechendem Stradonitzer grobkörnigem Sandstein, aus Diorit (vorkommend östl. am Hradischt), oder aus sogenannten Rollsteinen angefertigt oder sind dieselben fremden, hier nicht brechenden Gestein entnommen. Feinkörnigem Sandstein und Plänerkalk sehr selten; jedoch dem Glimmerschiefer und Granit. Äusserst selten finden sich Gegenstände aus Serpentin oder Carneol; Feuerstein bisher nur als Bruchstück. Granit und Glimmerschiefer wurden gebrannt und dem Ton bei Bildung der Gefässe oder Urnen beigemischt. Was das Alter der Gegenstände anbelangt, so reichen die Waffenmeisel und Steinbolzen bis in die älteste Steinzeit.

Gleichzeitig treten aber schon die Streitäxte mit Bohrung auf; ebenso die Schleifsteine für Herstellung von Werkzeugen aus Knochen und Bronze; also ist jedenfalls im Ganzen schon, eine jüngere Periode anzunehmen.

Serie II. Knochen Allgemeine Anmerkung. /s. 11/

Die Menge der vom Jahre 1876 bis incl. 1880 am Hradischt ausgegrabenen, und als Knochenmehl weiterverwendeten Knochen, fast ausschliesslich tierische (ganz sporadisch Menschenknochen), war eine ausserordentliche; meines Wissens nach circa 4000 Ctr., meist dem Hirsch, Reh, Rind, Wildschwein, aber auch von Haustieren als Pferd, gross und kleinhufig, nie beschlagen, Hund, Schaf, Ziege, aber auch Überbleibsel, vielmehr Knochen, Schädel und Zähne von Fuchs, Wolf, Bär, Vogelscelette, von diversen Nagetieren, dann Fischknochen, Amphibien Unterkiefer, Krebsfüßformen wurden aufgefunden. Verwendet wurden vorwiegend zu Jagdbolzen, ehe die Pfeile aus Eisen allgemein wurden, dann die verschiedenartigsten Werkzeuge fast durchaus geschliffener Knochen. Waffenstücke, als Stosswaffen erscheinen ungemein selten. Ziemlich häufig Amulette – Breloquien, wol auch beim religiösen Cultus verwendet, und endlich als Specialität am Hradischt, die soviel mir bekannt keinem Ort in Böhmen, stets mit 3, 4, 5, 6 Punkten, Einzel- od. Doppelreihen oder Ringen bezeichneten Stangenwürfel. Ein einziger absolut gleicher Würfel war nur in einem Pfahlbau der Neuchateler Sees aufgefunden. Die Wichtigkeit der Knochen wird auch erhöt durch das seltene Vorkommen der Menschenknochen

Serie III. Thon Allgemeine Bemerkung. /s. 22/

Die am Hradischt aufgefundenen Thon-Artefacten sind aus verschiedenartigen, theils ungemischten grauen Thon, theils aus einer Mischung verschiedenartigen feineren oder gröberen Thons mit geschlemmten Sand, mit rohen oder

gebrannten Grünstein, Granit, Glimmer oder Grafit erzeugt, entweder ohne jeder Zeichnung, od. Verzierung, aber auch mit denkbar feinsten Art derselben versehen. Genz einförmig mit schwarzer, brauner, gelber, roter und weisser Farbe (gebrannt) oder nach dem Einbrennen aufgetragener gemalter Straffirung angefertigt oder auch nur meist schwarz überzogen. Diese schwarze Farbe dürfte aus einem Gemenge von zerflossenen Bernstein mit Kiennuss? bestehen und ist an vielen Artefacten durch Zeit und Lage, mehr od. minder verschwunden. Die Mehrzal der Geschirre und Gegenstände überhaupt dürften Cultusgegenstände, dem Andenken Verstorbener gewidmet, gewesen sein; doch sehen und finden wir auch dem häuslichen Verkehr angehörende Gegenstände, als Krüge, Schüsseln, Webstuhl-Gewichte, Spinnviertel, Schmelzkolben, und schliesslich Vasen mit vorzüglicher Zeichnung und Construction e. g. correspondirend mit den antiken Kreiszeichen der als Specialität vorkommenden Stangenwürfel. Besonders merkwürdig das Oelgefäss mit Schraubendeckel und Hals und endlich eine vorwiegende Menge plastischer Tiergestalten etc. Charakteristisch erscheint es, dass am Hradischt kein einziger der Thongegenstände, oder Trümmer, die geringste Spur einer Glasur erkennen lässt.

Serie IV. Harz; Serie V. Glas und Email in Farben; Serie VI. Chonchilien, Bernstein und antike Glas; Serie VII. Goldmünzen und Goldartefacte; Serie VIII. Silbermünzen und Silberartefacte; Serie IX. Bronze vergoldet; Serie X. Potin- Kupfer- Erz- od. Bronzemünzen. Allgemeine Bemerkung. /s. 28/

Serie IV. Die am H. aufgefundenen Gegenstände sind aus einer schwarzen brennbaren Masse, wahrscheinlich gepulverten Bernstein und einer die schwarze Färbung bringender Stoffmischung, vermüthlich verbranntem fettem Holz angefertigt, und unterm Namen „schwarzer Bernstein“ hier bekannt; aufgelöst wahrscheinlich noch zum Anstrich anderer Gegenstände als Vasen, Urnen etc. dienend. Die nachgewiesene Fälschung dieses Harzes durch Kien- od. Fichtenharz, das aber sehr sprödes Material lieferte, machte die Auswal sehr schwierig.

Serie V. Die verzeichneten Gegenstände aus durchaus färbigem Glas und Email, richtiger als Glasfluss zu bezeichnen, sind ausmasslos (Fig. 52, 53, 54, 56, 58 also, Rohmaterial, und Ausschusstücke) Schmuckstücke, wie dieselben sowol ganz, aber vorwiegender als Bruchstücke am H. sehr zalreich vorkommen; dieselben zeigen durch Farbenpracht und Dessin nicht nur auf vollkommene Kenntnis der verwendeten Stoffe und Chemikalien, als auf technische Behandlung, also vorgeschrittene Cultur, in Beziehung auf Glaschemie. Die Dessins schenen in den feinsten Gussformen eingeritzt und dann, oder auch nur die Oberflächen, mit den Mineralfarben gefüllt oder bestreut worden zu sein? vide Fig. 20 und Fig. 58. Fig. 58 deutet besonders auf Anfertigung oder Nachahmung aus der Fremde übertragener Glasartefacte hin. Hierbei auf die Fortsetzung Serie VI. Tafel 24. Fig. 35 incl. 44 übergehend, i. e. auf das antike und römische (weisse) Glas ist besonders die Uibertragung desselben nach H. fast unzurückweisbar, der dasselbe ausnahmslos nur in Bruchstücken und äusserst feiner Qualität gefunden wurden.

Serie VI. Die Vorliebe prähistorischer und überhaupt alter Völker für diverse Conchilien, teils als Schmuck, wol aber auch als Urneneinlagen, daher Cultusgstd. ist bekannt. Eine genaue Prüfung der Abbildungen, dürfte nicht bloß eine genaue Bestimmung der Art und Specis, sondern auch mit Wahrscheinlichkeit wemöglichen anzugeben, woher die einst am Hradischt verweilenden Stämme kamen. Die Artefacte aus Corralen Fig. 14. 15., aus Perlmutter Fig. 16. und namentlich auf Fig. 12, insgesamt Serie VI. Tafel 24. deuten auf den Ursprung im Süden; Fig. 12 Kauri, eine Art der Porzellanschnecke im ostindischen Meere heimisch, gilt in Ostindien den Negern Inner-Afrikas als stabiles Geldzeichen. Fig. 15. durch Bronzestift und Fig. 12 als Ohrring mit Broncering deuten auch auf das Zeitalter der Verwendung hin.

Bernstein in Bruchstücken am Hradischt ungemain häufig; als Artefacte selten ganz, deutet ebenfalls auf südlichen Ursprung und Übertragung nach H. Antikes Glas bereits Serie V erläutert.

Serie VII. VIII. IX. X. Vorwiegend nehmen die Gold- und Silbermünzen, ebenso die sogenannten Potinmünzen und die vergoldete Bronze volle Beachtung in Anspruch. Alle diese Münzen, werden barbarische Münzen genannt, den von Osten herbeiziehenden Celten zugeschrieben und die kleinsten derselben scheinen auch als Geldzeichen verwendet worden zu sein. Am seltensten am Hradischt scheinen die Potin- und Bronzemünzen gewesen zu sein.

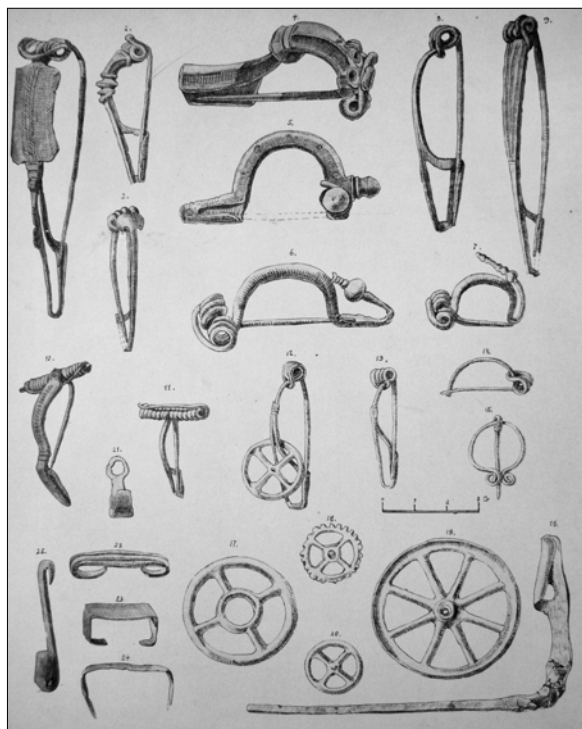
Die vergoldete Bronze weist auf grosse Ausbildung in Bearbeitung der Bronze, die eben den Celtenstämmen eigen war. Vide Fig. 2. und Fig. 31. auf Tafel 25. X. und Fig. 3 sind erwiesenermassen römischen und griechischen Ursprunges.

Serie XI. Bronze Allgemeine Bemerkung. /s. 40/

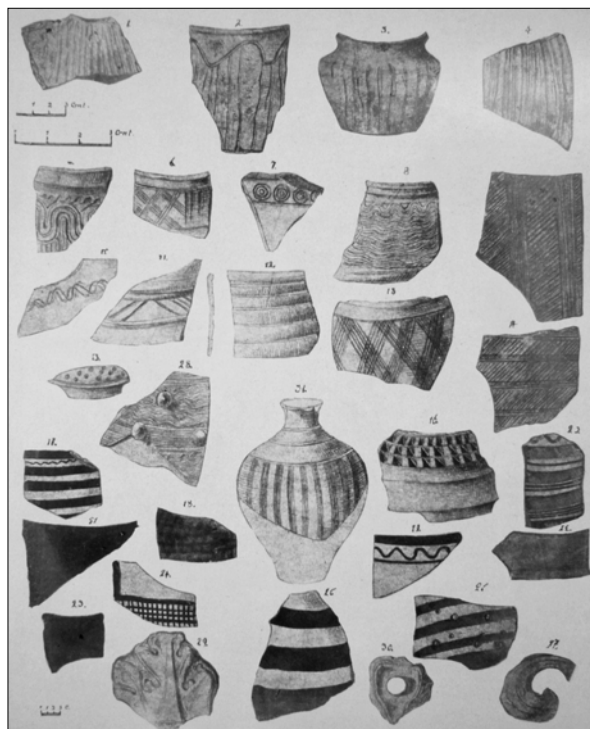
Abgesehen von der Wahrnehmung, dass unverkennbar als Vorbild für die am H. vorkommenden Artefacte aus Bronze, Gegenstände aus der Fremde wahrscheinlich römische und griechische, gebracht wurden, muss der Umstand anfallen, dass Waffen und grössere Werkzeuge, fast ausnahmslos fehlen, dagegen Verzierungen, Schmuck, Cultusgegenstände und sogar plastische mehr oder minder gut ausgeführte i. e. e. g. sowol Menschen- als Tiergestalten vorkommen; dass alle diese Gegenstände sowol als Guss, als auch geschmiedet, u. z. bis zum feinsten verzierten Blech oder Drat gestreckt sich vorfinden. Besonders zu beachten ist die Schmiedbarkeit der damaligen Bronze, was auf einen vorwiegenden Kupfergehalt der Rohbronze hinweist; ferner dass sich bereits Gegenstände aus Bronze und Eisen vereint, finden, und schliesslich dass sämmtl. Artefacte entweder als Nachahmung oder hierseitige Erfindung am H. Fundort selbst produziert wurden. Hierauf weiden auch die Schmelzkolben und Gusslöffel aus Thon, letztere ebenfalls mit Eisenstiel, hin. Alle diese Umstände stellen die H. Fundstücke in die sogenannte Übergangsperiode der Bronze- zur Eisen-Zeit, also auf die jüngere Eisenzeit hin.

Serie XII. Eisen Allgemeine Bemerkung. /s. 46/

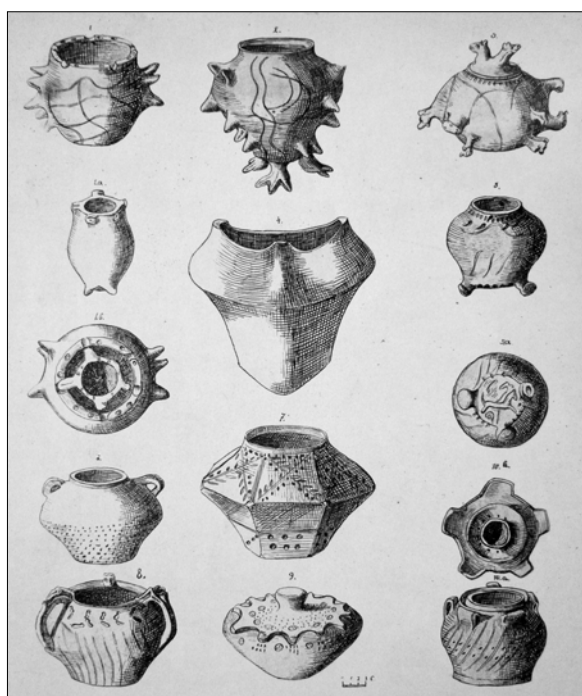
Es ist unverkennbar, dass während namentlich am H. aufgefundenen Bronzegegenstände vorwiegend Schmuck und sogar plastische Gegenstände aufweisen, unter den Eisenfunden, insbesondere Werkzeuge in der Mehrzal

Obr. 40. Ukázka z ilustračních tabulek k soupisu sbírky W. Grosseho: spony a další bronzové předměty (k příl. 11)

Obr. 41. Ukázka z ilustračních tabulek k soupisu sbírky W. Grosseho: keramické zlomky (k příl. 11)

Obr. 42. Ukázka z ilustračních tabulek k soupisu sbírky W. Grosseho: keramická falza (k příl. 11)

Obr. 43. Ukázka z ilustračních tabulek k soupisu sbírky W. Grosseho: falešný „bůžek“ (k příl. 11)

u. z. sehr vollkommen gearbeitet, vofanden sind, so dass dieselben allerdings zur Bearbeitung aller Arten derselben und sogar bis zur Steinzeit hinaufreichend, verwendet wurden konnten; daher auch das Vorkommen von Eisen, mehr oder minderhäufig gleichzeitig oder vielmehr massgebend in Verbindung mit Bronze, ja sogar mit Thon und Glas zusammengefügt erscheinen; so auch der Streitkolben (Waffe) aus Eisen mit Bronzehandhabe, Serie XII. Tafel 38. Fig. 12. hierbei muss aber gleichzeitig auf das seltene Vorkommen wirklicher Angriffs- ode Verteidigungswaffen

aus Eisen hingewiesen werden und ebenso auf die Nachahmung bronzener Schmuckgegenstände aus Eisen; namentlich treten in zahlreichen Stücke, aber fast stets stark verwittert – daher grossentheils als Bruchstücke – die Sicherheitsnadeln, ganz nach Art der Broncefibeln, am Hradischt auf.

Ebenso ist zu bemerken, dass an den weingen fast vereinzelt Waffentücken dem Celt, wie in der La Tène-Zeit der Griff senkrecht auf die Waffenschneide und nur in einem einzigen mir bekannten Fall, unter rechten Winkel eingesetzt war, vide Serie XII. Tafel 38. Fig. 19. Diese sozusagen gleichzeitige Vorkommen weist auf die jüngere Eisenzeit hin. 100 Jahre vor und bis 400 Jahre nach Christi Geburt.

Příloha 12

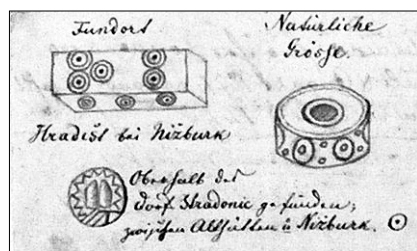
Rukopisné zápisy Morice Lüssnera, okresního hejtmána v Hořovicích

12a. Lüssner 1865–1875, 279

Hyskov, Staré hutě, Nižburk.

Krajina mezi Hyskovem a Nižburkem jest tím zajímavá, že za našich dob skorem nikde, než právě zde se ještě častěji najdou zlaté a stříbrné mince keltické, podmokelským podobné. P. direktor železných hutí Grosse mně daroval jeden takový peníz zlatý a 2 stříbrné; tyto poslední jsou ještě vzácnější než zlaté, jsou ale velmi malé, na jednom jest vidět díl hlavy z jedné a díl koně z druhé strany. P. Grosse sám má ještě jeden zlatý peníz rázu obzvlášť čistého a úplného jehož vyobrazení vedle jsem položil. Z toho jest k poznání, že čáry na způsob blesku na podbných mincích se vyskytující nejsou nic jiného než oblemování začasto se vyskytující tabulek neb 2 míst vypuklých. Mince ta nalezena mezi Starou hutí a Nižburkem nade vsí Stradonicemi; také stříbrné penízky byli u Stradonic nalezené.

Dále mně dal p. dir. Grosse několik řebiků bronzových v hrobě pohanském nad Stradonicemi spolu se střepy a uhlím nalezených. U Zdejčiny (...).

Obr. 44. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12a)

Blíže Nižburku rozprostírá se rozsáhlá výšina Hradiště. Zde přišli podle znění dutého na jakýsi kanál a základní zdě; dále našli zde parohy jelení nahoře uříznuté v poštu velikém, pak zuby kančí, mezi těmi parohy nalezena také kostka hrací tvaru neobyčejného, pak provrtaný malý nízký cylinder z červeného slídnatého pískovce. Vyobrazení položeno v velikosti původní vedle.

[Text je provázen tužkokresbou skupiny tří předmětů s popiskami: hrací kostka (Fundort Hradišť bei Nižburk), válcovitý kotouček zdobený na obvodové stěně očky (Natürliche Grösse) a pod nimi keltická mince (Oberhalb des Dorf/es/ Stradonic gefunden; zwischen Althütten u. Nižburk).]

[Marg.:] Blíže Kdyčině stranou k „Brdatkům“ se nazývá lesnatá hora nad Berounkou „Hradiště“. (Učitel Vrátný Nyk.)

12b. Lüssner 1865–1875, 309–310

Hradišť bei Nižburk, am 21. Mai 1873.

Der Berg Hradišť liegt von dem auf schmalen Felsenzunge erbauten Nižburk südlich ober dem rechten Ufer des otročiner Baches. Der niedere Teil dieser sehr ausgedehnten Bergfläche zieht sich bis an die Ufer der Beraun und ist mit Feldern bedekt. Die Anhöhe habt sich von da allmähig bis zu einem höchsten Punkt, welche als Burgstelle bezeichnet wird. Diese ist eine nicht unbedeutende mit Rasen bedekte ziemlich ebene Fläche, auf der man aber sonst nichts Erwähnenswertes wahrnimmt. Tief zu den Füßen liegt hier das Schloss Nižburk u. die Beraun, auf der anderen Seite Althütten, Hyskov, Zdejčín – im Westen eine Kette von Bergen, Svata u. s. w. Man trifft auf dem sehr unregelmässigen Terrain des ausgedehnten Berges Hradišť verschiedene wallartige Erhöhungen und Terrassen, aber eine Zusammenhang in dieselben zu bringen und ihren ehemaligen Plan zu rekonstruieren wäre wohl eine sehr schwere Aufgabe. Ein besonders deutliches Wallfragment sieht man auf der Seite gegen Zdejčina und auf diesem steht ein niederes Holzkreutz, in dessen Nähe die meisten der berühmten Goldmünzen gefunden wurden. Sonst kommen dieselben verstreut vor am ganzen Bergrücken, besonders nach starken Regengüssen. Noch in den letzten Jahren sollen Stüke im Werthe von 8, 10 bis 40 fl. gefunden worden seyn. Wenn letzteres auch übertrieben seyn dürfte, so wurde ich doch von glaubwürdiger Seite versichert, dass in den lezt verstrichenen Jahren noch so viele derlei Münzen vorkamen, dass sie selbst zu Armbändern gefasst wurden. – Bei meinem Besuche fand ich nichts als eine Urnenscherbe mit senkrechten Streifen verziert, stark mit Graphit gemischt.

12c. Lüssner 1876–1885, 37–44

Münzenfund am Berge Hradišť bei Nižburg¹⁶⁵ am 2^t Aug. 1877.

[Vedle vlepén výstřížek Anonym 1877r.]

Uiber die, wegen diesem Fund in den Zeitungen enthaltenen allarmirenden Nachrichten, beschloss ich mich gleich an Ort und Stelle zu verfügen und persönlich Nachrichten einzuziehn. Ich fuhr am 6^t Aug. nach Neuhütten und erkundigte mich bei dem jub. Direktor Grosse über das Ereigniss, welcher sich mich sogleich bereitwilligst zur

165 Na některých místech je psáno Nizburg, ale sjednoceno vzhledem k tomu, že jde o zřejmé opomenutí.

Verfügung stellte. Zuerst führte er mich zu den neuhüttner Postmeister L. Tichý, welcher sich im Besitze von 2 dem Funde entstammenden Goldmünzen befand. Die grössere hat einen Durchmesser v. fast 2 Cent. M. u. ganz die charakteristische Form der podmokl-hradišter Goldmünzen nur mit dem Unterschiede, dass die Zeichnung und Prägung als tadellos bezeichnet werden muss. Am Av. sieht man eine breite Schlange mit einem Drachenkopf, dessen offener Rachen gezähnt ist, während der Körper kreisförmig gebogen ist, u. ein von Strahlen umgebenes auf einer Seite geöffnetes Quadrat umschliesst. [... další detaily] Der Drache ist an der vertieften Stelle der Münze angebracht, während an der convexen eine Axt, oder besser ein Beil ohne Stiel bemerkt wird. [... další popis] Hinter dem Umbiege der Schärfe steht auf jeder Seite ein anderes buchstabenähnliches Zeichen. Man sieht sich versucht, diese aeltere u. schöne Münze nicht für barbarisch, sondern für griechisch zu halten. Nebst dieser Münze hat der Posten eine zweite bekannteren Gepräges: Av. Halbmond [... další popis].

Tagelöhner brachten mittlerweile andere Münzen von ähnlich. Grösse wie die vorigen; (...). Es möge hier gleich erwähnt werden, dass mir nachher nur noch in Stradonic 5 Goldmünzen vorkamen, von denen nur noch eine Halbmond & Sonne bemerken liess, während die andern ein ganz undeutliches Gepräge zeigten. Ausser der oberwähnten Münzen besitzt der gen. (?) Postmeister noch eine Koralle od. Perle von leichten Glas welches gegen das Licht gehalten eine schöne dunkelblaue Farbe zeigt u. an der Oberfläche mit weisslichen Flächen u. Streifen emallirt ist. Der Durchmesser beträgt nicht ganz 2 ½ centim.

Ehe ich auf anderweitige Gegenstände übergehe, sei hier bezüglich der Goldmünzen noch bemerkt, dass mir ausser den bereits erwähnten noch zu Gesicht kamen: 5 St. bei dem Todtengräber in Stradonic ohne erkennbares Gepräge, dann 2 St. die nach Hořovic gebracht wurden [... popisy] An den Bürger Dusl in Beroun sollen 10 St., an Muzika daselbst einige verkauft worden seyn, eben so an Lokai.¹⁶⁶ Es wurden mir also bekannt Goldmünzen aus diesem Funde: Postmeister L. Tichy ... 2 St.; Tagelöhner Sigmund & Prosek ... 3 - ; Stradonicer Todtengräber ... 5 - ; Nach Hořovic gebracht ... 10 - ; Bürger Dusl Beraun ... 10 - ; Lokai & Muzika ... etwa 4 - . // 34 St.

Da fehlt zu den 80 oder gar 200 St. freilich sehr viel, doch ist es gewiss dass gleich Anfangs die Meisten nach Prag getragen u. dort verkauft worden sind. Siehe die obigen Briefe Grosses. [... k popisům].

Der Fundort liegt am nördlichen Gehänge des Berges Hradišt u. zwar an einem Feldrande unter jenem höchsten Punkte des Berges, welcher als der Standpunkt der Burg gezeichnet wird, er liegt der nižburger Burgkapelle gerade gegenüber. Das Feld gehört einem sichern Maleček in Stradonic. Der erste Finder des Goldes war der Sohn des Todtengräbers Leber aus Stradonic, es lag etwa 2' tief in steinigem mit Knochenresten vermischtem Boden. Beim spätern Nachgraben wurden an dieser Stelle auch zu Werkzeugen bearbeitete Knochen gefunden, als Spachtel, Pfiemen u. d. gl., dann durchgejagte Hirschgeweihe, Hörner, Urnenscherben speziell von Graphit etc. Auch eine eiserne Pfeilspitze wurde hier ausgegraben. Nach dem Funde gruben die Leute an verschiedenen Stellen des Hradišt u. sammelten das Gefundene. Ich begegnete Leute welche gefundene Sachen trugen, als Heftnadel von Bronze unsern Sicherheitsnadeln ganz aehnlich, Wirtel und durchbohrte aehnliche Kugeln von Thon etc.

An dem von Stradonic in südlicher Richtung am Fusse des Berges Hradišt führenden Wege befindet sich in einer Entfernung von etwa ¼ Stunde ein Feld, welches von den armen Leuten von Stradonic zum Ausgraben von Knochen verwendet und deshalb bis zur Tiefe von 4 u. mehr Fuss durchwühlt wird. Bei dieser Gelegenheit kommen die Leute auch auf Urnenscherben u. Werkzeuge von Bein und Hirschgeweih wie am Hradišt selbst. Ich kaufte von den Leuten an Ort und Stelle ein spachtelartiges Instrument, eine Art beinernen Griff, eine Pfieme u. einen Knochen mit rund ausgebohrten Loch.

Später wurde mir als am Hradišt gefunden eingesendet: eine plattgedruckte Kugel von Thon od. Stein, eine noch mehr verflachte von Knochen, ein Knochen mit durchbohrten runden Loch, ein Ohrring von Bronzedrath u. ein Stück eines Bronzreifes.

Die in meinen Besitz gekommenen Gegenstände sind: A. Von dem Orte wo die Goldstücke gefunden wurden: ein spachtelförmiges Werkzeug von Bein nicht volle 9 CtMet. lang, 7 MilMet. Durchmesser, die Spachtel selbst 12 MilMet. Durchmesser, zugeschärft. B: Von dem oberwähnten Felde bei Stradonic: [... a.-g. podrobné popisy dalších kostěných artefaktů, h.-i. bronzové drobnosti.]

Nicht unerwähnt kann gelassen werden, dass die Leute sich erzählen, [... pověst o zlatém klasu nalezeném pod hruškou na Hradišti a umístěném nyní v monstranci nižborského zámeckého kostela]. Lezteres soll wirklich wahr seyn, doch hatte ich nicht Zeit mich persönlich davon zu überzeugen, es dürfte sich um einen goldenen Nadel oder Drath handeln.

Ubrigens ist es unwahr, dass die Goldmünzen in einem Kessel od. Beutel gefunden wurden; es ist hievon nichts bemerkt worden. -

Noch möge nicht unbemerkt bleiben, dass im J. 1877. oberhalb Stradonic auch eine kleine sehr merkwürdige Goldmünze u. zwar Monate vor dem beschriebenen grossen Funde aufgefunden worden ist. [Marg. kresbička obou stran mince s mužikem.] Am Av. befindet sich das Bild eines Kriegers [... popis]. Es scheint diese Münze wirklich ein Unicum zu seyn. Sie ist ein Eigenthum des jub. Berg- und Hüttendirektors Grosse, welcher aus demselben Fundorte auch mehrere der bekannten kelt. Silbermünzen (Av. undeutl. Kopf, Rev. Pferd) u. ein Stück einer goldenen Nadel mit rundem Kopfe (2 C. M. lang) besitzt. Die Silbermünzen sind von der Grösse der neben bezeichneten Goldmünze u. deren Gepräge meist höchst undeutlich.

166 Dusl - Martin D., berounský měšťan, podnikatel a sběratel; v jeho vile (stavbě Ant. Wiehla) bylo od 20. do 60. let 20. stol. berounské muzeum. Muzika - Jan M., inženýr, podnikatel železničních staveb; ze stavby tratě Rakovník-Protivín daroval M. Lüssnerovi 1875 archeologické nálezy.

Bis zum 24. August 1877 erhielt ich durch die Vermittlung des k. k. Gendarmeriepostenführers Ant. Novotný in Beroun noch nachstehende am Berge Hradišt ausgegrabene Gegenstände: [... 1.-7. kostěné artefakty, 8.-10. železné věci, 11.-13. bronzové prsteny a zlomek, 14. hliněný kotouč, 15. dnou urny se soustřednými kruhy, 16. tři tuhé střepy se svislými pruhy – sám už dřívě takový našel, 17. kamenný brousek?] Die hier sub 1.2.10.11.12.13.14. & 17. bezeichneten Gegenstände wurden am Hradišt an der obren Ebene beim Kreuz etwa 1 Meter tief gefunden. Die Objecte 3.4.5.6.7.8.9. & 16., dann jene pag. 42 sub d.e.g.h. & i. beschriebenen wurden gefunden am Hradišt an einer Lehne links von dem bei Neuhütten befindlichen sog. Bohrwerke etwa 2 Met. tief. Eben dort fand man mehrere Hufknochen, von denen mir ein grösserer u. kleinerer eingesendet wurde. Die besterhaltenen und gut bearbeiteten Bein- u. Metallsachen werden dem Bericht der Gendarmerie nach in einer aschenartigen Erde gefunden.

12d. Lüssner 1876–1885, 65–75

Hradišt bei Nižburg am 9^t Juni 1878.

Bald wird ein Jahr verflossen sein von dem Tage, wo mit dem glücklichen Fund von etwa 200 Goldmünzen auf Hradišt bei Nižburg dieser wohl bereits bekannten Fundstätte von Alterthümern die gespannte Aufmerksamkeit der Forscher, Sammler, der Neugierigen und vor allem der nach Erwerb ringenden Bewohner der nächsten Orte aufs neue in hohem Grade zugewendet werden ist. Die Folge davon war, dass abgesehen von minderen u. vereinzelt Acquisitionen mehrere Sammlungen von hradišter Antiquitäten entstanden unter welchen ganz besonders hervorgehen die Sammlung des jub. fürst. Fürstenbergischen Berg- und Hüttendirektors Wilhelm Grosse in Neuhütten, jene des J.U.D. Berger Besitzer des Gutes S. Ivan, in Prag, dann des Fabriksbesitzers Břetislav Jelinek in Lochovic und endlich die des Bilder- u. Antiquitätenhändlers Lehmann in Prag. Nur die ersten beiden dieser Sammlungen zeichnen sich durch sehr viele hochinteressante und charakteristische Fundobjekte, so wie überhaupt durch die Menge u. die Mannigfaltigkeit der Gegenstände aus, während in den beiden andern weniger reichen Sammlungen, die Gegenstände besondern Werthes weit seltener vorkommen.

Im Allgemeinen möge in Betreff der hradišter Fundobjekte die Bemerkung vorausgeschickt werden, dass dieselben fast durchgehends auffallend klein sind und dass Gegenstände von einer nur einigermassen bedeutenden Grösse vollkommen fehlen. Die überwiegende Zahl der gefundenen Sachen besteht aus Werkzeugen, Schmuckgegenstände und Hausgeräthen. Waffen kommen in sehr beschränkter Menge vor; von Münzen fand man ausser den vielen goldenen, wohl noch silberne, aber kupferne oder von andern Metallen wurden nur recht selten gefunden. [Marg.: D. Grosse besitzt eine Münze von Bronze u. vergoldet, ganz von der Form der echten Goldmünzen; an der Hohlseite ein Kreuz; ferner eine kleine sehr verwischte Kupfermünze, wahrscheinlich römisch.] Zu den andern Objekten lieferten den Stoff Bein, Geweihe von Hirschen u. Elendthieren, Eisen, Stein, Thon, Gold, Silber u. d. gl.

Die Sammlung des Dir. Grosse, welche ich zuletzt am 30. Mai 1878 besichtigte, zeichnet sich ganz besonders durch jene Gegenstände aus, welche Abbildungen von Menschen u. Thieren darstellen. Ein gegen 3'' hoher Frauenkopf (getrieben?) v. Bronzeblech mit Ornamenten war das erste der Funde von dieser Art. Ein Männerkopf mit Vollbart, ein aehnliches blos mit Schnurbart von Dimensionen wie etwa der Frauenkopf, beide v. Bronze dürften wohl als Beschläge oder Ornamente gedient haben. Ein zwischen einem Kloben beweglicher flacher, bronz. fratzenhafter Mannskopf könnte für eine Spielerei gelten, am Griff des Klobens ist ein kleines Pferd eingepreßt od. gepresst. Ein Bronzekamm hat oben einen Griff mit 2 Drachenköpfen, und ein Schlangenkopf von Bronze sieht jenen welche an dem podmokler Kessel gefunden wurden, ganz gleich. Ein bronzener Eber, etwa von der Grösse des Taborer, hat einen scharfkantigen aber nicht durchbrochenen mähenartigen Streifen auf dem Rücken; winzig klein, wie das Anhängsel einer Uhr, ist ein Hündchen v. Br. Von Thon ist vorhanden ein Kopf, welcher dem eines Seehunds aehnlich ist; ein Pferdekopf; auf einem besonders geformten Thonstück ein bärtiger Männerkopf, dann einzeln – 2 fratzenhafte Gesichter.

Nebst diesen menschlichen u. thierischen Gebilden sind sehr zierliche Schmuckgegenstände vorhanden als: [... spíše sumárně uvedeno, podobně další skupiny – zhruba stručně odpovídá souhrnům v příloze 11.]. Vom Menschenschädel ist vorhanden eine Art am Rande ausgezackter Schale, dann ein löffelförmiges Objekt. Von Stein (...) Die Objekte von Eisen (...) Die Gegenstände von Thon sind ebenfalls zahlreich, doch meist nur als Scherben vorhanden, ganze Gefässe kommen sehr selten u. da nur ziemlich kleine vor. Unter diesen sind einige, welche offenbar als Schmelztiegel dienten, interessant. Besonders auffallend ist der obere Theil eines grössern Gefässes von schwarzer Farbe von der schönsten an etruskische Gefässe lebhaft erinnernden Form mit engen Hals u. zierlichen Ornamenten; eben so verdienen die mit roth u. gelb bemalten Scherben die vollste Aufmerksamkeit, besonders da sie ganz abweichend von andern aehnlichen Fundstätten gar nicht selten u. in recht lebhaften Farbentönen vorkommen. Man bemerkt weiter Scherben von gegenständen welche als Seiher od. als Rauchgefässe dienten, Scherben mit vielen wie von dem Eindrucke eines convexen Knopfs bedekten Vertiefungen u. s. w., mit Zeichen welche wahrscheinlich eine Art Inschrift bildeten (erheben wie [4 tvary, zhruba G/6 O S/5]), Gussformen von Thon zB zu kleinen Ringeln kommen mehrfach vor.

Die Sammlug des D. Berger habe ich freilich seit dem M. Septemb. 1877 nicht gesehn; sie zeichnete sich aber bereits damals durch geschnittene Steine aus, von denen 2 an eisernen Ringen sich befanden [... popis prstenů]. Weiters enthält D. B. Sammlung eine interessante wohl antike Kupfermünze mit einem Pferdegespann, grössere Glasperlen und Bukeln, schöne Bronzefiebeln mit Platten, einen breiten Fingerreif von Gold u. mehrere silberne Ringe, Gussformen zu Nadeln, einen Armband von Glas, Reste eines silbernen Spiegels, eines Bronzegefässes u. s. w. Weiters: einen vollständig kubischen Würfel von Bein, ein Messer von Bein u. ein ganz aehnliches von Bronze, dann Geweihe vom Elen u. mehrere Menschenschädel, der eine mit 2 Runenzeichen.

Herr B. Jelinek besitzt einen eisernen Ring mit gravirten blauen Stein; man sieht auf demselben 2 nebeneinander sitzende Hunde; weiters eine Broche bestehend aus einem mit Kreisen u. Punkten verzierten Bernsteinplatte von der Grösse eines 10 Kr. Stükes a jour in Bronze gefasst; einen Angelhaken v. Br., einen Eisenmesser mit Beingriff, ein eisernes Pferdezaumgebiss u. s. w. Auch diese Sammlung habe ich nur am 4. September 1877 gesehen.

In der Sammlung der Lehman in Prag endlich befindet sich ein grosser getriebener Ring v. Bronze, Löffel aus Knochen, ein goldenes Lorbeerblatt, ein mit der Hand ohne Töpferscheibe gebildetes Thongefäss, Eisengeräthe mit Vogelkopf aehnlichen Gebilden u. s. w.

Als charakteristisches besonders oft vorkommendes Ornament auf den hradišter Fundobjekten gielt das Zeichen ☉. Die Funde in Hradišt haben natürlich u. besonders in Anbetracht der wohl ½ Stunde langen und breiten Fundstelle noch lange ihr Ende nicht erreicht.

Es ist nur lebhaft zu bedauern, dass die Ausgrabungen ohne alles System u. ohne jedwede Beaufsichtigung vorgenommen werden; es wühlt jeder, wo es ihm eben der Grundbesitzer erlaubt, wie es ihm eben vortheilhaft scheint. Natürlich wird da die Oertlichkeit des Fundes ganz unberücksichtigt gelassen u. man hört eben nur von „studně“, nemlich sumpfigen brunnenartigen Stellen, von einer Art tennenartiger Fussböden, von auf Lehm gelegten Mauern u. s. w. reden, ohne dass diese wichtigen Umstände eine nähere Würdigung finden. Ein anderer grosser Uebelstand besteht darin, dass sich bereits der Betrug in der Gegend von Hradišt breit macht; es werden da Alterthumsobjekte ohne weiters sehr geschickt nachgemacht, allerlei neue gegenstände an Antiquitäten präparirt u. den Forschern u. Liebhabern theils an Ort u. Stelle theils in Prag oftum recht nette Preise angehängt. Es sollen da in Prag zB. Fiebeln zum Verkaufe gekommen seyn, welche von den echten nur bei der grössten Aufmerksamkeit zu unterscheiden waren; Form, Stoff, Aerugo nobilis, alles war vorhanden. Die lehmanische Sammlung soll insbesondere derlei Objekte aufzuweisen haben; freilich dient diese überhaupt nur als Gegenstand des Handels u. soll daran vieles nach England wandern. Da wird denn gar manches als hradišter Alterthum vorkommen, was Hradišt nie gesehen hat.

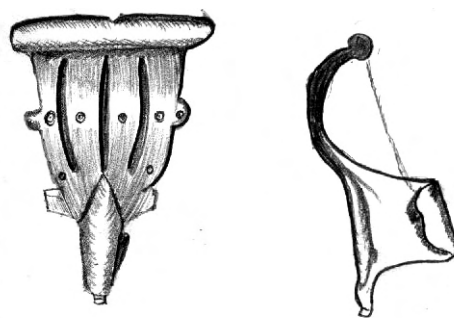
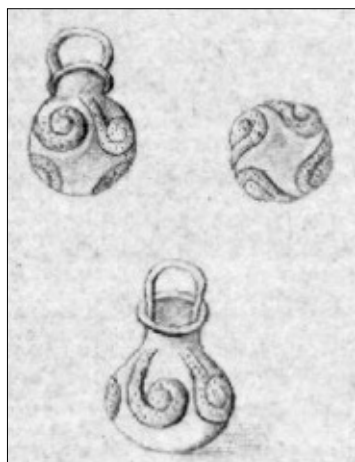
Am 23. Juni 1878 besuchte ich abermals in Prag die Lehmanische Sammlung u. fand das auch diese eine kleinen bärtigen Kopf von Bronze enthalte, der seinen römischen Ursprung kaum verläugnen kann. Auffallend erscheint auch ein kleiner niederer etwas zugespitzter Helm von Bronze, dessen Kappe von einem breiten horizontalen Rand umgeben ist; möglicherweise konnte man sich auch einen Schildbukel darunter vorstellen. Auch das bereits erwähnte goldene Lorbeerblatt ist in der übrigens auf Effekt berechneten Aufstellung der Sammlung zu sehn; weiters ein eiserner Kelt, pfeilartige am einen Ende mit einem Ring versehene eiserne Objekte u. s. w., zwei mit angestellte feinzähnte Rädchen gehören wohl unter jene Gegenstände mit denen die Frau Lehman angeschmiert werden ist, da diese Rädchen sehr wahrscheinlich einer alten Uhr, welchen die ehemaligen Bewohner von Hradišt kaum besessen haben, entnommen werden seyn mag.

12e. Lüssner 1876–1885, 263–267

Funde auf Hradišt bei Nížburg Im Novemb. 1881.

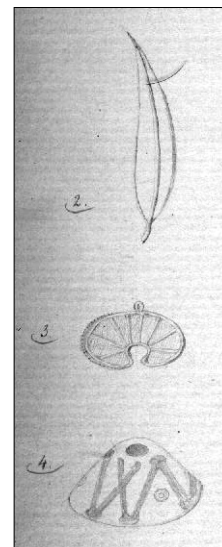
Die bedeutendsten Fundobjekte welche im J. 1881 an der oben genannten berühmten Stelle vorkamen, scheinen der Sammlung der Frau Lehmann (Gattin des Kunsthändlers L. in Prag) zugefallen zu seyn. Vor allem verdient da ein kleiner Schmuckgegenstand in Form einer Vase od. eines Kruges erwähnt zu werden. [Kresba – viz zde obr. 42; dále se popisují „verschiedene eigenthümliche Gebilde von Thon, Stein und Metall“, lidské hlavy a tváře, hliněný kruh se dvěma lidskými maskami a otisky připomínajícími mince, prsteny, list z čistého zlata nalezený prý už před lety – kresba, zdobený přeslen s písmenovitými vzory – kresba – viz zde obr. 41, římské mince – více o nich.]

Die auf dieser Seite [266] angeklebte Zeichnung wurde mir von Dir. Grosse mitgetheilt. Diese Fiebel wurde Ende 1883 gefunden und zwar auf demselben Felde auf Hradišt nächst Stradonic wie die pag. 267 erwähnte Münze v. Probus. Die Fiebel ist massiv von Bronze gegossen, der Länge nach dreimal geschlitz, die Nadel fehlt. [Kresba vlepena – viz zde obr. 43.]

Obr. 47. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12e)

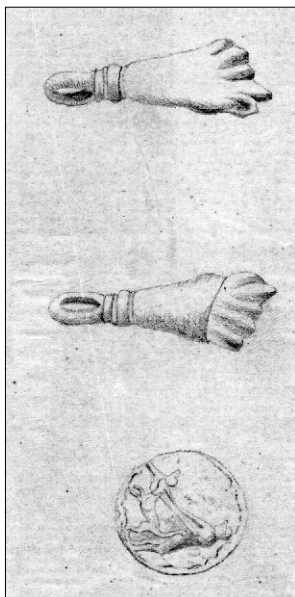
Obr. 46. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12e)

Obr. 45. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12e)

12f. Lüssner 1876–1885, 290–293**Nižburg** Am 4. Septemb. 1882.

Im Frühjahr 1882 wurde die bisher in Bürglitz aufbewahrte fürstl. fürstenbergischen Sammlung von Antiquitäten, naturhistorischen Gegenständen und Curiositäten, in das Schloss Nižburg übertragen und hier in 2 ziemlich geräumigen Localitäten aufgestellt. In dem ersten Saale sind die Alterthümer und Münzen in einem verglasten Kasten in der Mitte, die naturhist. Objekte in Kästen längs den Wänden untergebracht. In dem erstern befinden sich sehr viele auf der Domaine Pürglitz gefundene Objekte als: Schwerter alter Form, Dolche, Pfeile – mitunter von ganz besonderer seltner Form –, Sporen – darunter mehrere vergoldet, eine von Silber – Hufeisen; Helme, Gewehre aus der Sammlung des ersten Napoleon; Münzen der Fam. Fürstenberg, eine kleine Kanone, Wallbüchsen & Standröhre, mittelalterl. Schmuckgegenstände u. Gefässe. In diesem Saale ist auch die anderwärts beschriebene Thüre aus Pürglitz aufgestellt.

Obr. 48. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12f)

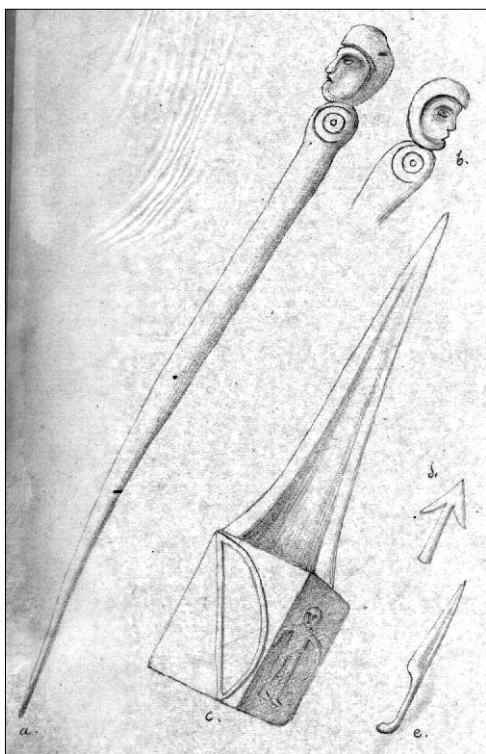
Die vielen Thiere in den Glaskästen an der Wand sind zum Theile von den pens. Revidenten Heinr. Hüttenbacher, unter dessen Aufsicht das Museum steht, sehr gut ausgestopft. Man sieht hier eine Menge Wild, Vogel aller Arten, weisse Rehe, Missgeburten. Auch versteinerte Baumstämme sieht man hier, dann einen gespaltenen Buchenstamm auf dessen innern Seite man ein deutl. dunkles Kreuz bemerkt.

In dem zweiten etwas kleinern Zimmer sind in den Glasschranken an der Wand gegenüber dem Fenster besonders die in Hradišt gefundenen Antiquitäten zu bemerken. Die Zahl derselben beträgt gegenwärtig über 1200 Stük u. reiht sich in Bezug auf Quantität nach sowohl als auch im Hinblick auf die Qualität würdig den übrigen Sammlungen hradisster Alterthümer (D. Berger, Lehman, Grosse u. s. w.) würdig an. Als Besonderheiten glaube ich hervorheben zu sollen: a.) Ein Stük hellblau durchscheinender Glaspaste, gefunden mit 2 andern blau & weiss geflossenen Glasstücken, in welche eine menschliche Figur und eine Pfeilspitze eingedrückt erscheint, so zwar dass die betreffende Stelle eine Vertiefung bildet. b.) Eine undurchbohrte gelbe Glaskugel, 4 CM Durchmesser. [... atd.: emailové perly, bronzový kruh se 6 ženskými hlavami – kresba; keramická soška, jež byla už zapůjčena do Vídně Hochstetterovi k odlití; hliněný had zakusující se do ocasu, železné kroužky, mlýnské kameny aj.]

Bei Direktor Grosse sah ich gelegentlich des Besuches obiger Sammlung eine vor Kurzem gefundene Heftnadel aus 2 bewegl. Stücken bestehend, u. eine besonders tadellos geprägte in Hradišt gefundene Goldmünze mit dem Dreiecke; auch zeigte er mir die Zeichnung eines Anhängsels von Bronze eine geballte Faust vorstellend deren bei Hradišt gefundenes Original sich beim Fürsten Fürstenberg befindet u. heuer aufgefunden ward. [Kresba – viz zde obr. 44.]

Bei dem Anlasse meines Besuches in Nižburg wurde mir von Grosse & Hüttenbacher auch nachstehende Mittheilung gemacht über auf der Dom. Pürglitz befindliche Fundstätten: (...) Am linken Ufer der Beroun gegenüber von Hradišt befindet sich „ostroh“ genannt Žlavinec, hier liess Förster Plaček (jezt in Skrej) ohne Erfolg nachgraben. Am Hradišt heisst eine Stelle „na boku“ u. hier treten die Verschanzungen noch am deutlichsten hervor und bilden ein Viereck. Grosse der mir diess mittheilte, liess hier graben, fand aber nichts.

Im Spätherbst 1882 wurde nach Bericht des Dir. Grosse gefunden ein geschnittener Stein haut relief eine fliegende Taube darstellend. [Popis, kresba.] Weiter ein Bronzeartefakt, etwa eine Faust, die einen Gegenstand halt; [popis, kresba]. Auch eine anscheinend röm. Münze wurde gefunden, doch ist die Prägung verwischt; anscheinend ein röm. As.

Obr. 49. Kresba v zápiscích M. Lüssnera (k příl. 12g)

12g. Lüssner 1886–1890, 124–125**Archeologische Funde auf der Domaine Pürglitz**

Der durch seine hochwichtigen prähistorischen Funde auch in weiten Kreisen bekannt gewordene Berg Hradišt bei Stradonic u. Nižburg erhebt sich ob dem rechten Ufer der Beraun, während sich ihn gegenüber ob dem linken Ufer dieses Flusses andere bewaldete Berge hinziehen. Auf dem Berge welcher dem Hradišt zunächst entgegensteht wurden schon früher sog. keltische Silbermünzen gefunden, in heurigen Sommer aber wurde dort u. zwar in der „Sárova“ genannten Waldstrecke beim Setzen von Waldbäumchen eine schöne Bronzenadel ausgegraben. [Popis.] Dieselbe befindet /sich/ gegenwärtig in der fürstl. fürstenbergischen Sammlung auf Schloss Nižburg. Es ist mit derselben nichts aufgefunden worden (...).

Die hier abgebildeten Objekte befinden sich auch in diesem Museum u. sollen am Hradišt gefunden worden sein. [Kresba - viz zde obr. 45.] Sie sind von Bein, mit der sog. Knochenpatina bedekt u. ich habe sie wirklich für aecht gehalten, doch wird diess von erfahrenen Archeologen entschieden widersprochen. b. ist die Rückseite von a.-d. & e. sind die auf den andern Seiten von c. angebrachten Zeichen.

12h. Lüssner 1886–1890, 169

(...) So wurden nach Angabe des H. B. Jelinek auf dem Hradište ob Stradonic 60 Stük (Thonpyramiden) beisammen aufgefunden. Sie lagen ohne besondere Ordnung u. schienen wenig od. gar nicht gebrannt zu sein, da bei der Versendung mehrerer derselben ein Theil in Folge Durchnässung eines Regens ganz aufgeweicht wurde u. zerfiel.

Příloha 13

Dopisy Wilhelma Grosseho, ředitele hutí v Nové Huti (Nižboru) Morici Lüssnerovi, okresnímu hejtmánu v Hořovicích

Originály vlepeny v rukopisných zápiscích M. Lüssnera. (...) místa v prepisech vypuštěná, zčásti plyně nečitelná pro mimořádně zběžný rukopis pisatelův.

13a. Neuhütten 4. 8. 1877 (Lüssner 1876–1885, vlepeno za s. 36)

Euer Hochwohlgeboren!

Obleich ich vermuthen muß daß Euer Hochwohlgeboren von anderen Seite Mittheilungen über dem vom 2^t August l. J. Vormittag hier erfolgten höchst interessantem Münzenfund zuzuging, erlaube ich mir nachstehend Näheres:

Auf dem südlich gegenüber vom Schloß Nischburg gelegenen Bergkuppe Hradischt, einer zur Gemeinde Stradonitz Pürglitzer Herrschaft gehörigen Feldflur fanden seit jeher Nachgrabungen statt an Stellen wo angeblich ein altes Schloß gestanden haben soll (Hradische). - Man fand bisher dabey keine Münzen, sondern an Massen thierischer Knochen, meist von Wild, aber auch von Ziegen und diverse Alterthümer die auf eine spätere Periode hinweisen, e. g. Würfel, messingene Ringe etc. Seit heurigen Frühjahr betrieben einige Leute Knochen ausgraben als Erwerb u. am 2^t wo einige Leute dort arbeiteten, grub ein Bursch aus Stradonitz eine bedeutende Anzahl angeblich 80 bis 200 prachtvoller Goldmünzen aus, die der Beschreibung /nach/ in einem ganz verwitterten Beutel beysamm lagen - leider war ich an jenem Tage abwesend u. die Leute *mir* fremd brachten mir keine Münzen, sondern sollen dieselben gleich nach Prag getragen haben, angeblich zu Herrn Doktor Berger (...) - jedenfalls befanden sich noch gestern Münzen von Stradonitz - ich bekam ein einziges Exemplar (bereits verkauft) zu Gesicht - die Münze hat ganz die Form der hier vorkommenden Goldmünzen, ist aber an 2 Dukat höher, aber von prachtvoller Prägung (...).

Begreiflich gräbt nun Alles nach Gold und ist unbegreiflich, daß der Besitzer des Feldes so ruhig zusieht, er soll vom Finder eine Anzahl Münzen erhalten haben.

NB. So eben kam der Besitzer des Feldes der überdieß beym Auffinden der Münzen gegenwärtig war (und fast nicht davon bekam) zu mir und zeigte mir eine der von mir oben beschriebenen Münzen (Fisch mit Drachenkopf) die aber jedenfalls (...) einen schweren Schlag minder schön ist - von solchen Fischmünzen sollen nur 4 Stük gefunden worden seyn; auch sagte der Mann er solle wenn Euer Wohlgeboren es verlegen würden damit nach (...)**nitz gehen. (...) - Dtor Berger u. andere zahlen für letztere 14 fl. (...)

Schnell

Grosse

13b. Neuhütten 6. 8. 1877 (Lüssner 1876–1885, vlepeno za s. 36)

Euer Wohlgeboren!

Ihr geehrte vom 5t und mein Schreiben vom 4t d. M. haben sich ohne Zweifel gekreuzt und letzter enthält die gewünschten Mittheilungen. Der Besitzer der besterhaltenen, von mir angeblich als in nur 4 Exemplaren bezeichneten Münzen erlaubte mir einen Abdruck zu nehmen, den ich beylege - das Embleme ist aber von mir doch unrichtig, als Fisch bezeichnet, sondern eine Misch/ling/ von Drache und Schlange (ohne Flügel). Die Kehrseite (Abdruck) ist minder gelungen und zeigt an der Münze unverkennbar ein breites Beil ohne Styl - das charakteristisch daran, das Kreuz o. auch ge/kreuzte/ Knochen, sind aber auch am Abdruck deutlich - ich habe eine diese Müntze etwa zehnmal also genau betrachtet - der Eingang eines frühern Schreibens erwähnte gleiche Münze ist offenbar (...) einen heftigen Schlag getroffen u. die Schlange etwas plattgedrückt. Was den Preis betrifft, so hat sich durch das Uiberlaufen einer Menge Kenner u. auch bloßer Spekulanten, derselbe enorm gestellt, und hat gestern für eine ders. Schlangenmünzen ein Prag einem zweyten Finder 100 fl. (...) gelegen u. die Münze mitgenommen. - Jene von welcher beyliegende Abdruck stammt, versprach mir der Besitzer (...), die übrigen Münzen mit fast unkenntbaren Gepräge (bloß in der Mitte einige Strahlen) (...) genau 2 Dukaten schwer werden mit 11-14 f p. Stük verkauft u. einer der Finder soll 91 Stük in Prag a 11 f 25 (Goldenwerth) verkauft haben - vielleicht könnte ich ein o. der andere erhalten - die Zeichnung ist aber minder interessant - als das der Euer Wohlgeboren bekannten kleinern Münzen.

Das oberwähnte Münzen(..)en erhielt auch einen sehr interessanten Gegenstand aus dieselben Fundgrube - einen etwa 4''' starken Ring aus einer glasähnlichen Masse das gegen das Licht gehalten eine prachtvolle blaue Farbe zeigt; an der Oberfläche des Gegenstandes zeigen sich grau(..)en Streichen - das Merkwürdige ist aber das

ungemein geringe Gewicht – kaum halb so schwer als gewöhnliches Glas u. ich vermuthete anfangs einen Edelstein, aber selbst dazu ist er wohl zu leicht – ich ersuchte den Besitzer es durchaus nicht wegzugeben. Dazu sind die Leute durch das Gold (nun auf ca 160 lb berechnet) ganz nährisch, u. laufen mit allen höher, recht interessanten Sachen nach Prag, o. werden gleich von den Aufkäufern accessirt – ich bekam bisher nichts – Paar der Leute stand o. steht mit mir in Verbindung – ich versuche aus dessen Händen etwas zu bekommen – aber die Leute verheimlichen, eben auf Anrathen der Prager Herren Alles was etwa von Bedeutung ist u. ich sah kaum ein paar verrosteten Eisenstückchen.

Mit ehrerbietigsten Hochachtung

Euer Wohlgeboren ergebenster Diener

Grosse

13c. Althütten (Hýskov) 18. 8. 1877 (*Lüssner 1865–1875*, vlepno za s. 278 jako 278a)

Euer Hochwohlgeboren!

Vor einigen Tagen hatte ich Gelegenheit zwey keltische Münzen u. z. Silber-Münzen zu acquiriren, welche nach dem letzten Regenguß vor circa 14 Tagen oberhalb dem Dorfe Stradonitz, dem gewöhnlichen Fundort der sogenannten goldenen Hradischter o. Podmokler Dukaten (nach der populären Bezeichnung) gefunden wurden. – Diese Silbermünzen sind unansehnlicher, aber bey weitem seltener als die gleichen Gold-Münzen u. sonderbarer Weise stets ungemein klein, so daß damals Silber – das auch bekanntlich viel seltener gediegen vorkommend als Gold – seltener gewesen seyn muß. Im Falle, Euer Hochwohlgeboren diese Münzen für ihre Sammlung verwendbar erachten, bitte ich dieselben freundlichst entgegenzunehmen.

Hochachtungsvoll Euer Hochwohlgeboren ergebenste Diener

Grosse

13d. Neuhütten 23. 3. 1881 (*Lüssner 1865–1875*, vlepno za s. 310 jako 310a–d)

Euer Hochwohlgeboren!

Der Wunsch, die verlangten Auskünfte einigermaßen geben zu können, ist der Grund der so lange verzögerten Beantwortung ihres freundlichen und sehr interessanten Schreibens vom 6. d. M., die nun mit meinem herzlichem Dank folgt. So eben schreibt mir mein Neffe Osborne folgende: Der *Tittel* der Abhandlung über die Pfahlbauten, namentlich jenen, die Funde ähnlich den Hradischter nachweisen ist „Sechster Pfahlbaubericht von F. Keller aus Zürich“. Osborne wendete sich seiner Zeit direkt an H. Keller aus Zürich, glaubt aber das Werk sey auch am Buchhandel zu haben ...

Was der Spuren o. Sagen einer Burg von Hiskof betrifft, so deutet darauf hin nur der Name eines dazu geeigneten Punktes „Warta“ oberhalb des Thales Lipinka bey Hiskof – Spuren o. Trümmer sind keine vorhanden, dagegen sollen vom Berge Kluk nördlich von Hiskof Asche – Knochen – Eisentrümmer ausgegraben worden seyn und vor 2 Jahren fand ein gewisser Marx eine sog. Hradischter Münze an der Oberfläche – wo konnte er nicht erfahren (...)

Vorgestern und gestern besuchte uns Herr Direktor Schneider aus Jičín – beschäftigt sich vorwiegend mit archeolog. Thon-Funden (glaube er schrieb eine Abhandlung darüber?) – er war einige Tage hier und liess auf dem Hradisch graben, mit welchem Erfolg ist mir unbekannt – verhandelt mit H. D. Bergers *agenten* Oberstein; er ist ein geriebener Bursche, der alles mögliche ohne zu graben o. wohl nur pro forma zum Verkauf ausbietet – er brachte mir selbst 2 Bronze-Gegenstände – alte Gegenstände aber nicht *antiques* echt. Mir scheint das Hradisch gar wenig Ausbeute liefern wird – es ist dort vieles verworfen od. verdorben worden – Was meine Sammlung betrifft, so habe ich sie bisher niemandem vom Auslande angeboten – stehe überhaupt bisher nur mit H. v. Hochstetter in Verhandlung, dem ich mein Wort des Anbots erhalten muss – mache mir aber keine Illusionen und wenn Euer Hochwohlgeboren für erwünscht halten Mittheilungen machen ... es werde mich sehr freuen [... konec? a podpis chybí]

Příloha 14

Albín Stocký: Příspěvek k stradonickým falsům

(Rukopis, b. d. /kolem 1930/, 11 str., konec chybí ; Archiv Univerzity Karlovy, fond A. Stocký)

Ve sbírkách Národního musea v Praze jest uloženo přes 800 fals různého druhu, která byla vyřazena ze známé sbírky Bergerovy. Toto množství je dosti značné, neboť představuje dvacetinu celé stradonické sbírky. I v Grosseově sbírce, uložené ve Státním přírodovědeckém museu ve Vídni, je značné množství fals, z nichž některá se octla i na fotografiích pořizovaných před léty ve Vídni,¹⁶⁷ a ani poměrně malá sbírka stradonických nálezů v museu na hradě Krivoklátě nebyla jich ušetřena.

Stradonická falsa lze roztržiditi na tři velké skupiny. Jsou to právě předměty nalezené nahodile v ornici na Hradišti, data však mnohem mladšího, jako renaissanční a barokní jehlice, ozdůbky a pod. Ty bylo lze snadno rozpoznati a vyloučiti. Dále to jsou předměty pravěké z jiných nalezišť, dnes neznámých, podloučně do Stradonic a do Nové Huti dodávané a za stradonické prodávané, jako rozličné římské spony uherského původu a pod. a posléze to jsou předměty vyráběné v sedmdesátých letech min. stol., hlavně v Nové Huti.

167 (Orig. pozn.) Úplný exemplář fotografií Grosseovy sbírky je v knihovně Nár. musea, neúplný je v knihovně Archeologického ústavu české university Karlovy v Praze.

Stradonické Hradiště bylo známo již v XVIII. st., jako naleziště zlatých mincí keltických, tzv. duhovek,¹⁶⁸ o jiných starožitnostech však nebylo až do sedmdesátých let min. st. známo ničeho. Nálezy, kterými bylo Hradiště určeno jako keltické město, udály se shodou několika okolností. R. 1877. byly uzavřeny doly a hutě v blízkém Novém Jáchymově, čímž obyvatelstvo okolních vesnic přišlo o výdělek a hrozil hlad. V téže době se používalo v cukrovarech k čištění řepné šťávy kostního uhlí neboli spodia, jež si cukrovary vyráběly samy ze zvířecích kostí, skupovaných podomními obchodníky v širokém okolí. Tak činil i cukrovar v Berouně, jemuž dodával kosti též ... v Nové Huti. V těžkých dobách bídy, vzpomněla si paní Obersteinová v Nové Huti, že v dětství vídala na Hradišti pod vývraty stromů množství kostí a využila shánky po kostech a své upomínky zcela po obchodnicku. Docházela se svým mužem, propuštěným hutníkem a se svými syny na Hradiště a tajně vykopávali kosti, jež prodávali.

Tajemství tohoto obchodu se neudrželo ani čtrnáct dní a celá Nová Huť, i Stradonice i obyvatelé ze vzdálených obcí (Otročín, Stará Huť, Hýskov) překopávali Hradiště a donášeli kosti obchodníkům. Tento zpočátku výnosný podnik se dlouho neudržel, protože cukrovar přestal kupovati kosti, z nichž nemohl vyrobiti spodium. Obchodník ... v Nové Huti utrpěl tím takové ztráty, že přišel o svůj obchod.

Jinak nestarší syn Obersteinův, už tenkrát velmi vtipný mladík. Pozoroval totiž, že mezi kostmi se vyskytují také kovové předměty, které sebral a ukázal huťmistru v N. Jáchymově. Ten mu poradil, aby je donesl Dr Štěpánu Bergerovi ve Sv. Janě pod Skálou, který prý takové věci sbírá a dobře platí. Dr Berger najal ihned mladého Oberstejna za svého agenta. Tak se počala tvořiti první a snad největší sbírka stradonických památek. Ani tento obchod Obersteinův se neutajil a záhy se obrátila pozornost všech k starožitnostem, zvláště, když kosti přestaly platiti. Taktéž sběratelské činnosti Dr Bergera se dostalo brzy konkurence. Fürstenberský ředitel Grosse začal sbírat pro sebe i pro hradní sbírku,¹⁶⁹ do Stradonic i do Nové Hutě začali dojížděti pražští sběratelé, z nichž zvláště vynikl známý obchodník obrazy Mikuláš Lehman a hledači pokladů měli bohaté žně.

Největšího rozmachu nabylo však kopání na Hradišti r. 1877, kdy ... našel poklad zlatých duhovek. Tenkráté zimničním hledáním, při němž každý doufal najíti „hrnce dukátů“, bylo Hradiště úplně zničeno. Všechny pozdější výkopy jsou jen paběrkováním a pracným shledáváním posledních stop kdysi kvetoucího keltického města.

Poptávka po stradonických starožitnostech byla tak živá, že ani tato překotná činnost výkopná jí nedovedla vyhověti a podnikaví tuzemci počali si vypomáhati falsy. Jeden z nich zaměstnával po delší čas dráteníka, který vyráběl z měděného a mosazného drátu „starožitnosti“, jako rozličné řetězy, primitivní spony a pod. Takový drátenický řetěz zakoupil řed. Grosse a s jeho sbírkou se dostal do státního Musea ve Vídni, kdež byl ovšem již před časy vyřazen jako falsum. Jiným velmi vděčným předmětem byla rozličná bronzová kolečka, i ozubení, jichž na stradonickém Hradišti se vyskytlo velké množství; některá byla řetízem připojena ke sponkám. Byly to pravděpodobně symboly slunce. Bylo-li jich na Hradišti nalezeno mnoho, bylo jich později ve sbírkách mnohem více, neboť v době kořistění zmizely z dalekého okolí Stradonic všechny staré hodinkové strojky, jejichž kolečka, náležitě patinovaná, doplnila obchodní zásoby starožitností.

Na Hradišti se vyskytovalo množství střepů hliněných nádob, málo však celých nádob. I tomuto nedostatku odpomohli podnikaví jednatelé. Vyráběli nejprve jednoduché nádoby, poněkud podobné stradonickým z obyčejné hlíny a pekli je v plném významu slova v kuchyňských troubách a v pecích. Keramická část je snad nejzajímavější ze všech stradonických fals. Domácím padělatelům se dostalo pomoci odněkud zvenčí. Nebylo by snad nesnadno vypátrati, kdo dodávali do Nové Hutě vzory a předlohy, neboť je známa korespondence aspoň jednoho huťského občana s pražským inspirátorem; jisté je, že ti, kdo dodávali vzory, znali zhruba latěnské a římské předměty a měli i nějakou povědomost o symbolech. Výroba keramických fals se totiž neomezila jen na nádoby pozdně latěnského tvaru, nýbrž z hlíny byly vypalovány terče, které měly napodobovati keltické mince ve velkém měřítku, nebo na nich byly vymodelovány latěnské sponky, ostruhy a pod. Další výtvořiny představovaly hady, skupinky spletených lidských těl, zvířecí sošky a posléze nádoby roztodivných tvarů, jako malé pithoi, misky s vymodelovanou hlavou, nádoby s několika obličejí, na způsob římsko-germánských nádob obličejových, nádoby s ovinutými hady, zdrobnělé nádoby a pod. Dosti často se vyskytly i hliněné náramky, napodobující latěnské náramky polokulovitě.

Keramická falsa lze vesměs ihned rozpoznati, jednak podle hlíny a způsobu vypálení, jednak podle nemožných tvarů. Padělatelům a jejich návodcům nebylo ničeho známo o chronologii ani o pravěkých slozích, tak že stavěli vedle sebe tvary z nejrůznějších dob, tvary, které nemohli už na Stradonicích nalézt, nebo které ještě se nevyskytovaly. Nádoby jsou povětšinou nepřirozeně tlustých stěn, jsou neobyčejně těžké a velmi těžkopádně zpracovány.

S keramickými skulpturami souvisí i kamenné plastiky, které namnoze upomínají na negerské umění. Jak se dostaly do stradonického okolí, nepodařilo se mi dosud vypátrati; pochybuji však, že by byly bývaly v tomto prostředí vyrobeny. Domnívám se, že byly některými z podnikavých sběratelů směňovány za pravé nálezy, hlavně „dukátů“, a prodávány důvěřivým nadšencům.¹⁷⁰ Za zcela jistě domácí výrobu však pokládám terče lité z černé smoly, vyplněné rozličnými obrazy. Pokud je mně známo, jsou tyto smolné kotouče jen v křivoklátské sbírce; v pravěké sbírce Nár. M. jest ... napodobenin mincí ze smůly, které Fiala¹⁷¹ pokládal za pravé – t. j. vyrobené v době rozkvětu stradonického Hradiště; soudím, že i tyto napodobeniny jsou novodobým padělkem a že patří do skupiny smolných terčů křivoklátských.

168 (Orig. pozn.) Literaturu viz Píč, Hradiště u Stradonic a Píč – Déchelette, Le Hradišt de Stradonic.

169 (Orig. pozn.) Na Křivoklátě se zachovaly některé účty, podepsané ředitelem Grossem, za stradonické nálezy.

170 (Orig. pozn.) O Dr Štěpánu Bergerovi jsem zjistil, že mu byla padělatelská činnost v okolí Stradonic dobře známa, přijímal však a platil i falsa, aby získal pravé předměty a – aby podporoval bídě živoucí obyvatelstvo.

Terče měly mít pravděpodobně rozličný význam. Největší z nich o průměru 24 cm (obr. 1.)¹⁷² je vrouben na obvodu drobnými hrbolky, které pravděpodobně značí řetěz. Uvnitř kruhu jsou nejvýraznější negativní otisky nohou; jsou totiž ve vydutém reliefu namísto v prohloubeném. Mezi nimi je malý latěnský perlový náramek. Nad pravým chodidlem je rozvětvený, listnatý strom, nad levým chodidlem je pozdnělatěnská spona a vlevo od ní neurčitelný obraz, snad šupinatá postava. Na levém okraji pod touto postavou je malá pozdnělatěnská spona a vedle ní hrot šikmo položeného meče, nebo dýky. Rukověť této zbraně je příliš moderního tvaru. Po levé straně čepele je zdánlivě značně porušený obdélník, upomínající na portrét v rámečku a pod ním, vedle rukověti, neurčitelný předmět, podobající se rukověti bronzové dýky, nepatří-li ovšem k ní též hranolovitá neurčitelná část nad ní. Mezi patami je hlava poloviční postavy s rozpatými pažemi, šupinatého těla, vystupující z okrajového ornamentu. Po pravé straně otisků chodidel jsou dvě pozdně latěnské spony s vysokými obloučky. Nad větší sponou, vpravo od stromu jest nějaký předmět klikatého tvaru, s nímž je spojen malý kroužek. Zadní strana terče (obr. 2.) je vroubená plastickým věncem, pravděpodobně je zde zpodoběn had, obvyklý to tvar ve stradonických falsech a uprostřed je rovněž plastický obraz luku s nasazeným šípem.

Kotouč č. inv. 179 (obr. ...) jest zajímavý tím, že byl opatřen br. nebo mosazným očkem a měl pravděpodobně představovat jakýsi záslužný peníz – medallii, čemuž nasvědčuje i napodobením nápisu. Na okraji je lemován klikátkou, mezi jejímiž hroty jsou s obou stran malé, polokulovité tečky. Had ztočený do oblouku dělí plochu terče na dvě nestejně části, z nichž horní, větší, je vyplněna figurálně. V pravé je napodobenina nápisu. Uprostřed pod očkem je velký oblouk s hroty, neznámého účelu, v něm spona a nějaký předmět obdélníkovitého tvaru, který se na tomto terči častěji opakuje. (Hliněná závaží?) Vlevo je lidská postava v pytlovitém plášti, vedle ní jelen v běhu, pod ním skupiny obdélníkovitých předmětů, nebo písmeny? Vpravo od jelena těsně u hadího těla velké značky. V levé spodní části, podél podoby hadí nápis.

Třetí terč [... následuje podrobný popis dalších dvou obdobných předmětů.]

Vzorci, vyskytující se na krávkolátských deskách (a na hliněných deskách musejních) jsou z části takového druhu, že by mohly vésti k omylu. Spony jsou vesměs nejmladšího rázu latěnského a nezvyklé tvary obloučků by bylo lze vyložití technikou lijeckou. Ostruha na čtvrté destičce má poněkud delší raménka, avšak v celku je její tvar správný, až na hrubé ostny na zevnější straně. Správné jsou náramky, hřeben a vahadélko, i nože, pinseta. Tyto vzorce byly navrženy přesně podle pravých předmětů nalezených na Hradišti a byly falsátory dosti věrně vypracovány. Jsou však na destičkách obrazce, které tam nepatří, protože nemohly býti známy obyvatelům Hradiště koncem 1. st. př. Kr. Z nich se vyskytuje třikrát meč [konec dochované části rukopisu].

PRAMENY A LITERATURA

- Adámek, K.* 1914: Koupě sbírek Bergrových Museu král. Českého, Časopis Národního muzea 88, 1914, 57–64.
- Andree, R.* 1871: Heidenschanzen und Steinwälle in der Lausitz, Globus 20, 219, 246, 264, 280.
- Andrian (-Werbung), F. von* 1884: Ferdinand von Hochstetter, Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 14, Verhandlungen 77–82.
- Anonym* 1754: Země dobrá, to jest země česká. Hradec Králové. (Reprint: Brno 1998.)
- Anonym* 1781: Geographisch-historische Beschreibung aller im Königreich Böhme befindlichen Städte, und anderer Merkwürdigkeiten. B. m. (Prag).
- Anonym* 1827: Zprávy o zdokonalování Národního Museum (1826 říjen, listopad, prosinec. 1827 leden.), Časopis Národního muzea 1, seš. 2, 133–139.
- Anonym* 1846: Látky Schillerových ballad, Květy 13, 579.
- Anonym* 1851: Starožitnická cesta prof. Wocela po Čechách, Vesna 1, č. 115–117 (4., 11., 18. 10.), 461–462, 470–471, 479–481.
- Anonym* 1852: Schillerovy balady, Vesna 2, č. 30 (9. 6.), 128–129.
- Anonym* 1873: Zámek Nižburk, Světozor 7, 414–415.
- Anonym* 1877a: Poklad nalezen, Národní listy 17, č. 214 (6. 8.), 2.
- Anonym* 1877b: Poklad nalezen, Národní listy 17, č. 219 (11. 8.), 2.
- Anonym* 1877c: Nalezený poklad, Národní listy 17, č. 222 (14. 8.), 2.
- Anonym* 1877d: Nalezený poklad, Národní listy 17, č. 229 (21. 8.), 2.
- Anonym* 1877e: Nalezené starožitnosti, Národní listy 17, č. 234 (26. 8.), 3.
- Anonym* 1877f: Vzácné starožitnosti, Národní listy 17, č. 243 (4. 9.), 2–3.

171 Eduard Fiala (1855–1924), čelný český numismatik, zakladatel a první předseda Numismatické společnosti československé (1919), který vytvořil první systematickou expozici tohoto oboru v NM. Autor základní práce Stručný přehled českého mincovnictví (Praha 1923), publikoval i nálezy keltských mincí.

172 Stocký zřejmě předpokládal k chystanému článku ilustrační doprovod, ten ale pak nejspíše připraven nebyl.

- Anonym 1877g*: Archaeologický sbor musea král. českého, Národní listy 17, č. 328 (29. 11.), 2
- Anonym 1877h*: Ein aufgefundenen Schatz, Politik 16, Nr. 212 (4. 8.), 2.
- Anonym 1877j*: Ueber den Münzenfund bei Stradonic (...), Politik 16, Nr. 218 (9. 8.), 2.
- Anonym 1877k*: Nalezené mince, Pokrok 9, č. 216 (6. 8.), 2.
- Anonym 1877m*: Staré mince, Pokrok 9, č. 218 (8. 8.), 4.
- Anonym 1877n*: Zlaté mince pravěké, Památky archeologické 10, 835–836.
- Anonym 1877p*: bez tit., Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale N. F. 3, CLI.
- Anonym 1877r*: Ueber den Münzenfund bei Hradischtě (...), Bohemia 50, č. 217 (7. 8.), 5.
- Anonym 1878*: bez tit., Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit 25, XVI/1, 30.
- Anonym 1879a*: Die Ergebnisse der von prähistorischer Commission der k. Akademie der Wissenschaften im Jahre 1878 veranlassten Forschungen und Ausgrabungen, Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 9, (1879–)1880, 70–73.
- Anonym 1879b*: Die prähistorische Fundstätte auf dem Berge Hradiště bei Stradonic in Böhmen, Das Ausland 1879, Nr. 11., 209. (Totéz: Gaea 15, 1879, 166.)
- B. Č. 1917*: Turistické příspěvky literárně- a umělecko-historické, Časopis turistů 29, 416–423.
- Baer, W. – Hellwald, F. von 1880*: Der vorgeschichtliche Mensch: Ursprung und Entwicklung des Menschengeschlechtes. Leipzig (2. vyd.).
- Bachmann, A. 1899*: Geschichte Böhmens I. Gotha.
- Beck, P. 1900*: Die Vorlagen zu Schillers „Gang nach dem Eisenhammer“, Alemannia 28, 3.
- Beckovský, J. 1700*: Poselkyně starých příběhův českých aneb Kronyka Česká, 1. Praha.
- Bečvářová, M. 2007*: Josef Smolík (1832–1915). Praha.
- Beneš, F. 1866*: Beschreibung der Steinwälle am Berge Plešivec, Hrad, Třemšín, dann am Vostrý und der Horka. (Rkp., Archiv NM, fond F. Beneš, kart. 3, č. 121.)
- Beneš, F. 1873*: Zvíkov, Světozor 7, 260–262, 286–287, 309–310, 370–371, 406–407, 441–442.
- Bělohoubek, A. 1879*: Předběžná zpráva týkající se pryskyřice jantaru podobné, jež pochází z Hradiště nad Stradonicí, Památky archeologické 11, 279.
- Berger, Š. 1877 (šifra B.)*: O nálezu mincí a starožitností (...), Pokrok 9, č. 219 (9. 8.), 5 (přetisk: viz Anonym 1877n.)
- Binétruy, M.-S. 1994*: De l'art roman à la Préhistoire. Des sociétés savantes à l'Institut, itinéraires de Joseph Déchelette. Lyon.
- Binétruy, M.-S. 2000*: L'Hôtel Déchelette, creuset d'une archéologie européenne. In: Jacquet, P. – Périchon, R. (edd.), Aspects de l'archéologie française au XIXème siècle. Montbrisson, 139–154.
- Blažek, J. – Dobeš, M. 1993*: Bohemika a moravika ve sbírce Zemského muzea pro pravěk v Drážďanech. Zprávy České archeologické společnosti-Supplément 18. Praha.
- Brantl, K. 1841*: Die grössen Erdwälle von Hradisst, auf der Herrschaft Kopidlno, im Bidschower Kreise Böhmens, 16. Jahresbericht des Voigtländischen alterthumsforschenden Vereins (Hohenleuben), 3–28.
- Budinský, P. 1981a*: Príspevky k době halštatskej a laténskej z nálezisk mimo Severočeský kraj v zbierke teplického múzea, Praehistorica 8 (Varia archaeologica 2), 183–185.
- Budinský, P. 1981b*: Archeologické nálezy z Lounska a z území mimo Severočeský kraj ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Cechner, A. 1913*: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Rakovnickém. II. díl. Praha.
- Collis, J. 2009*: Déchelette's contribution to Iron Age studies: theory and practice, Anabases 9, 239–247.
- Credner, (H.?) 1879*: Ueber das Gräberfeld von Giebichenstein bei Halle a./S., Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1879, schůze 18. 1., 18–38.
- Čižmář, M. 2011*: Nálezy ze stradonického oppida ve sbírkách Moravského zemského muzea v Brně, Archeologie ve středních Čechách 15, 475–483.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003*: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Déchelette, F. (Aufrère, L.) ed. 1962*: Livre d'or de Joseph Déchelette, centenaire 1862–1962. Roanne.
- Déchelette, J. 1901*: Le Hradischt de Stradonic en Bohême et les fouilles de Bibracte. Étude d'archéologie comparée. Extrait du Congrès archéologique de Mâcon (Juin 1899). Mâcon.
- Déchelette, J. 1904*: Les fouilles du Mont Beuvray de 1897 à 1901. Paris–Autun.
- Deschmann, C. – Hochstetter, F. v. 1880*: Prähistorische Ansiedelungen und Begräbnisstätten in Krain, Erster Bericht der prähistorischen Kommission der mathem.-naturwiss. Classe der k. Akademie der Wissenschaften. Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften, mathem.-naturwiss. Classe 42, 1–54.
- Dobiáš, J. 1964*: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.
- Dobner, G. 1761*: Wenceslai Hagek a Liboczan, Annales Bohemorum (...). Pars I. Pragae.

- Dressler, W. – Kiemann, J. 1867: Die ältesten Baudenkmäler in Böhmen, Mittheilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 5, 116–125, 195–203.
- Droberjar, E. 2000: Příběh o Marobudovi a jeho říši. Praha.
- Droberjar, E. 2002: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha.
- Drvola, K. 2014: Keltské oppidum Stradonice a slovanské hradiště Libušín pohledem kladenského hodináře, zlatníka a numismatika Eduarda Lorbera, Posel z Budče č. 31, 2–23.
- Dyk, J. – Dyk, V. 1940: Z paměti mlynářského rodu Dyků. Praha.
- Filip, J. 1937: Bohemika v Berlíně, Památky archeologické 37, 64–66.
- Flegl, M. 2007: První pražský galerista Mikuláš Lehmann (1824–1906), Rodopisná revue 2007, 3, 19–21.
- Födisch, J. E. 1868: Verschlackte Wälle in Böhmen, Mittheilungen der Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale 13, XXXVII–XXXVIII.
- Födisch, J. E. 1872: Die alten Wallbauten Böhmens, Mittheilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 10, 1871–2, 186–203.
- Franěk, A. – Renner, J. 1915: Rakovnicko a Křivoklátsko v pověstech. Rakovník. (Totéž pouze Renner, J., Rakovník 1933.)
- Franta, V. 1832: Původ a jméno Bojů, Moravanů a Čechů. In: Franta, V. – Tomíček, J. S. (red.), Čech. Praha–Hradec Králové, 23–32.
- Gnirs, A. 1898: Das östliche Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus. Prag. (Přetisk: Gnirs 1976, 1–27.)
- Gnirs, A. 1925: Von der ersten Landkarte Böhmens, Sudetendeutsches Jahrbuch 1925, 12 a n. (Přetisk: Gnirs 1976, 28–30.)
- Gnirs, A. 1930a: Zur Topographie des Markomannenlandes. In: Charisteria Alois Rzach (...). Reichenberg, 41–46. (Přetisk: Gnirs 1976, 120–127.)
- Gnirs, A. 1930b: Marobudum, Forschungen und Fortschritte 6, 159. (Přetisk: Gnirs 1976, 128–129.)
- Gnirs, A. 1976: Beiträge zur Geschichte und Geographie Böhmens und Mährens in der Zeit des Imperium Romanum. Bonn.
- Gross, V. 1886: La Tène, un oppidum Helvète. Paris.
- Grosse, W., b. d. (1880?): Notizen zu den Fotografien der prähistorischen Funde in Hradišt bei Strádonic in Böhmen. (Litograficky rozmnož. rkp., 25 ll, Knihovna NM, sign. 95 A 63.)¹⁷³
- Hanuš, J. 1910: Mikuláš Adaukt Voigt, český buditel a historik. Praha.
- Havelka, J. 1885: Vlast' naše za pravěku slovanského IV., Časopis Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci 2, 172–173.
- Heber, F. A. 1847: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. V. Prag.
- Heber, F. A. 1849: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser. VII. Prag.
- Heber, F. A. 2012: České hrady, zámky a tvrze 4. Střední Čechy. Praha.
- Hildebrand, H. 1872: Bidrag till spännet's historia, Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Stockholm.
- Hlava, M. 2011: Nálezy z oppid Stradonice a České Lhotice ze sbírky J. A. Jíry, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, M 16, 111–133.
- Hlava, M. 2012: K výzkumu oppid v Čechách a na Moravě v uplynulých dvou stoletích: legendy a fakta, Archeologie ve středních Čechách 16, 468–486.
- Hlavatý, J. 1856–1857: Archaeologické sbírky Musea království Českého I. Starožitnosti pohanské, Památky archeologické 2, 1856–7, 185–190, 232–237, 281–283; II. Starožitnosti středověké a vzácnosti z novější doby, tamtéž, 283, 329–333.
- Hlavatý, J. (anonym.) 1859: Die archäologische Sammlung im Museum des Königreiches Böhmen zu Prag. Erste Abtheilung: Heidnische Alterthümer. Prag.
- Hlavatý, J. (anonym.) 1863: Archaeologické sbírky v museum království Českého v Praze. Praha.
- Hlinka, B. – Radoměřský, P. 1975: Peníze, poklady, padělky. Praha.
- Hoernes, M. 1892: Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stande der Wissenschaft. Wien.
- Hochstetter, F. von 1878a: Die Alterthümer von Hradischt, Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 8, 142–148. (Přetisk textu 1878b.)

173 V Muzeu hl. m. Prahy je z pozůstalosti J. A. Jíry dochován další výtisk tohoto textu s odlišným názvem „Verzeichniss der prähistorischen Funde am Hradišt in Böhmen. Sammlung Grosse in Neu-Hütten gegenwärtig in k. u. k. Naturhistorischen Hofmuseum in Wien“ (Název je psán stejnou rukou jako titul „Notizen“, druhá věta je připsána později.) Dochoval se pouze text, nedávno znovu nalezený Mgr. M. Hlavou, Ph.D., tabulky chybějí (Archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea hl. m. Prahy, fond Archeologie do r. 1945, sv. 2).

- Hochstetter, F. von 1878b: Die Alterthümer von Hradischt, Wiener Zeitung – Beilage zur Wiener Abendpost Nr. 147 (28. 6. 1878), 585–586.
- Hofman, A. 1959: Friedrich Schiller. Praha.
- Holodňák, P. – Waldhauser, J. 1977: Keltské předměty z oppida u Stradonic, uložené v muzeu v Teplicích. In: Výzkumy v Čechách 1974 – Suppl. Praha, 26–32 (obr. s. 21–22).
- Janoušek, F. 1907: Pověsti z Rakovnicka. Praha.
- Jelínek, B. 1877: Plešivec, Ostrý a Libomyšl, Památky archeologické 10, 1874–77, 691–698.
- Jelínek, B. 1882 (Br. Jk.): Anthropologicko-archaeologická výstava při druhém sjezdu českých lékařů a přírodopytčů v Praze, Památky archeologické 12, 1882–84, 95–96.
- Jelínek, B. 1884: Aus den Gräberstätten der liegenden Hocker, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 14, 175–194.
- Jelínek, B. 1885: Ueber Schutz- und Wehrbauten aus der vorgeschichtlichen und aelteren geschichtlichen Zeit, mit besonderer Rücksicht auf Böhmen. Prag.
- Jirásek, A. red. 1903: Čechy XI. Rakovnicko, Slansko a Středočeské Meziříčí. Praha.
- Jungmann, A. (A. J.) 1824: Paběrek historický, Krok 2.I, 59–64.
- Kalina von Jäthenstein, M. 1836: Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer. Prag. (Sep. z ABGW IV. 5.)
- Kalina von Jäthenstein, M. 1836–1843: (Böhmens Wälle aus der heidnischen Vorzeit.) (Rkp. soubor 106 listů; Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond Kalina z Jäthensteinu.)
- Kalina von Jäthenstein, M., b. d.: Alte Lager. (Rkp. poznámky, in: Böhmens Wälle aus der heidnischen Vorzeit /soubor rukopisů z let 1837–43/, LA PNP, fond Kalina z Jäthensteinu.)
- Kapper, S. – Kandler, W. 1865: Das Böhmerland. Der Nordwest. Prag.
- Karasová, Z. – Salač, V. 2003: J. L. Píč. In: Reallexikon der germanischen Altertumskunde 23, 145–146.
- Karasová, Z. – Schönfelder, M. 2004: Die Funde aus Oppidum „Hradiště“ bei Stradonice (okr. Beroun, CZ) im Römisch-germanischen Zentralmuseum, Mainz, Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz 51, 219–242.
- Kočka, V. 2009: Dějiny Rakovnicka (2. vyd.). Rakovník.
- Kossinna, G. 1895: Ueber die vorgeschichtliche Ausbreitung der Germanen in Deutschland, Correspondenz-Blatt der Berliner anthropologischen Gesellschaft 26, (109)–(112).
- Kotěšovec, M. 2009: Karel Kruis. Fotografie z let 1887–1917. Praha.
- Krolmus, V. 1852: Denník 1852 V. Krolmusa. Poznamenání znamenitých věcí na cestách, které vykopal a viděl po Čechách 1852. (Rkp., Knihovna Národního muzea, odd. rukopisů, sign. V G 123.)
- Krolmus, V. 1857: Cesta archaeologická Vácesl. Krolmusa po Čechách r. 1857. (Rkp., Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, fond V. Krolmus, kart. 5.)
- Krolmus, V., b. d.: Sbíрка rozličných zákonů církevních i světských a i pověstí národních atd. na 562. stranách podlé pořádku abecedního sepsaná od Váceslava Krolmusa, faráře na Zvikovci nade Mží (Berounkou) r. 1832. (Rkp., Knihovna Národního muzea, odd. rukopisů, sign. IV A 18.)
- Křemen, C. 1883: Pět pověstí o „Zlatém pokladu“ na Hradišti u Stradonic, Národní listy 23, č. 38 (14. 2. odpol. vyd.), 1–2; 39 (15. 2. odpol. vyd.), 1–2.
- Kuba, L. 1955: Zaslchlá paleta. Praha.
- Lehmann, M. 1878: Monumenta varia populorum et antiquorum et recentiorum statum illustrantia quae Nicolaus Lehmannus collegit et Pragae exposuit. Fasciculus primus. Effossa de Stradonic. Praha. (14 fotografických tabulek)
- Lorber, E. 1923: Nález zlatých penízů na Hradišti u Stradonic roku 1877, Věstník Numismatické společnosti československé v Praze 5, č. 1 (poř. 9), 200–201.
- Lüssner, M. 1865–1875: Collectanea archeologica et topographica III. (Rkp., Muzeum východních Čech, Hradec Králové.)
- Lüssner, M. 1876–1885: Collectanea archeologica et topographica IV. (Rkp., Muzeum východních Čech, Hradec Králové.)
- Lüssner, M. 1886–1890: Collectanea archeologica et topographica V. (Rkp., Muzeum východních Čech, Hradec Králové.)
- Lüssner, M. 1882a: bez tit. Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale NF 8, 1882, VIII.
- Lüssner, M. 1882b: bez tit. Mittheilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale NF 8, LVII, LXVII.
- Michálek, J. 1999: Archeologické nálezy ze středních a severozápadních Čech ve sbírce Naturhistorisches Museum ve Vídni. Most.

- Militký, J. 2008: Mincovníctví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.), Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha, 122–128.
- Nepil, F. red. 1977: Stradonice – 750 let obce – 100 let od nálezu pokladu. Praha–Nižbor.
- Neustupný, J. 1939: Pravěká falsa. In: Guth, K. – Skalský, G. – Neustupný, J. – Svoboda, B., Výstava falešných památek, Časopis Národního muzea – oddíl duchovnědný 113, 151–153.
- Niederle, L. 1893: Lidstvo v době předhistorické. Praha.
- Niederle, L. 1895: Pravěk zemí českých. In: Šubrt, F. A. et al., Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha, 415–419.
- Nohejlová-Prátová, E. – Šimek, E. 1971: Dvě století vědecké numismatiky v českých zemích (1771–1971). Praha.
- Orth, J. – Sládek, F. 1870: Topograficko-statistický slovník Čech. Praha.
- Osborne, W. 1878a: Beschreibung der vorhistorischen Funde auf dem Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Sitzungsberichte der naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden 1, 1878, 32–39 (též sep. – viz Osborne 1880b).
- Osborne, W. 1878b: bez tit., Sitzungsberichte der naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden 1878, 145–146.
- Osborne, W. 1879a: Ein Urnenfund am Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Sitzungsberichte der naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden 1879, 51–58.
- Osborne, W. 1879b: Praehistorische Würfel, Correspondenz-Blatt der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1879, 40.
- Osborne, W. 1880a: Zur Beurtheilung des prähistorischen Fundes auf dem Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 10, 234–260 (též sep. – viz Osborne 1880b).
- Osborne, W. 1880b: Der Hradischt bei Stradonic in Böhmen und die daselbst gefundenen prähistorischen Gegenstände. Prag. (Spojené sep. Osborne 1878a a 1880a.)
- Osborne, W. 1883: Ueber den praehistorischen Wohnsitz am Hradischt bei Stradonic in Böhmen, Sitzungsberichte und Abhandlungen der naturwissenschaftlichen Gesellschaft Isis in Dresden 1883, 31–36.
- P. 1877: Münzenfund, Bohemia 50, č. 215 (5. 8.), 4.
- Palacký, F. 1833: O Bojech, nejstarším známém národu v České zemi, Časopis Národního muzea 7, 412–425.
- Palacký, F. 1836: Geschichte von Böhmen. Prag. (Česky: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I., Praha 1848.)
- Palivec, V. 1977: Zastavení u pověstí a zkazek. In: Nepil, F. (red.) 1977, 21–28.
- Pátek, F. 1927: Křivoklátsko ve vzpomínkách a krásné literatuře. Rakovník.
- Pelcl (Pelzel), F. M. 1774: Kurzgefasste Geschichte der Böhmen von den ältesten Zeiten bis auf die itzigen Zeiten. Prag.
- Pelcl (Pelzel), F. M. 1791: Nová kronyka česká, v kteréž příběhy obyvatelův země České od počátku až do nynějších časů vypravuje (...) I. Praha.
- Péré-Noguès, S. 2010a: Projet Collectif de Recherche „Archives et correspondance de Joseph Déchelette“, Antiquités nationales 41, 213–217.
- Péré-Noguès, S. 2010b: La correspondance de Joseph Déchelette. Reconstitution et histoire d'un réseau de savants européens. In: Bonnet, C. – Krings, V. – Valenti, C., Connaître l'Antiquité. Rennes, 199–230.
- Píč, J. L. 1890–92: Bojové, Markomani a Češi dle svědectví historického a archaeologického, Památky archeologické 15, 193–210, 257–276, 305–318, 431–438, 521–528, 597–604, 655–658, 727–764.
- Píč, J. L. 1891: Sekce A. Praehistorie. In: Katalog retrospektivní výstavy. (Skupina XXV.) Praha, 1–31.
- Píč, J. L. 1893: Bojové, Markomani a Češi dle svědectví historického a archaeologického. In: Píč, J. L. (red.), Archaeologický výzkum ve středních Čechách. Praha, I–CIV.
- Píč, J. L. 1895: Několik galských hrobů, Památky archeologické 16, 759–766.
- Píč, J. L. 1897: Žárové hroby na Pičhoře u Dobřichova z doby císařství římského (in: Archeologický výzkum ve středních Čechách 1895–96), Památky archeologické 17, 1896–97, 479–538.
- Píč, J. L. 1903: Čechy na úsvitě dějin 2. (Starožitnosti země České II.2.): Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- Píč, J. L. 1904: recenze publikace Šnajdr 1904, Památky archeologické 21, 325.
- Pierrevelcin, G. 2012: Lest relations entre la Bohême et la Gaule du IVe au Ier siècle avant J.-C. Dissertationes archaeologicae Brunenses Pragensesque 12. Praha.
- Prahl, R. 1997: Mikuláš Lehmann. Kapitola z dějin pražských galerií umění, Staletá Praha 23, 23–38.
- Preusker, K. B. 1843: Blicke in die vaterländische Vorzeit. II. Leipzig.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách IV. Praha.
- Přibík, J. P. 1843: Divadlo v Berouně, Česká Včela 10, č. 7, 28.
- Pubitschka, F. 1770: Chronologische Geschichte Böhmens unter den Slaven. I. Leipzig–Prag.

- Renner, J. 1902: Popis politického a školního okresu Rakovnického. Rakovník.
- Rybová, A. – Drda, P. 1994: Hradiště by Stradonice. Rebirth of a Celtic oppidum. Praha.
- Sakař, V. 1956: Terra sigillata v českých nálezech, Památky archeologické 47, 52–59.
- Salač, V. 2005: Vom Oppidum zum Einzelgehöft – zur Geschichte und dem heutigen Stand der Latèneforschung in Böhmen und Mitteleuropa, Alt-Thüringen 38, 279–300.
- Salač, V. 2011: K výzkumu oppid v Čechách a na Moravě v minulém tisíciletí, Archeologie ve středních Čechách 15, 463–474.
- Salač, V. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha.
- Sarnow 1880: (Über den) Graphitgehalt Stradonicer Topfscherben, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1880, 171.
- Sedláček, A. 1880: Kl. Ptolemaia zprávy o Čechách a zemích sousedních. In: Výroční zpráva c. k. vyššího reálného gymnasia v kr. městě Táboře za školní rok 1880. Tábor, 1–53.
- Sedláček, A. 1891: Hrady, zámky a tvrze království Českého. VIII. Rakovnicko a Slánsko. Praha.
- Sejbal, J. red. 1988: Mikuláš Adaukt Voigt, zakladatel české vědecké numismatiky. Brno.
- Schaller, J. 1785: Topographie des Königreichs Böhmen I. Rakonitzer Kreis. Prag.
- Schaller, J. 1794: Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag, I. Die Stadt Hradschin. Prag.
- Schaller, J. 1796: Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag. III. Prag.
- Schmitt, A. P. 1856: Archaeologická mappa království Českého / Archäologische Karte des Königreichs Böhmen. Prag.
- Schreiber, H. 1841: Taschenbuch für Geschichte und Alterthum in Süddeutschland III. Freiburg i. B.
- Schulz, V. 1891: Bronzeringe mit angesetzten Warzen in den Sammlungen des Prager Museums, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1891, 877–880.
- Sklenář, K. 1974: Učenci a pohané. Praha. (2. doplň. vyd. viz Sklenář 2000)
- Sklenář, K. 1975: Archeologie Berounska a Hořovicka v zápiscích Václava Krolmuse (1852–1861), Vlast B-7, 15–45.
- Sklenář, K. 1977: Z osudů vrchu Hradiště u Stradonic. In: Nepil, F. (red.) 1977, 9–15.
- Sklenář, K. 1979: Objevitelé zlatého věku. Praha.
- Sklenář, K. 1981: Jan Erazim Vocel. Zakladatel české archeologie. Praha.
- Sklenář, K. 1995: Slepé uličky archeologie. B. m. (2. vyd.)
- Sklenář, K. 1999: Hromové klíny a hrnce trpaslíků. Z pokladnice české folklorní archeologie. Praha.
- Sklenář, K. 2000: Archeologie a pohanský věk. Praha.
- Sklenář, K. 2003: Archiv náleзовých zpráv oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea v Praze. Zprávy České archeologické společnosti-Supplément 51. Praha.
- Sklenář, K. 2006: Berger, Emanuel Štěpán. In: Vošahlíková, P. (red.), Biografický slovník českých zemí, sv. 4. Praha, 424.
- Sklenář, K. 2011: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. Fontes archaeologici Pragenses. Pragae.
- Sklenář, K. 2012a: Hradiště jako předmět studia v počátcích české archeologie, Archeologie ve středních Čechách 16, 2, 497–611.
- Sklenář, K. 2012b: Václav Krolmus. Život a dílo archeologa-romantika. Roudnice–Mladá Boleslav.
- Sklenář, K. 2013a: Píč – Niederle – Buchtela: zápas o českou archeologii na přelomu 19. a 20. století, Praehistorica 31, 9–98.
- Sklenář, K. 2013b: Ve stínu oppida: mohyly u Stradonic, Archeologie ve středních Čechách 17, 161–177.
- Sklenář, K. 2013c: Z historie archeologických sjezdů (K stému výročí archeologického sjezdu v Praze 1912). Zprávy České archeologické společnosti-Supplément 88. Praha.
- Sklenář, K. 2014a: Pravěká a raně středověká archeologie v dějinách Národního muzea. Fontes archaeologici Pragenses 40. Pragae.
- Sklenář, K. 2014b: Pomníky a pomníčky archeologických výzkumů a nálezů v Čechách, Archeologie ve středních Čechách 18, 923–933.
- Skutil, J. 1928a: Pelcovy zprávy o prehistorických nálezech, Památky archeologické 36, 127–129.
- Skutil, J. 1928b: Stradoniciána v rakovnickém Museu, Památky archeologické 36, 126–127.
- Skutil, J. 1932: Praehistorická falsa v Československu, Příroda 35, 190–192.
- Skutil, J. 1933: Préhistoriens français et préhistoriens tchèques, Révue française de Prague 13, 125–130.
- Skutil, J. 1936: Styky francouzských a čs. prehistoriků, Průdy 20, 577–586.
- Skutil, J. 1947: J. L. Píč a J. Déchelette, Národní obroda 3, č. 15 (18. 1.).
- Skutil, J. 1956: Dva archeologické dotazy, Archeologické rozhledy 8, 252–253.
- Sl. Bud. 1842: bez tit. (Domácí kronika), Květy 9, 308–310, 312–313.

- Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.*
- Smith, R. A. 1905: A guide to the antiquities of the Early Iron Age of Central and Western Europe (...) in the Department of British and Mediaeval Antiquities. London.*
- Smolík, J. 1878: Archaeologický sbor Musea král. Českého (...), Památky archeologické 11, 43–47.*
- Smolík, J. 1879: Archaeologický sbor Musea král. Českého (...), Památky archeologické 11, 135–139.*
- Smolík, J. 1888: La Tène, Památky archeologické 14, 217–230.*
- Sommer, J. G. 1845: Das Königreich Böhmen XIII. Rakonitzer Kreis. Prag.*
- Sommer, J. G. 1849: Das Königreich Böhmen XVI. Berauner Kreis. Prag.*
- Soukup, J. 1921: Na paměť stopadesátého výročí nálezů pokladu u Podmokel, Věstník Musejního spolku v Rakovníce 11, 50–65.*
- Stocký, A., b. d.: Příspěvek k stradonickým falsům. (Rukopis, Archiv Univerzity Karlovy, fond A. Stocký.)*
- Szombathy, J. 1891: Bronzeringe mit Knöpfen und Thierköpfen aus Böhmen und Ungarn, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1891, 814–817.*
- Szulc, K. 1884: (Ueber die Ureinwohner zwischen der Weichsel und der Elbe), Correspondenz-Blatt der Berliner anthropologischen Gesellschaft 15, 132–143.*
- Šedý, E. 1887: Museum v Nižboru u Nové Huti, Vesmír 16, 95.*
- Šimek, E. 1923: Čechy a Morava za doby římské. Praha.*
- Šimek, E. 1930: Velká Germanie Klaudia Ptolemaia I. Praha.*
- Šnajdr/Schneider/, L. 1879: Über die Hradište von Stradonice und die Schädel von Strupčic (Böhmen), Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1879, schůze 12. 7., 19–21.*
- Šnajdr/Schneider/, L. 1880a: (Über) Funde von Bydžow und Stradonice und über schwarzes Thongeräth in Böhmen, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1880, 74–76.*
- Šnajdr/Schneider/, L. 1880b: (Über) eine Münze und Scherben von dem Hradište bei Stradonice, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1880, 142.*
- Šnajdr, L. 1881: Materialy k dějinám kulturním lidí bydlivších v hořejším pořící Labe. Jičín.*
- Šnajdr/Schneider/, L. 1882: Gräber aus der Stradonicer Ära und die zugehörige Wohnstätte bei Neu-Bydžow, Mittheilungen der Central-Commission... 8, 82–85.*
- Šnajdr/Schneider/, L. 1883: (Bemerkungen zu) Undset's Buch „Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa“, soweit es Böhmen betrifft, Verhandlungen der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1883, 119–126.*
- Šnajdr, L. 1891: Počátkové předhistorického místopisu země České a některé úvahy odtud vycházející. Pardubice.*
- Šnajdr, L. 1904: Některé poznámky ku knize prof. dra Píče o hradišti stradonickém, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 12, 1–5.*
- Šnajdr, L. 1911: Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra, Pravěk 7, 54–64 (sep.: Kojetín 1911).*
- Šusta, J. 1963: Mladá léta učňovská a vandrovní (Vzpomínky II). Praha.*
- Tacitus 1975: Letopisy (přel. A. Minařík a A. Hartmann). Praha.*
- Tieftrunk, K. 1895: Přednesení jednatele ve valném shromáždění Společnosti Musea království Českého dne 15. prosince 1894, Časopis Národního muzea 69, 2–3, 3–55.*
- Tošnerová, M. 2014: Štěpán Berger (1844–1897). Sběratel starožitností ze Svatého Jana pod Skalou, Minulostí Berounska 17, 195–215.*
- Undset, I. 1882: Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa. Hamburg.*
- Valentová, J. 2013: Oppidum Stradonice. Keramika ze starších fondů Národního muzea. Fontes archaeologici Pragenses 39. Pragae.*
- Valentová, J. 2014: Nálezy ze stradonického oppida ve sbírce čáslavského muzea, Archeologie ve středních Čechách 18, 773–783.*
- Vávra, J. 1899: Paměti královského města Berouna. Beroun.*
- Venclová, N. 1990: Prehistoric glass in Bohemia. Praha.*
- Venclová, N. – Valentová, J. 2012: Oppidum Stradonice. Výzkum Albína Stockého r. 1929. Fontes archaeologici Pragenses 38. Pragae.*
- Vocel, J. E. 1850: Mince celtické v Čechách, Časopis Národního muzea 24, 103–114.*
- Vocel, J. E. 1851: Dopisy archaeologické, Vesna (příloha Vídeňského denníku) 1, č. 99–100 (24. a 28. 8.)*
- Vocel, J. E. 1865: Keltické ohrady, Památky archeologické 6, 1864–5, 254–263.*
- Vocel, J. E. 1866(–8): Pravěk země české. Oddělení první. Praha.*
- Vocel, J. E. 186(6–)8: Pravěk země České. Praha. (První i druhé oddělení společně.)*
- Vocel, J. E., b. d.: Hradiště. (Rkp.; Archiv Národního muzea, fond Archeologický sbor, k. 4. č. 307.)*
- Vogt, M., b. d.: Bohemia subterranea. (Rukopis, Knihovna Národního muzea, odd. rukopisů, sign. VII D 4.)*

- Voigt, M. A. 1771a: Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung. I. Prag.
- Voigt, M. A. 1771b: Schreiben an einen Freund; von den bey Podmokl einem in der Hochfürstl. Fürstenbergischen Herrschaft Pürglitz gelegenen Dorfe in Böhmen gefundenen Goldmünzen. Prag.
- Vokolek, V. 2007: Katalog sbírky Oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea III. Nálezy do roku 1913. Fontes archaeologici Pragenses 33. Pragae.
- Voss, A. 1878: Ueber den Fund am Hradiště bei Stradonic in der Gegend von Beraun in Böhmen, Correspondenz-Blatt der Berliner anthropologischen Gesellschaft 1878, 25–27.
- Watterich von Watterichsburg, F. C. 1845: Handwörterbuch der Landeskunde des Königreichs Böhmen. Prag.
- Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- Woldřich, J. N. 1882a: O domácím psu stradonickém, Památky archeologické 12, 90–91.
- Woldřich, J. N. 1882b: Ueber den Haushund von Stradonic, Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 12, 153–154.
- Woldřich, J. N. 1894: Zur Vorgeschichte Böhmens. In: Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Böhmen I. Wien, 205–228.
- Želízko, J. V. 1897a: Česká předhistorie ve sbírkách c. k. dvorního musea ve Vídni. Hradiště Stradonické u Berouna, Věstník českoslovanských museí a spolků archaeologických 2, 1896–97, 103–105.
- Želízko, J. V. 1897b: Zdobení úlomek lidské lebky ze Stradonického hradiště nad Berounkou, Památky archeologické 17, 665. (Těž sep.: Praha 1898.)

STRADONICE VOR DEM BUCH VON JOSEF LADISLAV PÍČ (1903) Erforschung der berühmten Lokalität im 19. Jahrhundert

Das bekannte, in Böhmen wahrscheinlich das wichtigste keltische (spätlatènezeitliche) Oppidum Stradonice/Stradonitz, Bez. Beroun, Mittelböhmen, westlich von Prag (frühes 2. Jh. v. Chr. bis etwa rund um Zeitrechnungswende) ist in der mitteleropäischen Archäologie mit der noch heute anerkannten Monographie von Prof. Josef Ladislav Píč (Píč 1903) verbunden, die als Fundament aller späteren Kenntnisse über diese Fundstätte anerkannt ist. Demgegenüber sind Informationen über ältere Forschungen und Erkenntnisse in diesem Raum mehr oder weniger unbekannt und normalerweise auf die Tradition über dem im Jahre 1877 gefundenen Münzenschatz und dem nachfolgenden lokalen „Goldfieber“ beschränkt.

Die vorliegende Arbeit bemüht sich, womöglich alle Nachrichten, Funde und Arbeiten seit der zweiten Hälfte des 18. Jh. bis zum Ende des 19. Jh. zusammenzufassen: u. a. historische Belege des Flurnamens „Hradiště“ – „Burgstätte, Burgberg“ und Sagen über eine verfallene Burg (samt der Tradition über regionalen Ursprung des Motivs für Friedrich Schiller's Ballade „Der Gang nach dem Eisenhammer“), erste Nachrichten von Goldmünzenfunde in Stradonicer Umgebung ab 1760, die erste gedruckte Nachricht von Befestigungsresten am Hradiště (Voigt 1771), erste archäologische Funde (wahrscheinlich 1818, in den Sammlungen des Nationalmuseums zum erstenmal 1826), das erste Besuch des Archäologen im J. 1851 – Prof. J. E. Vocel (der dann als erste in Böhmen die „barbarischen“ Goldmünzen und folglich auch diese Lokalität den Kelten zuschrieb) und die erste archäologische Ausgrabung (K. Feistmantel 1852).

Folgende Kapitel beschreibt Umstände des berühmten Fundes der Hunderten von keltischen Goldmünzen–„Regenbogenschüsselchen“ von 2. 8. 1877 und der unmittelbar folgenden Kampagne der Schatzsucher (meistens Dorfleute und wegen der Krisis arbeitslose Hüttenarbeiter aus nächster Umgebung) und Antiquitätenhändler, die im Laufe einiger Jahren die Fläche des Berges durchgegraben haben (s. Beil. 1–5), als auch merkwürdig schwache Interesse der damaligen Archäologen, die nur spärliche Initiative aufwiesen (J. Smolík mit seinem Archäologischen Komitee des Nationalmuseums in Prag, Archäologe–Privatsammler Š. Berger, ostböhmischer Archäologe L. Šnajdr). Es folgen Informationen über damalige Terrainbeobachtungen, entdeckte archäologische Situationen und verschiedene Fundgattungen (samt Produkte der damals berühmten lokalen Massenproduktion von Fälschungen), dann Übersicht der wichtigeren Privatsammlungen der Stradonicer Funde (Š. Berger, W. Grosse, W. Osborne, M. Lehmann, E. Mikš usw.) und der erst später durch Ankäufe von Privatsammlungen bereicherte Museen (Naturhistorisches Museum Wien, Nationalmuseum Prag usw.)

Der letzte Abschnitt sieht die Ansichten des 19. Jahrhunderts (vor J. L. Píč) bezüglich der archäologischen Einreihung und historischen Interpretation dieser Lokalität über (besonders im Zusammenhang mit der Lokalisierungsfrage von Marobudum – aus antiken Quellen bekannten Sitz des markomannischen „König“ Marobud–Marbod; hier ist erwiesen, dass die dem J. L. Píč zugeschriebene Parallele Stradonice=Marobudum in Wirklichkeit schon 80 Jahre früher von A. Jungmann /1824/ aufgestellt wurde). Den Schluss bilden spärliche Informationen über die Ausgrabungen von J. L. Píč im Jahre 1894 – die ersten professionellen Ausgrabungen auf dem Oppidum Stradonice.

- Abb. 1.** Dorf Stradonice mit dem Berge Hradiště (der rechte Gipfel) hinter dem Flusse Berounka (Zeichnung von K. Liebscher in: Jirásek red. 1903, 63)
- Abb. 2.** Das Gemeinde Nová Huť (heute Nižbor) zwischen dem Schlosse Nižbor (rechts) und Hradiště (links). (Zeichnung von K. Liebscher in: Jirásek red. 1903, 58)
- Abb. 3.** Keltische Münzen aus den Funden am Hradiště (Vocel 1866/–8/, 143)
- Abb. 4.** Anmerkung über Stradonice im Handschrift M. Kalina's von Jäthenstein
- Abb. 5.** Jan Erazim Vocel – Porträt aus den Jahren 1848–53 (Museum Kutná Hora)
- Abb. 6.** Notiz über Hradiště im handschriftlichen Berichte von T. Rösler (1826)
- Abb. 7.** Ausschnitt aus der archäologischen Karte Böhmens von A. P. Schmitt (1856)
- Abb. 8.** Stradonice – Ausschnitt aus der Karte der II. Militärkartierung
- Abb. 9.** Karel Feistmantel
- Abb. 10.** Moric Lüssner
- Abb. 11.** Aufzeichnung über Hradiště im Terraintagebuche von Václav Krolmus aus dem Jahre 1852
- Abb. 12.** „Spielwürfel“ gefunden von K. Feistmantel am Hradiště im Jahre 1852 (Zeichnung im Notizbuch von F. Petera Rohoznický)
- Abb. 13.** Sog. „Dukatenfeld“ auf der nördlichen Berglehne von Hradiště (Photo Autor 2014)
- Abb. 14.** Emanuel Stephan Berger
- Abb. 15.** Josef Smolik in den 70. Jahren des 19. Jahrhunderts
- Abb. 16.** Ludvík Šnajdr
- Abb. 17.** Der älteste aufbewahrte Plan von Hradiště bei Stradonice (L. Šnajdr, 1881 – Archäologisches Institut der AV ČR, Prag)
- Abb. 18.** František Xav. Josef Beneš – Porträt aus dem Jahre 1877
- Abb. 19.** Ferdinand von Hochstetter
- Abb. 20.** Titelblatt der Separatausgabe der Artikel von W. Osborne über Stradonice
- Abb. 21.** Keramik und Fibeln von Hradiště (Osborne 1881)
- Abb. 22.** Angebliche Altertümer von Stradonice – Fälschungen in der Burgsammlung zu Křivoklát/Bürglitz
- Abb. 23.** Gefälschte Bronzeschmücke von Stradonice in der Sammlung des Institut für Archäologie der Karlsuniversität Prag
- Abb. 24.** Eine Münze von Hradiště, gezeichnet von B. Jelínek in seinem Briefe dem Nationalmuseum in Prag (1877)
- Abb. 25.** Schausammlung des fürstenbergischen Museums zu Křivoklát/Bürglitz am Ende des 19. oder am Beginn des 20. Jahrhunderts
- Abb. 26.** Eintragung des ersten Geschenkes aus Stradonice im Akzessit-Buch der archäologischen Sammlungen des Nationalmuseums in Prag (1877)
- Abb. 27.** Sv. Jan pod Skalou am Beginn des 20. Jahrhunderts: vorn die Gruftkapelle der Familie Berger, hinten die Wallfahrtskirche, zwischen beiden steht das Schloss – ehemaliges Kloster (1880)
- Obr. 28.** Ein markomannischer Krieger als Illustration zur kritischen Abhandlung über Hájek's Chronik (Dobner 1761)
- Abb. 29.** Die erste Lokalisierung des Sitzes von Marobud–Marbod in der Böhmisches Chronik Václav Hájek's von Libočany (Hájek 1541)
- Abb. 30.** J. L. Píč in den 90. Jahren des 19. Jahrhunderts
- Abb. 31.** Josef Hlávka (Photo K. Kruis 1905 – nach Kotěšovec 2009)
- Abb. 32.** J. L. Píč's Brief an den Präsident der Böhmisches akademie Josef Hlávka über den Fortgang der Ausgrabungen am Hradiště bei Stradonice (24. 8. 1902)
- Abb. 33.** Stradonice (Fundmaterial, Landschaftsbild und Terrainmodell aus dem Jahr 1899) in der neuen Dauerausstellung der böhmischen Urgeschichte von J. L. Píč im Nationalmuseum (c. 1900)
- Abb. 34.** Plastischer Plan von Hradiště in Píč's Exposition
- Abb. 35.** Joseph Déchelette
- Abb. 36.** Erste gedruckte Nachricht über den Fund am Hradiště (Národní listy 6. 8. 1877)
- Abb. 37.** Berger's erste Artikel über Stradonice (Národní listy 9. 8. 1877)
- Abb. 38.** Protokoll der Sitzung des Archäologischen Committees des Nationalmuseums in Prag den 23. 11. 1877 (Archiv des Nationalmuseums, Prag)
- Abb. 39.** Titelblatt des vervielfaltigten Inventar der Sammlung Grosse
- Abb. 40.** Illustrationstafeln zum Verzeichnis der Sammlung Grosse: Fibeln und weitere Bronzegegenstände (zur Beil. 11)
- Abb. 41.** Illustrationstafeln zum Verzeichnis der Sammlung Grosse: Keramische Fragmente (zur Beil. 11)
- Abb. 42.** Illustrationstafeln zum Verzeichnis der Sammlung Grosse: Keramische Fälschungen (zur Beil. 11)
- Abb. 43.** Illustrationstafeln zum Verzeichnis der Sammlung Grosse: Ein falscher „Götze“ (zur Beil. 11)
- Abb. 44.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12a)
- Abb. 45.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12e)
- Abb. 46.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12e)
- Abb. 47.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12e)
- Abb. 48.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12f)
- Abb. 49.** Zeichnung aus dem Notizbuch von M. Lüssner (zur Beil. 12g)

Deutsch von Karel Sklenář